

Рудолф Щайнер

КАРМА
НА ПРОФЕСИЯТА
НА ЧОВЕКА ВЪВ ВРЪЗКА
С ЖИВОТА НА ГЪОТЕ

Поредица „Просветление“

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистериините драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистериини драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистериини центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкройц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свръхсетивният човек от антропософска гледна точка“
29. Рудолф Щайнер, „Духовните скрити причини за Първата световна война“
30. Рудолф Щайнер, „Здраве и болест“
31. Рудолф Щайнер, „Формиране на съдбата и живот след смъртта“
32. Рудолф Щайнер, „Животът между смъртта и новото раждане“
33. Рудолф Щайнер, „Познание за съществото на човека“
34. Рудолф Щайнер, „Духовни взаимовръзки в изграждането на човешкия организъм“
35. Рудолф Щайнер, „Подготвителни етапи на Мистерията на Голгота“
36. Рудолф Щайнер, „Ритми в космоса и в човешкото същество“
37. Рудолф Щайнер, „Карма на неистината, Втора част“
38. Рудолф Щайнер, „Духовните същества в небесните тела и природните царства“
39. Рудолф Щайнер, „Медитативни разглеждания и насоки за задълбочаване на лечебното изкуство“
40. Рудолф Щайнер, „Стойността на мисленето за едно удовлетворяващо човека познание“
41. Рудолф Щайнер, „Централна Европа между Изтока и Запада“
42. Рудолф Щайнер, „Мисията на новото духовно откровение“
43. Рудолф Щайнер, „Основни елементи на езотериката“
44. Рудолф Щайнер, „Кармата на професията на човека във връзка с живота на Гъете“

Рудолф Щайнер

КАРМАТА
НА ПРОФЕСИЯТА
НА ЧОВЕКА ВЪВ ВРЪЗКА
С ЖИВОТА НА ГЪОТЕ

10 лекции, изнесени в Дорнах между 4 и 27 ноември 1916 г.

Космическа и човешка история

Том III

Превод от немски:
Христо Маринов

А^б
*Издателско
Ателие*
София, 2019

RUDOLF STEINER

Zeitgeschichtliche Betrachtungen

Das Karma des Berufes des Menschen in Anknüpfung an Goethes Leben

Bibliographie-Nr. 172

Gesamtausgabe Dornach 2002

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна или по друг начин – без писменото разрешение на издателството.

© Рудолф Щайнер, автор

© Христо Маринов, преводач

© Милена Бонева, редактор

© Издателско ателие А⁶, 2019

ISBN 978 - 954 - 737 - 062 - 8

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по-късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал винаги да се записват свободно изнасяните лекции, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мария Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се открият грешки“.

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Рудолф Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (35-та глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мария Щайнер (1867-1948) започва издаването на *Събрани съчинения* на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези *Събрани съчинения*.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 4 ноември 1916 г. 11

Гьоте като характерна личност на петата следатлантска културна епоха. Животът му като „духовно явление“: роден дом, детство и юношество. Следване в Лайпциг. Болест, изучаване на мистично-окултни произведения. Следване в Страсбург, среща с Хердер и Юнг-Щилинг. Гьоте като адвокат. Възникване на „Гьоц фон Берлихинген“. Епохата на емоционалната чувствителност; работа над „Вертер“ като оздравителен процес. Гьоте като Ваймарски министър. Г-жа фон Щайн и „Ифигения“. Ваймарски отношения и „Тасо“. Гьоте като естествоизпитател. Пътуването до Италия като „прераждане на Гьотевата душа“; изучаване на класическия стил. Приятелство с Шилер. Разглеждане на проблема за свободата в „Естетическите писма“ и „приказката“. Дю Боа-Раймондовата филистерска реч „Гьоте и безкраят“.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 5 ноември 1916 г. 37

Разглеждането на кармически въпроси във връзка с Гьотевия живот (опасността от прекалено бързото установяване на причинно-следствената връзка в тази област). Съгласуваността на индивидуалността на Гьоте със събитията на епохата. Изисквания на възрастта, тяхната независимост от отделната човешка индивидуалност (пример: откриването на Америка, поемата „Фауст“). Възникналите чрез различни импулси периоди в живота на Гьоте. Мощната душевна сила в Гьоте и Шилер и нейното различно изживяване. Кармическото значение на Гьотевото заболяване: разхлабване на етерното тяло и стремеж към свръхсетивно познание. Гьотевото преобразуване на отношението му към изкуството въз основа на вътрешната му изолация от света в примера с отношението му към Фридерике Брион. Дълбоките прозрения във „Фауст“ като резултат на тази изолация. Трудността на разбирането на миналото, представена при Софокъл и неговите драми. Министерската дейност на Гьоте като частичен душевен сън. Неговото пробуждане в Италия във връзка с цялостния му възглед за природата; представяне на този възглед във „Фауст“.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 6 ноември 1916 г. 57

По въпроса за разликата между изключителните личности и останалата част от човечеството. Трите части на нервната система; връзките им с основните елементи по време на будност и сън: мозък – етерно тяло (по-интимно по време на будност); гръбначен мозък – астрално тяло и ганглиева система – аз (по-интимна по време на сън). По-силна връзка с ганглиевата система и системата на гръбначния мозък по

време на будност като следствие на разхлабеното етерно тяло при Гьоте. За видимите прояви на разумност при животни; „Сравнителна психология“ на Карус. Връзката с мировата мъдрост, при животните чрез физическото тяло, при човека чрез етерното тяло. Гьотевото „съноподобно чувстване с обкръжението“ въз основа на особената му конституция; преобразуването на тъй наречени опитности в творбите му в примера с „Фауст“. Несъзнателното потъване в духовната среда през деня като основа на професионалната работа. Извършеното в професионалната работа като зародиш за предстоящото развитие на Вулкан, творческите постижения като плод на едно развитие, започнало на Сатурн, представени в дейността на Якоб Бьоме като общар и философ.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 12 ноември 1916 г. 79

Търсенето на божествената воля като основа за водачеството на човечеството в по-ранни епохи. Днешният хаос като следствие на еманципацията на човека от волята на Космоса. Създаването на първия зародиш за Вулкан чрез професионалната дейност. Растящата специализация на професиите като необходимост за еволюцията. Връзката на професионалната дейност с емоционалния живот в по-ранни времена, откъсването на професионалния живот от човешкия интерес в съвременieto. Създаването чрез професионалната дейност като отправна точка за възплъщаването на елементарни същества. Необходимостта от конкретни духовни представи като противоположен полюс на професионалната дейност. Увеличаване на въздействието на волята и отношението на индивида към това, което той произвежда. Бъдещата трансформация на човешките „изтичания“ в моторна сила. Разпадането на човешките връзки, появата на конкуренцията и желанието за печалба благодарение на професионалната работа; духовната наука като противодействие. Опасности от чисто външната еволюция.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 13 ноември 1916 г. 97

Разликата между професия и служба; ариеманически влияния върху професионалната карма. За тъй наречения „подбор на най-добрите“. Примери от „Фауст II“ за действието на силата на Мефистофел в живота на човечеството. Произтичащите от естественонаучните изследвания душевни заблуди в примера за търсенето на „животинската тиня“ на душата от страна на психоанализата. Взимане под внимание на повтарящите се земни животи като предпоставка за анализиране на подсъзнателното. „Себекоректорът“ в човека; неговата дейност в един пример от сънищния живот (от романа „И един“ на Ф. Т. Фишер). Кармата като цигулков лък, свирещ върху четирите „струни“ на четирите члена. Появата на кармическите последици от професията в предишна инкарнация в телесната организация през вторите седем години (обучение на етерното тяло). Играта между творческите сили на

етерното тяло и преобразуващите сили на астралното тяло като израз на действието на професионалната карма. Последиците от кармическата връзка в един живот за физическото тяло, формиращо се в житейската ситуация през следващия живот; азът като сила, преобразуваща житейската ситуация.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 18 ноември 1916 г. 111

Относно напредъка на една индивидуалност, намираща се в само външно изглеждащи „погрешни“ житейски условия в примера с критиката на една биографка на Ф. Т. Фишер за недостатъците в образованието му. Критикуването като прикрита жестокост. Стремeжи към разбиране на днешната културна епоха в поезията на инженера Макс Ейт. Неговият подход към големите съдбовни въпроси, примери от творбите му. Описанията на един юрист, насочен към кариерата на театрален директор (Макс Букхарт), като пример за модерния живот на съвременността. Алфред Фрайхер фон Бергер и новелата му „Хофрат Айзенхарг“: стремежът на един модерен човек към достъп до тайните на битието. Симптоматичното разглеждане на света и живота като предпоставка за изучаването на кармата и съдбата. Стремeжът на окултни общества във връзка с изучаването на човешкия характер и човешката загадка. Влиянието на тези общества върху обществените събития.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 19 ноември 1916 г. 126

Въпросът за наследствеността и седмата година от живота. Импулси от предрожденият живот и от предишния живот и пътят към новата професия. Цикличният ход на мировото развитие. Нарастващата необходимост от съзнателно отношение към света и Духа на Времето. „Идеали“ на днешната културна епоха: буржоа (Запад) и поклонник (Изток). Приемането на повтарящите се земни животи като условие за истинско разбиране на живота. Примери за съвременна критика, виждаща ясно нещата: изказванията на англичанина Дж. Ст. Мил и руснака А. Херцен за възникването на една „конгломератна посредственост“ и пътят на Европа към китаизиране; Мережковски. Стремeжи на окултни братства: да се държи в тайна духовната наука, „зальгване“ на хората чрез мъгляви понятия, представено в примера с привидни „тайни на числата“. Борбата между окултните общества, илюстрирана в живота на Е. П. Блаватска. Скритото действие на окултни братства в обществения живот; предходни симптоми за убийството на Франц Фердинанд и Жорес. Стремeжи на Теософското общество; Ани Безант. Учението на Ку Хунг-Минг; „китаизирането на Европа“ като интерес на окултни течения. Окултни братства и римската църква; енцикликата от 8.12.1864.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 25 ноември 1916 г. 152

Многостранното разглеждане на нещата като предпоставка за разбиране

на истината. Представяне на биографията на Галилео Галилей от две гледни точки: 1. Личната съдба; значението ѝ за живота между смърт и ново раждане. 2. Разказ за личността, свързана в историята с името „Галилей“. Въпросът за физическата наследственост, разгледан въз основа на същите наследствени предпоставки и наследствени отношения на музикалната фамилия Бах. Материалистическият възглед на 19. век в примера с книгата на Лъбле „Материализъм и спиритуализъм“ относно предполагаемото равенство между животинската и човешката душа. Един цитат за привидно религиозното поведение на животни. Описание на социалните влияния на материализма в романа „Истинският галеник на съдбата“ от Алберт Шефен.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 26 ноември 1916 г. 173

Упреците на модерни теолози по отношение на учението за йерархиите. Разглеждане на днешната общоприета концепция за Бог: приравняване на собствения ангел с универсалния Бог; душевно успиване и заместване на ангела с луциферичния ангел като последица. Възникване на националните идеи благодарение на социалната егоистична склонност към архангела на собствения народ. Внасяне на космически разрушителни сили чрез объркването по отношение на духа на времето и техните проявления в упадък на физическото тяло, в болестта и смъртта. Пътят към Христос. Речи на масоните за древните мистерии. Сугестивната сила на словото в по-ранни епохи и постепенното му лишаване от божествена сила. Преодоляване на егоистичните ограничения чрез Христос. Негативното суеверие на днешното време. За процесите в парната машина: появата на вакуума като възможност за възплъщение на ариманични демони; „опозиция срещу Яхве“. Модерните технологии като демонична магия. Разпространението на демоничната активност в космическото пространство чрез тайната на небесните движения в парната машина. Необходимостта от демонична магия за напредъка, но също и за създаването на противодействащи сили чрез намирането на пътя към Христос.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 27 ноември 1916 г. 192

Принадлежността на Мистерията на Голгота към областта на майа с оглед на нейната свързаност с пространството и времето и възникналото от това важно противоречие. Етапи на почитането на Бога в човешката история: 1. култ към предците: откровението на архаите чрез етерното тяло на предците; 2. политеизъм: почитане на архангелите; 3. монотеизъм: спускане към ангела; 4. цезаризъм: боготворене на земния човек. Навлизане на Богочовека, Христос, в историята; принадлежността му към цялата човешка общност. Намеренията на Луцифер: аскетична одухотвореност. Въвеждането на „осмата сфера“ като средство за противодействие на боговете: човешката склонност към по-нисшата природа и привличането на Луната от Земята като

космическо следствие. Клеветене на Яхве от Блаватска. Преодоляване на всяка земна диференциация чрез истинско разбиране на Христос. Митра и Христос: умирање на нисшата природа при Митра, изкупление на нисшата природа чрез Христос. Преобразуването на всяка дейност в служба на Бога. Развитие на сакралното във възпитание и познавателна дейност. Търсенето на духовното в творбите на Херман Бар, например в неговата драма „Гласът“. Спиритични опити на окултистите през 19. век. Оттегляне на сериозни окултисти. Изказвания на Ани Безант и Чарлз Ледбитър. Използването на спиритизма за окултни специфични цели. Описание на един опит за завладяване на науката за спиритизма: случаят на учения Оливър Лодж. Борбата срещу идеята за прераждането чрез спиритизма.

Бележки	220
За лекционните записки на Рудолф Щайнер	226
Рудолф Щайнер – живот и творчество	228

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 4 ноември 1916 г.

Утре ще започна да говоря за проблема, който вече съм очертал: за връзката на духовния научен импулс с някои неизяснени задачи на нашето време и за влиянието, което духовната наука трябва да има върху определени области, а именно върху научните проблеми. И тогава, както казах, бих искал да се позова на това, което, в смисъла на петия следатлантски период, би могло да се нарече карма на човешката професия.

Днес като отправна точка ще взема нещо очевидно, но което сякаш няма нищо общо с тази тема. То обаче ще ни даде възможност да разгледаме други свързани въпроси. Днес ще се опитам да покажа в живота на Гьоте това, което особено го характеризира като личност на петата следатлантска културна епоха. Много от нещата, които наскоро споменах, също ще бъдат отразени. Бих искал да представя пред душите Ви редица факти, свързани с тази личност, които позволяват на всеки да характеризира за себе си непосредствено важни явления от възходящата пета следатлантска културна епоха. Дали животът и личността на Гьоте се явяват толкова всеобхватни и решаващи във връзка с духовните действия на човечеството, което едва ли може да се каже така лесно за друга личност; от друга страна, може ли да се каже, че животът и личността му са останали напълно неефективни в живота до наши дни, въпреки факта, че са се случили толкова много неща? Това обаче се дължи на особеността на нашата култура като цяло. Може да се попита: как изобщо е възможно да се твърди, че животът на Гьоте остава неефективен? Не са ли известни творбите му? Не се ли публикува наскоро издание на произведенията му, състоящо се от стотици томове? Нима броят на писмата му, публикувани в края на 19. и началото на 20. век не стига до 6-7 хиляди? А днес количеството им не се ли изчислява на не по-малко от 10 хиляди? Не съществува ли богата литература

за Гьоте, би могло да се каже, на всеки културен език? Произведенията му не се ли изпълняват отново и отново? Най-важната му творба, „Фауст“, не се ли явява отново и отново пред душите на хората?

В последно време многократно съм посочвал една забележителна заблуда на един от новите големи учени, която в много по-голяма степен, отколкото се предполага, е симптоматична за нашето време. Един голям учен на нашето време, един влиятелен естествоизпитател¹, който иска да говори за значението на природонаучния мироглед така, че смята този природонаучен мироглед за най-блестящия не само за настоящето, но и за всички времена. Той казва: дори да е трудно да се докаже, че живеем в най-добрите времена, поне за естествоизпитателя е сигурно, че ние, хората на настоящето, живеем в най-добрите времена, като това би могло да се изрази с думите на Гьоте, най-добрия познавач на света и хората:

...огромна радост – да си потопен
в духа на времето и ден след ден
на мъдрия човек, пред нас живял,
да сбираш плод на мъдростта узрял.

Този голям естествоизпитател се заблуждава, че изразявайки вътрешното си убеждение, може да се присъедини към големия познавач на света и хората, Гьоте. Той се присъединява само към Вагнер, чийто образ е противопоставен на образа на Фауст от Гьоте. Но в тази заблуда се съдържа известна доза честност, защото ученият е много по-искрен от мнозина, които днес цитират Гьоте, но всъщност изразяват неподправената гледна точка на Вагнер. Нека като основа за разглеждането да приведем пред очите си живота на Гьоте като духовно явление.

Вие знаете, че Гьоте е роден в един град при условия, които разкриват своето значение за живота му, ако човек иска да изучи връзката на човешкия живот с великите въпроси на съдбата. През 17. век семейството на бащата на Гьоте се мести

във Франкфурт на Майн. Семейството на майката на Гьоте се е заселило там отдавна и ако проследим семейството по майчина линия във Франкфурт на Майн, ще видим, че кметовете във Франкфурт са се избирали от фамилията Текстор, от майчината линия на Гьоте, което свидетелства за големия престиж на тази фамилия във Франкфурт. Бащата на Гьоте е бил човек, проникнат от чувството за дълг, но такъв човек, който за тогавашното време е имал широки интереси. Той дори е пътешествал до Италия, на всички стени на патрицианския му дом са били окачени картини, изобразяващи значителни събития от римския свят, и той с удоволствие е говорел за тези неща. Що се касае до културата на тогавашното време, която в тогавашния живот на Франкфурт е била напълно проникната от френската култура, нещата са били такива, че домът на Гьоте е бил тясно свързан с нея. Големите световни явления са навлизали вече в този дом, а Гьотевият баща е проявявал жив интерес към тях. Гьотевата майка пък била с хуманитарни възгледи, тя, може да се каже, е участвала непосредствено във всичко, което се свързва с човешката природа като легендарен, приказен елемент, което като криле на поетичното, изпълнено с фантазия настроение, издига човека над ежедневно.

В много по-голяма степен, отколкото за хората от настоящето, е било възможно за Гьоте да расте, необезпокояван от онова течение, което в наше време е много по-силно, отколкото в миналото, от течението, причинено от факта, че човекът в относително ранна възраст е изпращан в училище. Гьоте не е изпратен в училище, а е можел да се развива свободно в родния дом. Той се е развивал под влиянието на строгия, но не груб баща, както и под влиянието на поетично настроената майка по един изключително свободен начин. Развивал се е така, че в по-късните години той си спомня с истинско вътрешно задоволство за момчешките, детските години, тъй като се е развивал в истинска хуманистична среда. Някои неща, за които четем в „Поезия и истина“ и към които днес се отнасят с педантичен хумор, имат много по-голямо значение, отколкото

може би се предполага. Когато Гьоте сам разказва как се учи да свири на пиано², се разкриват дълбоки човешки взаимовръзки; пред очите ни се явява нещо митично, различните пръсти на ръката стават самостоятелни фигури, палецът и показалецът оживяват. Без сантименталност може да се каже, че палецът и показалецът придобиват определено мистично отношение към тоновете. Това показва, че Гьоте следва да бъде въведен в живота като цялостен човек. Не просто едностранчиво само част от човека – както често се случва днес, а именно когато главата се въвежда в човешкия живот, а после, когато искаме да подкрепим главата, включваме и останалата част на тялото чрез всевъзможни видове спорт и физкултура, – а одухотвореното човешко тяло, до върховете на пръстите одухотвореното човешко тяло трябва да влезе във връзка с външния свят.

При това трябва да вземем под внимание заложибите и природата на Гьоте, указващи за изключителна индивидуалност. От най-ранна възраст всичко сочи към определена житейска посока. Той е бил склонен както да се вслушва до забрава в чудните и увлекателни приказки и вълнуващи истории на майка си, благодарение на които той още като момче се отдава на живата игра на фантазията, така също е бил склонен, когато му се е удавало, да се изплъзва от погледа на майка си, и особено от този на строгия си баща, за да се скита по тесните улички и там не само рано да наблюдава всевъзможните ситуации, а дори да участва в тях. По този начин той отрано живо усеща и живо чувства съдържанието се в човешката карма. Бащата, строг човек, съвсем естествено, направлява момчето към това, което според тогавашните виждания може само да му предостави правилната насока в живота. Бащата е юрист, възпитан в римски възгледи; римски правни възгледи проникват и в душата на момчето. При това, при съзерцанието на картините, представящи римски събития, на римските произведения и съкровища на изкуството, в детската душа отрано се разпалва известен стремеж към създаденото в областта на римската култура. Всичко способства за това, Гьоте да се

постави по определен начин в живота на своето време. Благодарение на това, бих казал, в третото до четвъртото столетие на петия следатлантски период той става личност, която носи в себе си всички импулси на възходящия пети следатлантски период. В известен смисъл рано той става личност, живееща от самата себе си, не от това, което свързва човека по сух, педантичен начин с форми, действащи принудително върху него от едни или други социални отношения. Запознава се със социалните отношения така, че макар да го вълнуват, той не се привързва към тях. Той заема винаги, така да се каже, една позиция на дистанцираност, от която има отношение към всичко, но без да се сраства с него, както мнозина в ранна възраст се срастват с обкръжаващите ги условия. Разбира се, това е резултат на благоприятна карма. Но ако разгледаме тази карма по обективен начин, ще намерим разрешение на важни кармически въпроси и проблеми.

После, след като баща му го запознава с юриспруденцията, Гьоте влиза в университета в Лайпциг. Това се случва през 1765 година, тоест в сравнително ранния период на Лайпцигския университет. Не бива да се забравя как той навлиза в този живот на Лайпцигския университет: без да е тревожен и измъчван от онези усилия, които младите хора в днешно време трябва да правят чак до по-късните години от живота си, за да издържат зрелостните изпити, а по-късно, измъчени и изтощени след успешно положената матура, изпълнени с горещо желание да пометат всичко онова, което са научили, най-малкото една голяма част от него, за да влязат в университет и най-сетне да започнат да се наслаждават на живота. Гьоте влиза в Лайпцигския университет, не просто за да се шляе – за тези, които не познават достатъчно добре немския език, отбелязвам, че шляене означава да не се посещават лекциите, а по време на лекциите да се прави нещо друго, – въпреки че после той е отсъствал от лекции повече от достатъчно. Навлизайки в живота, във висшия научен живот, в прочутия научен живот на Лайпцигския университет, той влиза в кръгове, които

пробуждат в него дълбок копнеж, докато слуша за тях. Той е чул, че в Лайпцигския университет работи великият Готшед³, онзи велик Готшед, в чиято глава се вмести цялата образованост на тогавашното време. И по многочислени писмени и устни канали тази образованост се излиза в тогавашния културен живот на Лайпциг. Ако заедно с влиянието на Готшед в Лайпциг живее и великият импулс от Лесинг⁴, Гьоте въпреки това би помислил, че благодарение на възвишената фигура на Готшед е въведен в кръга на тогавашната мъдрост, той е можел да изучава и философия, и право, както и онова, което светският човек може да получи от теологията, от учението за надземните неща.

Всъщност, когато прави първото си посещение при Готшед, Гьоте, който вече има известна представа за естетиката, преживява малко разочарование. Когато застава пред вратата на Готшед, прислужникът – не знам дали тогава той вече е предчувствал нещо от живеещото в Гьоте, – вместо да спечели време и, както следва, да извести Готшед за посещението на Гьоте, го въвежда направо при него, така че Гьоте се изправя пред Готшед, великия мъж, когато същият е без перука, с гола глава. За един учен на тогавашното време – годината е 1765! – това е нещо ужасяващо. И сега Гьоте, който се впечатлява от такива неща, трябва да види как Готшед се обръща грациозно, бързо сграбчва перуката и я поставя върху голата си глава, но с другата си ръка силно зашлепява своя прислужник. Случката малко охлажда ентузиазма на Гьоте. Гьоте още повече охлажда благодарение на методиката на Готшед, която не съответства на копнежите на Гьоте. Така също и лекциите за морала на Гелерт⁵ не му разширяват кръгозора, както той копнее. И се случва така, че в Лайпциг той скоро започва да посещава повече медицински, природонаучни лекции, един вид продължение на които той изживява в дома на професор Лудвиг⁶, при когото обядва и при когото се обсъждат много подобни неща. Не може да се каже, че в Лайпциг Гьоте действително „изучава философия, право, медицина и – за жалост – теология,“⁷ но

до известна степен се запознава с тези неща и вече в Лайпциг преди всичко усвоява много природонаучни идеи на тогавашното време.

По това време той преживява – и този, който разглежда човешкия живот духовнонаучно, трябва да се отнася с особено внимание към такива неща, – след като се запознава с различни науки, след като вижда много неща в живота, забърква се във всевъзможни афери, той преживява смъртоносна болест. Гьоте се изправя пред лицето на смъртта. Можем да си представим колко много преминава през душата му, когато наистина се бори със смъртта при повтарящите се силни кръвоизливи. Отслабва дотолкова, че е принуден да се завърне у дома и едва след известно време успява да продължи университетското си образование. Това става в Страсбург. Там влиза в кръга на една много значителна личност, която успява да му даде изключително много. За да се разбере с какви чувства среща тази личност, трябва да се има предвид, че когато – повлиян от онези вътрешни душевни изживявания, претърпени в Лайпциг, изправяйки се пред лицето на смъртта – се връща във Франкфурт, благодарение на отношенията си с някои хора, той започва да се задълбочава в мистичното изживяване и мистичното схващане на света. Още тогава Гьоте се задълбочава в мистично-окултна литература, опитва се по своя, все още младежки начин да създаде една светогледна система, като изхожда, би могло да се каже, от мистично-кабалистична гледна точка. Още тогава се опитва да опознае „мировата тайна“, опитва да се остави на влиянието на „всяка действена сила“ и не иска, както е трябвало да наблюдава в Лайпциг, „да се лута в думите“.

И така, Гьоте пристига в Страсбург, където отново може да слуша природонаучни лекции, към които вече е приобщен. За правото, особено близко на баща му, по-малко на него самия, той мисли: по някакъв начин то вече е налице. Но в него живее стремеж да изследва природните закони. Тогава на едно стълбище в Страсбург, по което се изкачва, среща една лич-

ност, която чрез своята външност и одухотворено излъчване мигновено му прави изключително впечатление. Външно мъжът изглежда като свещеник, който обаче носи дългия си плащ така, че е затъкнал дългите му краища отзад в джобовесте. Той изглежда странно, но прави изключително впечатление на Гьоте. Това е Хердер⁸. И от сега нататък Гьоте заживява с това, което тогава бушува в Хердер. В Хердер живее необикновено много. Човек би казал, че Хердер носи в себе си един изцяло нов светоглед. Хердер носи в себе си духовно това, което все още на никого не се е удало: да изследва световните явления, от най-простото, от най-простата безжизнена форма, през растенията и животните, до човека, до историята и до божественото мирово управление в историята. Един величествен, всеобхватен светогледен образ живее вече в Хердер. И Хердер говори за идеите си вдъхновено, но при случай също така не пропуска да се разбунтува срещу традиционната закостенялост. И от многото изказвания на Хердер Гьоте успява да се въодушеви. Че всичко в света се развива и че развитието се осъществява според един духовен миров план: в такава връзка, както го прави Хердер, все още никой дотогава не е разглеждал нещата. Но Хердер не е написал все още всичко това; то е в процес на формиране. И Гьоте усеща този процес и участва в стремежите, чувствата и борбата на Хердер. Може да се каже, че започвайки от пращинката, преминавайки през царството на природата, стигайки нагоре до Бога, Хердер иска да проследи развитието на света, което и прави по един величествен, всеобхватен начин, доколкото е било възможно за тогавашното време, в несравнимо величествената творба „Идеи за една философия на историята на човечеството“. Ние действително виждаме как духът на Хердер обхваща всичко, което в тогавашното време е познато като факти за природното и човешкото царство. Но всичко това е обединено в един проникнат от духа светоглед.

Заедно с това от духа на Хердер, върху Гьоте оказва влияние и внесено от Спиноза⁹ в светогледното развитие на но-

вото време. Тогава в Страсбург, благодарение на Хердер се заражда склонността на Гьоте към Спиноза, продължила дълго в живота му.

Освен това Хердер е възторжен почитател на Шекспир¹⁰, който по онова време все още е неизвестен. Трябва само да си представим как би трябвало да действа тази забележителна душевна противоположност между Гьоте и Хердер. Гьоте идва, изпълнен с копнежа да види всичко, което съвременното образование не може да му предложи. И открива в Хердер един дух от най-висш ранг, революционно настроен срещу съвременното образование. До този момент Гьоте се е научил да почита онази форма на изкуство, която живее в Корней и Расин¹¹, той приема всичко това като човек, който приема неща, за които е чул, че са най-значимите в света. Но той ги приема с вътрешна съпротива. Като свеж полъх е за душата му, когато Хердер му открива Шекспир, поета, който, свободен от всякакви формалности, твори образи от непосредствената човешка индивидуалност, който няма нищо от това, което Гьоте се е научил да почита: единство на време, на място и на действие. Шекспир поставя на първо място човека. И може да се каже, че – в името на Шекспир – в душата на Гьоте заживява едно ново вътрешно културно-революционно настроение, което може да се изрази приблизително така: аз искам да опозная човека, не как човекът е вплетен във формални правила и закони в мировата взаимовръзка, не мрежата от единството на място, време, действие, а искам да разбера човека.

В същото време на Гьоте се предоставя възможност да се запознае в Страсбург с хора, които се опитват също да проникнат в дълбоката, интимна страна на човешкия душевен живот. Един такъв човек е удивителният Юнг-Щилинг¹², който изучава и описва обстойно окултната страна на човешкия душевен живот. Не се ли явява житейската история на Юнг-Щилинг, с неговото описание, това, което Гьоте нарича „сивия човек“, който действа в дълбините на земята, нещо, което принадлежи към най-хубавото във връзка с описанията на окултни отно-

шения. Може да се каже, че Гьоте навлиза чрез Хердер в това, което се отнася до живота на природата и историческия живот, което се отнася до естетическия живот, а чрез Юнг-Щилинг той навлиза в окултната страна на човешкия живот, с която вече е запознат още във Франкфурт благодарение на изучаването на Сведенборг¹³.

Всичко това бушува в душата на Гьоте заедно с това, което той познава като природни закони, докато слуша природонаучни лекции в Страсбург. И тогава у него възникват големите въпроси и проблеми във връзка с човешкия живот. Той проучва в дълбочина въпроса относно познанието и волята, както и въпроса за взаимовръзките между човешката душевна природа и всемира. Във връзка с всичко това още във Франкфурт той изучава Парацелз¹⁴. И така, заедно с това, което той изживява в Страсбург, в него живее копнежът да познае „всяка дейна сила“¹⁵. В Страсбург желанието му се засилва и задълбочава. Не бива да смятаме, че в Страсбург Гьоте само си губи времето с незначителни неща, когато често посещава пасторската къща в Зезенхайм¹⁶. Аз действително не смятам това за незначително. Гьоте може да комбинира живота в дълбините на човешката воля и човешкото познание с живота, свързан с всекидневния живот на човека, с всяка човешка съдба. Гьоте може да обединява живота в дълбините на човешката воля и човешкото познание с живота във връзка с непосредственото човешко ежедневие, във връзка с всяка човешка съдба.

После, след като защитава дисертация, той става един вид доктор по право в Страсбург. Така удовлетворява и баща си и може да се завърне в къщи. Започва адвокатска практика. Във всеки случай в душата му се заражда забележителна дисхармония, когато сега в апелационния съд във Вецлар трябва да изучава актове, чиято възраст често се изчислява буквално на столетия. Защото „закон и право се наследяват като вечна болест“¹⁷. Но и по-късно, на друго място може да се преживее още нещо подобно. Виждате ли, на едно място, където съм израснал – позволете ми да добавя това, – можех да преживея

следното. През 70-те години на 19 век веднъж чухме – аз бях момче, – че трябвало да арестуват един човек. През 70-те години! Един уважаван по тези места човек, който развивал голяма търговска дейност. Той е хвърлен в затвора за година и половина, мисля, защото през 1848 година, по време на революцията, хвърлял камъни по една гостилница! Процесът действително продължава от 1848 година, когато този човек, още малко момче, е хвърлял камъни по една гостилница, до зряла възраст, и той е затворен през 1873 година за година и половина. Може би тогава нещата не са стояли толкова лошо, колкото по времето, когато Гьоте изучава актовете в апелационния съд, но все пак е било достатъчно лошо. Но баща му е доволен и той участва по различни начини при разрешаване на проблемите, чрез съвет и лична помощ, при заплетените случаи. Но не бива да се смята, че като адвокат Гьоте не е могъл да се справя. Напротив. И в качеството си на адвокат Гьоте е бил на своето място. Той не е давал повод да се мисли, че един велик, живеещ в идеалите човек, не може да се приспособи към живота. Като адвокат Гьоте в никакъв случай не е неспособен. Ако днес някои адвокати се оправдават със заетостта си, че заради голямата си заетост нямат време да четат Гьоте, би трябвало да се отбележи, че Гьоте със сигурност е бил добър адвокат – днес това може да се потвърди документално, – само че наред с упражняваната практическа дейност, в душата си той вече носи поемата „Гьотц фон Берлихинген“. В душата си той вече носи идеята, възникнала още във Франкфурт благодарение на природонаучните занятия, благодарение на запознанството си с Хердер, с Юнг-Щилинг: идеята за неговия „Фауст“.

Гьотц фон Берлихинген¹⁸ – Готфрид фон Берлихинген, – щом Гьоте създава произведението, веднага се показва какво всъщност представлява изкуството на Гьоте. С Гьотевото изкуство навлиза нещо ново в духовното творчество на човечеството. Като човек на изкуството, като поет Гьоте не може да се сравнява с Данте, нито с Омир, нито с Шекспир. По отношение на поетичното изкуство той се проявява като особен

феномен на своето време. Това време, както се изживява в непосредственото обкръжение на Гьоте, не позволява на подобен дух, какъвто е бил Гьоте, напълно да се слее със самия себе си. Държавен живот, какъвто днес се приема за даденост, не съществува за Гьоте. Той живее в област, състояща се в голяма степен от отделни, индивидуални територии. Не става въпрос за това, но той не живее в голям град, живее така, че там, където израства, не съществува никаква прекомерна съгласуваност. Животът около него е лишен от твърди форми. И така, той успява да го схване навсякъде в най-тесен кръг и в този тесен кръг да възприеме нещо универсално. И тъкмо това е забележителното.

В ръцете му попада книга, лошо написана книга, действително лошо написана книга, но тя във висша степен събужда интереса му. Книгата е „Автобиографията на Готфрид фон Берлихинген с желязната ръка“, онази забележителна фигура от 16. век, взела участие в толкова много събития от 16. век, но по един забележителен начин. Когато четем житейската история на Готфрид фон Берлихинген, виждаме как той е свързан с Кайзер Максимилиан, с Кайзер Карл V, с всевъзможни други хора, участва във всевъзможни събития и битки от първата половина на 16. век, но винаги така, че всъщност виждаме, че когато участва в дадено събитие, той изцяло е потопен в него, в него изживява себе си. После участва в друго събитие от съвсем друг характер, отново потопен изцяло в него, сражава се за различни интереси, по-късно е пленен. Тогава той дава клетва да не предприема никакви други действия и е оставен да се оттегли спокойно в своя замък в средата на Южна Германия. Но той се намесва в селското въстание, когато селяните се вдигат на борба за свобода. Но навсякъде виждаме, че не той е привлечен от събитията, а че те всъщност представляват неговата личност, представляват характера на Готфрид фон Берлихинген. Може да се каже, че когато човек чете житейската история на Готфрид фон Берлихинген, в крайна сметка всички тези събития, в които той участва, в които се замесва, ще му

дойдат до гуша от скука. В действителност действията, борбите, в които участва Готфрид фон Берлихинген, не интересуват никого. Въпреки цялата скука по отношение на събитията, в които той е замесен, винаги е жив интересът към силната и съдържателна личност.

Важното е, че Гьоте се обръща към образа на Готфрид фон Берлихинген. И той успява, което не би било възможно по някакъв друг начин, да види концентрирани съдържанието, стремежа и живота на 16. столетие в една личност. За него е съществено да вземе историята и да я разучи. Не е по вкуса на Гьоте да действа като един или друг историк с „превъзходни прагматични максими“¹⁹, който, след като претърсва килерите с вехтории и обръща кофите за смет, свързва отделните исторически периоди. Но да види човек, живо поставен в средоточието на своето време, да види в една човешка душа да се отразява това, което иначе не интересува никого, за Гьоте е нещо. И той взима тази, бих казал, скучна, лошо написана автобиография на Готфрид фон Берлихинген, прочита я и я преобразува, но не прекалено. Затова той нарича първата версия на тази – да кажем – драма: „История на Готфрид фон Берлихинген с желязната ръка, драматизация“. Той не пише „драма“, а „драматизация“. Той всъщност драматизира само историята на Готфрид фон Берлихинген, но по такъв начин, че в нея живее цялата епоха, ала цялата епоха в един човек. Представете си, това е времето на 16. век, времето на зазоряването на петата следатлантска епоха. Той я вижда през душата на Готфрид фон Берлихинген, на човека, израснал в средата на Южна Германия. През душата му преминава един фрагмент от живота, който носи исторически характер, но го вижда в реалния живот, не в това, което е „историческо“. За Гьоте е напълно невъзможно да вземе някаква историческа фигура от тогавашното време, с всевъзможните човешки проблеми в душата, които посочих, и в съответствие с историята да я превърне в герой на драма. Напротив, той драматизира автобиографията на един човек, който действа с цялото човечество върху него,

в съответствие с драматичното изкуство, открило му се благодарение на вживяването в Шекспир. Това е, което е могъл да направи. Той става известен в някои кръгове, които тогава се интересуват от подобни неща, защото пренася част от миналото в настоящето, в своето настояще, когато за съвремието това минало представлява „книга, запечатана със седем печата“. От само себе си се разбира, че тогава в широки кръгове се е знаело за това, което Гьоте разкрива чрез лошо написаната история на Готфрид фон Берлихинген от 16. век, толкова малко, колкото днес някои пастори знаят за свръхсетивния живот.

Гьоте се потапя в човешкия живот. Той трябва да го направи, защото е могъл да живее само по такъв начин, че да израства с този човешки живот, както той му се предлага, въпреки че все още остава на своята изолирана позиция. Гьоте израства с този човешки живот, но само доколкото бива докосван от него.

В същото време Гьоте трябва да се запознае с живота и по един друг начин. Малко е известно днес за това, което тогава в широки кръгове около Гьоте, в рамките на така наречения образован свят е живяло като дълбок стремеж към духовно развитие. В хората живее това, което им е дадено от 16. век. Действително във външния живот закон и право се наследяват като вечно заболяване, но душите до известна степен са докоснати от стремежа, който познаваме като стремеж на душите на петата следатлантска епоха.

Като следствие възниква дълбока дисхармония при по-надарените личности между това, което чувстват душите, и разиграващото се в обкръжението. Това поражда една силна сантименталност в изживяванията. Да може да се чувства, възможно най-силно да се чувства колко дълбока е пропастта между действителността и това, което чувства една открита и гореща човешка душа – подчертаването на този контраст чувстват като необходимост някои души от тогавашното време. Хората отправят поглед навън, към големия живот, те живеят с едни или други интереси, но душите им често не са

докосвани от този социален живот. Когато обаче тези души остават сами със себе си, те търсят един особен душевен живот, който се намира отвъд външния живот. И те могат да си кажат: този външен живот, ах, колко контрастира с всичко това, към което душата се стреми и което желае! Да си казват така, е било един вид утешение. Да се живее в сантиментално настроение става характерна черта на епохата. Външният живот се счита за лош, недостатъчен. Така че се търси различен живот, неопетнен от студената действителност, в който човек да се изживява в тихите и мирни явления на света, в природата, в мирния живот на животните и растенията. И постепенно възниква едно настроение, което завладява по-голямата част от образованите души. Способността да плачеш заради дисхармонията в света носи огромно удовлетворение. На особена почит се радват писателите, чиито творби дават основание да се проливат сълзи върху всяка прочетена страница. За мнозина става щастлив копнеж да бъдеш нещастен. Човек отива на разходка в гората, връща се и сяда тихо в стаята, мисли си: о, колко много червейчета, които не съм забелязал и съм стъпнал, са платили с живота си за моята разходка! Той пролива горещи сълзи върху носната си кърпичка заради дисхармонията между природата и човешкия живот; пише писма до любимите си приятели, започвайки така: съкровен, любим приятелю или съкровена, любима приятелко. Но дори и тези думи са пропити с падналите върху хартията сълзи, които, като свидетелство за вярност, заедно с писмото бързат към любимия приятел или любимата приятелка.

Този живот е характерен за голяма част от образования свят през втората половина на 18. век. Същото е характерно и за Гьоте и той много добре го разбира, защото в основата на чувстването на дисхармонията между това, което често несъзнателно и неопределено усеща душата, и това, което ѝ предлага външният свят, се съдържа много истина. Гьоте може да го почувства. Тихият живот, разиграващ се между душите, съвсем не подхожда на живота, който в тогавашното време се

разиграва във външния свят. Гьоте трябва да вземе участие в него, защото трябва да се докосне до всичко. Но винаги трябва отново и отново да извлича от душевността си силите, необходими му за изцеление от съприкосновението с тези неща. И така, в своя младежки роман „Страданията на младия Вертер“ Гьоте описва цялото настроение на епохата, познато като треската на Зигварт²⁰, като треската на Вертер и обхванало огромна част от образованото общество. В образа на Вертер тайно е вътъкано всичко, което Гьоте сам изживява от сантименталното световно настроение, по такъв начин, че от чувстваната дисхармония на живота самият той е близо до самоубийство. Ето защо оставя Вертер да се самоубие. Би било добре да си представим как при Гьоте, от една страна, е налице възможността, въпреки че той има сигурни основи в своята индивидуалност, да разпростира душевните си нишки към всичко, което се разиграва в душите от обкръжението му, и как, от друга страна, изхождайки от душевното, той го описва и превръща в изкуство. Като написва Вертер, той изцяло се излекува от Вертер, от когото е обхваната голяма част от останалите хора, тъй като треската на Вертер се разпространява чрез „Вертер“ като епидемия сред широки кръгове. Но самият Гьоте е излекуван.

Ако искаме да оценим подобни неща, не трябва да забравяме, че душевният живот на Гьоте е наистина широк и той е бил в състояние да живее в един вид душевна полярност. Самият той преживява болестта на Вертер, която описва, изхождайки от душата си, в „Страданията на младия Вертер“. И е истина това, което той пише в едно писмо тогава²¹, когато нахвърля картината на своето възвишено сантиментално настроение, но същевременно казва, че съществува още един Гьоте, освен този, обсебен от мисли за самоубийство: един Гьоте, който може да използва всевъзможни костюми и маски. И този Гьоте живее действително в творчеството. Достатъчно е само да разгледаме някои останали повече или по-малко фрагментарно драматични произведения, като „Сатир“ и „Патер Брай“, от същия период, за да можем да усетим цялата

широчина на Гьотевия душевен живот. От една страна, сентименталността на Вертер, от друга страна, хуморът на „Сатир“ и „Патер Брай“. Сатирът, божественият горски дявол, който, от една страна, развива в своите тиради един истински и величествен пантеизъм, иска да се завърне обратно към природата по начина на Русо и не желае да се наслаждава на онова, което е произвела културата. Сурови кестени, каква великолепна храна: един идеал за сатира. Но сатирът е и натурфилософ, който иска да познае тайните на природата, затова – извинете – той намира своите привърженици в света на жените, идолизиран е, макар да се държи доста лошо. С огромно чувство за хумор той осмива фалшивата вяра в авторитета. А в „Патер Брай“ виждаме фалшивия стремеж за пророкуване, който се предполага, че е свят, но под маската на светостта върши всевъзможни неща. С много чувство за хумор тук нещата не се усмиват, а се представят вече обективно. Така Гьоте се проявява в истинския смисъл като хуморист, като груб хуморист. И това идва от същата душевност, от която идва и „Вертер“. Не защото Гьоте е повърхностен, а защото е достатъчно дълбок, че да обхване полярностите на човешкия живот.

Именно с „Вертер“ Гьоте постига определено влияние. „Вертер“ става много известен относително рано²² и всъщност „Вертер“ прави така, че в херцога на Ваймар²³ да се пробуди интерес към Гьоте. „Гьотц фон Берлихинген“ също прави огромно впечатление, но не сред тези, които тогава се смятат за познавачи на културата, изкуството и поезията. «Imitation detestable des mauvaises pieces anglaises, degoûtante platitude», така се изразява един велик човек²⁴ от тогавашното време за „Гьотц фон Берлихинген“.

През 1775 година Гьоте пренася живота си на напълно различна арена, във Ваймар. Херцогът на Ваймар се запознава с него и го кани във Ваймар. Така Гьоте с един скок, би могло да се каже, става ваймарски държавен министър.

Виждате ли, по-късно човек има чувството, че Гьоте е написал „Гьотц фон Берлихинген“, „Страданията на младия

Вертер“, голяма част от „Фауст“ във Ваймар. Именно това се счита за основната работа на Гьоте. Самият той в своето тогавашно положение не смята това за своя основна работа, а за вторичен продукт на живота си. И херцогът на Ваймар не го смята за дворцов поет, а за държавен министър, от което, разбира се, ретроградите са извън себе си, така че херцогът на Ваймар трябва да издаде един вид указ към своя народ, в който се оправдава: да, Гьоте е много по-велик човек, според моето мнение, от ретроградите. И фактът, че той е назначен направо за държавен министър, без преди това, доколкото ми е известно, да е бил нито младши, нито старши съветник, изисква най-малкото едно оправдание от страна херцога. Но таква оправдание той дава. И в никакъв случай Гьоте не е лош министър, такъв, който си върши работата между другото, а е много по-добър министър от мнозина други, които и на това поприще са далеч зад него. И този, който лично се е убедил, като мен – смея да кажа напълно скромно, че в моя случай е точно така, – как Гьоте изпълнява министерските си задължения, знае, че той е бил отличен министър в Сакс-ваймарското херцогство, който навлиза в тънкостите на работата си с пълна отдаденост. Да бъде министър е основната задача на Гьоте по онова време. В течение на десет години Гьоте прави изключително много именно в качеството си на министър във Ваймар.

Във Ваймар той вече написва части от „Фауст“. Това, което сега фигурира в съчиненията под „изисканото“ заглавие „Прафауст“, е написано от Гьоте тогава във Ваймар. Но в този „Фауст“ вече живее всичко, което, може да се каже, е насоченият нагоре поглед на Фауст. И доколкото е създаден въз основа на непосредствения живот, благодарение на същия този живот Фауст докосва всяка човешка душа! Освен това във Ваймар се показва как Гьоте не може да бъде изцяло обхванат от непосредственото му обкръжение. Много често срещаме хора, които в по-голяма или по-малка степен представляват само съставители на своите актове. Гьоте не е просто съставител на актове, на наистина безбройни актове, които

той съставя като ваймарски служител. Но заедно с това той се вживява във всички ваймарски отношения и когато остава в своята изолираност, той все пак се докосва до всичко човешко, а непосредствено човешкото се изразява при него в изкуството. И така виждаме как характерът на една жена, на госпожа фон Щайн²⁵, с която се сприятелява, се превръща за него в житейски проблем. Непосредственото наблюдение на този характер го довежда до създаването на образа на „Ифигения“. Това, което, от една страна, му въздейства от характера на госпожа фон Щайн, от друга страна, иска да претвори художествено. За него сюжетът на Ифигения е само средство за разрешаване на един житейски проблем. Отношенията в двора на Ваймар, сътрудничеството с херцог Карл Август, разглеждането на съдбата на херцогинята, другите отношения, разиграващи се там, стават за него проблеми. Животът се превръща за него във въпроси. Нужен му е материал, за да представи тези отношения в художествена форма. Материалът на „Тасо“ представлява всъщност ваймарските отношения, които той претворява в художествена форма. Разбира се, не мога да се разпростра върху многото подробности в духовния живот на Гьоте, но бих искал да представя тези факти пред душите Ви, за да можем в духовнонаучен смисъл да се опрем на тях като пример.

Още в началото на живота си във Ваймар, благодарение на различни връзки, които осъществява, Гьоте има възможност да задълбочи познанията си за природата, при това самостоятелно. Той изучава растителния свят. Започва да изучава и анатомия в Йенския университет. Във всичко той изхожда от това, което е възприел от Хердер: от идеята за взаимовръзката на всичко в света, подкрепена с отделни примери. Той иска да изследва взаимовръзката на целия растителен свят, иска да проучи това, което живее духовно в растенията. Исква да установи от душата си родството между всички животни, за да открие пътя нагоре към човека. Исква да изследва идеята за еволюцията непосредствено в природните обекти. Представете си, той приема великата идея на Хердер: да изследва един-

ния духовен развой във всички отделни моменти на развитие на съществата. В тази задача тогава той е съвсем сам заедно с Хердер, защото онези, които задават посоката на духовния живот, мислят по съвсем различен начин, те поставят граници на всичко.

Цялата духовна дейност се развива в две противоположни направления: към диференциация и към интеграция. Гьоте и Хердер се стремят да обединят многообразието; другите желаят да правят удобни класификации, правилни подреждания. И за мнозина тогава преди всичко стои въпросът, по какво се различава човекът от животните. Твърдят, че човекът няма междучелюстна кост, на която са разположени резците, а има само единна челюст; само животните имат междучелюстна кост. Гьоте, разбира се, не е материалист, не иска да се обосновава материалистически, изхождайки от материалистически възгледи. Но че в един такъв отделен пример вътрешната хармония на природата не намира потвърждение, това противоречи на неговото мислене. Ето защо той тръгва да доказва, срещу всички естественонаучни теории, че и при човека има междучелюстна кост. И успява. Така написва първия си научен трактат под заглавие „За наличието на междучелюстна кост при човека, както и при всички животни.“²⁶ По този начин той добавя нещо към духовната еволюция, една подробност, която е в разрез с целия тогавашен научен свят, но която днес се разбира от само себе си, в която никой не се съмнява.

По този начин Гьоте не се явява само като поет на „Вертер“, на „Гьотц фон Берлихинген“, на „Фауст“, като този, в чиято глава са възникнали само „Ифигения“ и „Тасо“, а се явява като задълбочен изследовател на природните взаимовръзки, така че той наистина изследва и работи като истински природоизследовател. Така ние виждаме не по едностранчив начин един изследовател или поет, или министър, а един цялостен човек, един всестранен, всеобхватен цялостен човек.

Приблизително десет години Гьоте живее във Ваймар по този начин, докато вече не може да потисне копнежа си към

Италия. И той осъществява, подобно на бягство, своето пътуване към Италия във втората половина на 80-те години на 18. столетие. Не трябва да се забравя, че за Гьоте едва сега възниква възможност, за която той копнее от ранни години, и че тази възможност е първата дотогава. Представете си, че дотогава Гьоте не е виждал друг голям град, освен Франкфурт! Трябва да се помни, че първият голям град, благодарение на който той пристъпва на историческата арена, е Рим. Това трябва правилно да се оцени в живота на Гьоте. И че в Рим Гьоте чувства да пулсира целият поток на живота, както той се е развил в петата следатлантска епоха до наше време, и това, което действа в него като световна история, е свързано с един зрещ в душата му всеобхватен мироглед. Той носи идеята, която му се открива за животинските и растителните форми, за многообразието на формите на растенията, камъните, животните, които той изучава, като ги изследва на Апенинския полуостров. В най-отдалечени райони той търси потвърждение на идеята си за едно прарастение и успява. Всеки камък, всяко растение го интересуват. Как многообразието се оформя в единство – на тази мисъл се отдава. При това се оставя на въздействието на великите творби на изкуството, които му откриват в смътен отглас древния елинизъм. И както, от една страна, отправя поглед обективно към цялото многообразие на природата, така той съумява, от друга страна, да усети от дъното на душата най-фините нюанси на великото изкуство на Ренесанса. Само прочетете думите, които той е произнесъл при съзерцанието на „Санта Чечилия“ от Рафаело в Болоня, как при съзерцанието на това произведение той оставя да се оживят в душата му всички чувства, които по един чудно дълбок и интензивен начин извисяват човека от сетивния към свръхсетивния свят. Прочетете в неговото „Италианско пътуване“ как той, от една страна, докато все повече се задълбочава в идеите си за природата, от друга страна, по отношение на изкуството усеща, че истинско изкуство може да се създава само ако същевременно изкуството се създава от дълбините на живота. Великите твор-

би на гърците, казва той, ми се изясняват сега: „Предполагам, че те са действали според същите закони, според които действа природата и чиято следа се явявам и аз.“²⁷ „Тези велики творби на изкуството²⁸, създадени от хора според истински природни закони, се явяват в същото време и най-велики творения на природата. Всичко произволно и случайно се отстранява; тук е необходимостта, тук е Бог.“ Така пише на своите приятели от Ваймар.

Необичайното, което възприема, преобразува за него това, което по-рано той е чувствал и предусещал. В Рим написва някои значими сцени от „Фауст“, „Ифигения“, „Тасо“ той вече повече или по-малко е нахвърлил в проза още във Ваймар, а отчасти ги е завършил. Сега ги претворява в стихове. Защото той успява да намери стила, който сега иска да вложи като класически в тези творби, докато се намира под въздействието на класическото изкуство. Изживяното в Италия се явява като възраждане, като истинско прераждане на Гьотевата душа. И в душата му се оформя нещо забележително: той усеща дълбоко противоречие между стремежите на своето време, между това, което вижда навсякъде около него, и това, което се е научил да чувства като най-висша форма на чисто човешкото.

Той се връща във Ваймар, връща се в света, в който са възникнали творбите, които тогава разтърсват всички: „Разбойници“ на Шилер, „Ардингело“ на Хайнзе, както и други²⁹. Те му изглеждат варварски, противоречат на живеещото сега в неговата душа. И в душевния си живот той се чувства напълно самотен. Почти е забравен. И сега постепенно се развиват отношенията му с Шилер. Трудно му е да намери подход към него, защото нищо не му е по-омразно от младежките творби на Шилер. Но те се намират взаимно и това води до приятелска връзка, каквато рядко се среща в историческото развитие на човечеството. Те се вдъхновяват един друг, така че Херман Грим с право казва³⁰: в отношенията на Гьоте и Шилер нямаме само Гьоте плюс Шилер, а Гьоте плюс Шилер и

Шилер плюс Гьоте. Всеки от тях става нещо друго чрез другия и благодарение на това всеки получава вдъхновение чрез другия. И сега в душите на двамата възникват велики, всеобхватни проблеми на човечеството. Това, което светът тогава иска да разреши с политически средства – големия проблем за свободата на човечеството, – за Гьоте и Шилер се изправя пред душата по един духовно-човешки начин. Другите много размишляват над това, какви външни институции биха могли да се създадат в света, за да гарантират свободата на човека. За Шилер въпросът стои другояче: как човек открива свободата в собствената си душа? И на този проблем се посвещава при преработката на своето единствено по рода си произведение „Писма за естетическото възпитание на човека“. Как човек извежда душата от обикновеното състояние на живота до по-висше състояние на живота, става за Шилер големият въпрос. Човекът се намира, от една страна, в сетивната природа, казва си Шилер, от друга страна, той е изправен срещу логическия свят. В двата случая той не е свободен. Той става свободен като естетически наслаждаващ се и естетически творещ, когато мислите не се подчиняват на логическа принуда, а съответстват на вкуса и наклонността, като същевременно са свободни от сетивността. Шилер изисква едно средно състояние. Тези „Писма за естетическото възпитание на човека“ спадат към висшите постижения на образованието, които се появяват в развитието на човечеството. Това обаче е един въпрос, една загадка за човека, която той заедно с Гьоте поставя пред душата.

Гьоте не може да подходи към този проблем философски в абстрактни идеи, както го прави Шилер. Гьоте трябва да го разгледа живо. И той го разрешава по един всеобхватен начин в своето изкуство, като го представя в „Приказката за зелената змия и красивата лилия“. Така, както Шилер иска да покаже по философски начин как човекът се издига от всекидневието към по-висш живот, така Гьоте иска да покаже чрез действието на духовните сили в човешката душа в „Приказката за зелена-

та змия и красивата лилия“ как човекът се развива душевно от всекидневния душевен живот към по-висш живот на душата. Това, което Шилер реализира философски абстрактно, Гьоте обрисова по забележителен начин в тази приказка, която той добавя в едно описание на външния живот в своята романтична новела „Разговори на немски емигранти“. Наистина в живота общуване между Гьоте и Шилер живеят всички въпроси за тайните на живота, които човек може да постави във връзка с това, което се съдържа във въпроса, в копнежа:

Виж всяка дейна сила, всяко семе,
на думите се избави от бреме.

Този, който действително се отдаде на случващото се между Гьоте и Шилер, на това, което живее в духа на Шилер, в духа на Гьоте в тогавашното време, той има във все още непознатото, във все още не достатъчно дейно станалото духовно достойние концентриран стремеж на петата следатлантска епоха по изключителен начин. Всичко това, което тогава вълнува двамата – начинът, по който Шилер се опитва философски да разреши загадката на човека в своите „Естетически писма“, начинът, по който Гьоте разглежда света на цветовете в тогавашното време, за да се противопостави на Нютон, начинът, по който Гьоте представя развитието на човешката душа в „Приказката за зелената змия и красивата лилия“, – всичко това са значителни въпроси, които, както изглежда, занимават малцина. Защото, заедно с фактите, свързани с живота на Гьоте, които искахме да изложим досега, трябва да обърнем внимание и на това, колко много хора днес говорят за Гьоте, вярват, че могат да говорят за Гьоте, но също така епохата на Гьоте като епоха на миналото остава за мнозина „книга, запечатана със седем печата“. И би трябвало да се каже, че в известна степен е дори учудващо, когато понякога се намери човек, който в тази връзка е искрен. Разбира се, беше проява на филистерство, когато Дю Боа-Раймонд³¹, известният природоизследовател Дю

Боа-Раймонд, изнесе своята реч: „Гьоте и безкраят“. Същият човек, който очерта „граница на природознанието“, който направи толкова значителни биологични открития, когато беше ректор на един университет, изнесе речта си „Гьоте и безкраят“. Тя е филистерска, защото изхожда от възгледа, че ето, толкова много хора говорят за този, който е бил просто дилетант, за Гьоте, който е дилетантствал навсякъде. За него говорят хората. Досега сме постигнали толкова много, което Гьоте не е знаел: учение за клетките, учение за електричеството, прогрес във физиологията! – Всичко това е пред душата на Дю Боа-Раймонд. Какво всъщност представлява Гьоте? Хората говорят за Фауст, представен от Гьоте, говорят така, сякаш Гьоте – смята Дю Боа-Раймонд – действително иска да го представи като идеал на човечеството. Дю Боа-Раймонд не разбира, че Гьоте наистина представя един идеал на човечеството, защото казва: не би ли било по-добре да се направи Фауст по-велик, отколкото го е направил Гьоте, по-полезен за човечеството? А Гьоте го представя като жалък глупак – не този израз употребява Дю Боа-Раймонд, но приблизително така се изразява, – представя го като жалък глупак, неспособен да се справи с душевните си терзания. И после, казва той, ако Фауст беше едно добро момче, щеше да се ожени честно за Гретхен, не да я съблазнява, щеше да открие електромашината и въздушната помпа, щеше да стане щатен професор и да си заслужи уважение. Това вече буквално го казва, че ако Фауст беше един порядъчен човек, щеше да стане щатен професор, щеше да се ожени честно за Гретхен, не просто да я съблазнява, щеше да открие електромашината и въздушната помпа, щеше да служи на човечеството, без да става такъв деградирал гений, отдаден на спиритуални глупости.

Наистина е филистерска една такава ректорска реч, каквато може да се чуе в края на 19. век, но тя поне е искрена. И човек би желал да среща по-често такава искреност, защото тя е възхитителна, тъй като отговаря на истината, докато много от това, което казват хората, вдъхновени от Фауст и Гьоте, е

лъжливо, трижди лъжливо, тези хора, които само тогава „са щастливи, когато открият дъждовни червеи“. Защото такива цитати от Гьоте, каквито често се чуват днес, са само духовни дъждовни червеи, дори да са облечени в думи на Гьоте.

Именно по отношението на нашата епоха към такива велики духове като Гьоте може да се изучават дълбините на неистинността на тази епоха. Някои не правят нищо повече от лутане в празни думи, лутат се и в думите на Гьоте, когато в Гьотевия светоглед се намира нещо, което трябва да извежда към бъдещото развитие на човечеството и което, както често сме посочвали, не само се свързва с духовната наука, но благодарение на своята вътрешна природа вече е свързано с нея.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 5 ноември 1916 г.

Както вече сте разбрали от обясненията, целта в тази лекция е да се постигне по-широко разбиране на отделната карма на човека и на цялостната карма на нашата епоха. Но човешкият живот, ако искаме да го разглеждаме така, че да отчитаме всяка подробност, е изключително сложен и трябва да се проследят много нишки, свързващи човека със света, с по-близко или по-далечно минало, ако искаме да отговорим на въпроса за съдбата му. Оттук е ясно защо аз, когато разяснявам нещо, интимно свързано с всеки човек, тъкмо сега по околни пътища правя разглеждания, които в известна степен трябва да хвърлят светлина в тесните пролуки на битието на отделния човек, да се свържат с един световноисторически значим земен живот: с Гьотевия земен живот. Достъпен ли ни е обаче земният живот на Гьоте по отношение на много, много подробности, не е ли далеч, естествено, всеки човешки живот и съдбата му от хода на съдбата на един толкова образцов, световноисторически дух? Въпреки това е възможно, разглеждайки един такъв живот, да добием гледни точки за всеки един от нас. Затова не бива да се разстройваме, като разширяваме връзките, които започнахме вчера, особено по отношение на конкретните ни въпроси, към които ще се приближаваме все повече и повече.

Ако се разглежда животът на Гьоте така, както мнозина, искащи да бъдат негови биографи, са правили досега, по този начин не се забелязва колко склонен е човек да установява прекалено бързо причинно-следствената връзка. Виждате ли, природоизследователите днес отново и отново посочват, че човек допуска много грешки, ако прибързано следва принципа „щом нещо следва след друго, значи то произтича от него“, „Post hoc, ergo propter hoc“, че следва ли нещо след друго, то трябва да изхожда от него като следствие от причина. Такъв подход не се насърчава в природонаучната област. Но

в областта на разглеждането на човешкия живот не се стига толкова далеч, че човек да се откаже от този принцип. Някои диви хора, към които принадлежат Камдаджалите, вярват, че стърчиопашките или други подобни птици донесат пролетта, защото пролетта настъпва след тяхното идване. Така твърде често човек си прави заключение, че това, което следва след нещо, е следствие от него. От описанията на Гьоте, следователно от описанията на един особен човешки живот, просияващ над цялото човечество, научаваме, че Гьоте е имал този баща, тази майка, разбираме как събитията от младостта му се развиват по определен начин, което той сам ни споделя, и после от тези биографични младежки впечатления човек извежда онова, което Гьоте по-късно прави в живота си, чрез което става толкова значим за човечеството, напълно според принципа, че щом нещо следва след друго, значи то произтича от него. Това не е по-умно, отколкото да се вярва, че пролетта е донесена от стърчиопашките. В областта на природните науки такава вяра се осъжда строго, в духовнонаучната област трябва да се стигне още по-далеч. По прекрасен начин се обяснява, че Гьоте в ранните си години, като момче, е преживял окупацията на Франкфурт от французите. Тогава един кралски офицер бил на квартира в къщата на родителите му. Този френски офицер устройвал театрални представления, занимавал се с живопис. Благодарение на тези изживявания Гьоте, още едва дете, се докоснал до живописиста, докоснал се до театралното изкуство. По този начин с лекота се извежда наклонността на Гьоте към изкуството в по-късни години от такива младежки впечатления.

Във всеки случай тъкмо при Гьоте още в най-ранни години се вижда действието на неговата силно очертана карма. Не е ли особено характерно през целия му живот как са свързани разбирането му за изкуството, светогледът му и възгледът му за природата, как навсякъде зад творческата фантазия се проявява стремежът му към познание на истината в природните явления? Не виждаме ли като една рязко очертана карма,

когато момчето, шестнадесет-седемнадесетгодишното момче, събира минерали, геоложки находки, които намира в бащиения каталог за минерали и скални породи, за да ги положи на нотния пулт, създавайки олтар на великия Бог на природата? Как на този създаден от природни експонати олтар той поставя ароматни свещи, палейки огън не по обичайния начин, а с помощта на запалителна лупа събира лъчите на утринното слънце, именно на утринното слънце, за да ги насочи чрез запалителната лупа към ароматните свещи, и така, от лъчите на утринната заря той запалва огън, който принася в жертва на великия Бог на природата. Ние виждаме една величествена и в същото време чудно хубава картина, виждаме ума на шестнадесет-седемнадесетгодишното момче, отправен към това, което като дух живее и тъче в природните явления! Тук ние виждаме – което е напълно сигурно – това, което се проявява в настоящата инкарнация като изначална предразположеност, което не произхожда от обкръжението и което в този човек действа с особена сила.

Ако се разгледа епохата, в която Гьоте се ражда в своята тогавашна инкарнация, ще се открие забележителна съгласуваност между неговата природа и събитията на епохата. С оглед на своя съвременен мироглед човек е много склонен да каже: е, какво толкова е създал Гьоте, този „Фауст“, а другото, което е довело до извисяване, до одухотворяване на човечеството, се дължи на заложите на Гьоте. Със сигурност е трудно да се твърди при такива неща, както те са дадени от Гьоте на човечеството, че творчеството му не може да се свърже с неговата личност. Помислете обаче върху следното. Помислете колко ограничени са някои начини за разглеждане на определени явления на битието, които вярват, че се основават на истината. В последната ми книга, „За загадката на човека“³², можете да откриете изказването на Ламетри³³, че Еразъм Ротердамски и Фонтенел например биха били напълно различни хора, ако дори незначителна част от мозъка им беше друга. Според такъв начин на мислете може да се предположи, че

следователно всичко, което са създали Еразъм и Фонтенел, не би съществувало в света, ако, както смята Ламетри, Еразъм и Фонтенел бяха вместо мъдреци глупаци благодарение на незначителна разлика в техните мозъци. Бих искал да кажа, че това е вярно в някои отношения за нещата, създадени от Еразъм и Фонтанел. Но помислете за друг случай. Можете ли например да си представите, че би било възможно развитието на новото човечество без откриването на Америка? Представете си какво се е вляво в живота на съвременното човечество благодарение на откриването на Америка! Може би човек ще каже като материалист, че Колумб щеше да бъде напълно друг човек, ако мозъкът му беше малко по-различен и вместо Колумб беше глупак, и че тогава той нямаше да открие Америка? Разбира се, може да се каже така, точно както може да се каже, че Гьоте не би бил Гьоте, Фонтанел не би бил Фонтанел, Еразъм не би бил Еразъм, ако например с майките им по времето, когато не са били родени, се е случила злополука и те са се родили мъртви. В никакъв случай обаче не можем да си представим, че Америка не би била открита, ако Колумб не я беше открил. Разбира се, вие приемате за даденост, че Америка е щяла да бъде открита, дори Колумб да е имал мозъчен дефект!

Така не можете да се съмнявате, че ходът на световните събития е различен и участието на отделните личности в тези световни събития е различно, и не можете да се съмнявате, че световните събития сами призовават онези човешки индивидуалности, които чрез своята карма са особено пригодни да извършат едно или друго, което световните събития изискват. В случая с Америка не е толкова трудно да си го представим. Но за човек, мислещ задълбочено, това също не е различно, да кажем, например във връзка с възникването на „Фауст“. Всъщност би трябвало да се вярва в пълното безсмислие на света, за да може да се твърди, че не би имало никаква необходимост от появата на такава поема като „Фауст“, ако се бе случило така, че – което материалистът така охотно подчертава – върху главата на Гьоте, като петнадесетгодишно момче,

бе паднала тухла и той бе станал идиот. Който проследи развитието на духовния живот през десетилетията до Гьоте, ще види, че „Фауст“ действително представлява едно изискване на епохата. Лесинг е отличителен дух, искал да напише един „Фауст“, дори вече е написал една сцена, която е много хубава. Не просто Гьотевата субективна необходимост води до написването на „Фауст“, епохата изисква появата на „Фауст“! За човек, мислещ задълбочено, нещата са такива, че може да се каже: подобна връзка, каквато има между Колумб и откриването на Америка по отношение на световноисторическия ход на събитията, е също налице между творенията на Гьоте и самия Гьоте.

Казах, че ако се разглежда епохата, в която се е родил Гьоте, ще се забележи вече определено съзвучие между индивидуалността на Гьоте и тази епоха, при това в най-различни аспекти на тази епоха. Спомнете си, че въпреки големите различия – скоро ще се върнем на този въпрос, – има нещо много общо между двамата велики духове, Гьоте и Шилер, да не споменаваме за други, по-малко значителни неща, свързани с тях. Помислете колко от това, което виждаме в Гьоте, можем да го видим и в Хердер. Можем да отидем още по-далеч. Ако разглеждаме Гьоте, може би то не е видно веднага; към това ще се върнем скоро. Но ако разглеждаме Шилер, Хердер, Лесинг, можем да кажем: макар животът им да е различен, в тенденциите, в импулсите при Гьоте, при Шилер, Хердер и Лесинг живее душевна предразположеност, чрез която при различни обстоятелства напълно биха могли да станат подобни на Мирабо, на Дантон. Те са в пълно съзвучие с епохата си. При Шилер това не би било трудно да се докаже, защото никой не би намерил големи различия между мисленето на Шилер, автора на „Разбойници“, „Фиеско“, „Коварство и любов“, и мисленето на Мирабо³⁴, Дантон³⁵ или Робеспьер³⁶. Същите импулси, които Дантон, Робеспьер и Мирабо придават в своите политически убеждения, Шилер придава в литературата, в изкуството. Може да се каже, че по отношение на душевната кръв,

пулсираща в световната история, в „Разбойници“ тече точно същата кръв, която тече и в делата на Дантон, Мирабо и Робеспьер. Същата душевна кръв протича и в Гьоте, макар на пръв поглед да изглежда, че Гьоте е много далеч от това да бъде революционер. Но не е вярно, че той не е такъв. Само че в тази сложна природа, в природата на Гьоте, е налице един сложен набор от кармически импулси, от импулси на съдбата, които още в ранна младост го поставят в особена позиция в света.

Ако се проследи животът на Гьоте с ясновидски поглед, той – ако се абстрахираме от всичко останало – се разделя на определени периоди. В първия период протича един импулс, който започва в детството му и продължава нататък. После се появява нещо външно, което явно отклонява потока на живота му: познанството с херцога на Ваймар през 1775 г. По-късно отново виждаме как пребиваването му в Рим³⁷ дава друга посока на житейския му път, как Гьоте изцяло се променя благодарение на факта, че той може да възприеме в себе си римския живот. Ако искаме още повече да се задълбочим в темата, бихме могли да кажем, че един трети импулс, който сякаш идва отвън – но това, както ще видим, не е напълно вярно в духовнонаучен смисъл, – представлява приятелството и живота с Шилер, след като вече е изживял римското си преобращение.

Изучавайки първата част на живота на Гьоте до 1775 година, откриваме като резултат – ако събитията се разглеждат по-внимателно, отколкото обикновено се прави, – че в Гьоте живее силно революционно настроение, едно бунтовническо настроение срещу всичко, което се намира в обкръжението му. Но природата му е насочена към много неща. И тъй като бунтовническият му импулс не се изявява толкова силно, както в случая с „Разбойници“ на Шилер, а се разпростира в различни посоки, той не е толкова забележим. Но който успее да изследва детството и младостта на Гьоте по духовнонаучен начин, открива, че в него се намира една духовна жизнена сила, която той донася чрез раждането в своето битие и която не би го придружавала през целия му живот, ако не бяха настъпили

известни събития. Това, което е живяло в него като индивидуалност на Гьоте, е било много по-голямо, отколкото неговият организъм е могъл действително да възприеме и изживее.

При Шилер това е много осезаемо. Ако бихме искали да разберем това днес, няма да е трудно. Ранната смърт на Шилер³⁸ не се дължи на друго, а на факта, че организъмът му е изгорен от неговите мощни душевни жизнени сили. Това е очевидно. Известно е, че когато Шилер умира, откриват, че сърцето му вътре било като изсъхнало. Само благодарение на мощните си душевни сили той се е държал, но тези мощни душевни сили същевременно са изцеждали физическия му живот. При Гьоте тези душевни сили са били още по-мощни, но въпреки това той достига дълбока старост. Благодарение на какво той достига до дълбока старост?

Виждате ли, вчера споменах един факт, който е от особено значение в живота на Гьоте. Когато няколко години е студент в Лайпциг³⁹, той се разболява, разболява се тежко и е на прага на смъртта. Той наистина вижда, така да се каже, лицето на смъртта. Тази болест, разбира се, е била органично природно явление, но ние не можем да изследваме някой човек, който твори от елементарния елемент на света, всъщност не можем да изследваме никой човек, ако не обърнем внимание на такива събития в хода на неговата карма. Какво се случва всъщност с Гьоте, когато той се разболява така в Лайпциг? Случва се това, което може да се нарече пълно разхлабване на етерното тяло, в което дотогава действа душевната жизнена сила. То се разхлабва така, че след тази болест вече не съществува тясната връзка между етерното му и физическото му тяло, каквато е била налице до този момент. Етерното тяло обаче представлява онова свръхсетивно в нас, което прави възможно да имаме представи, да можем да мислим. Абстрактните представи, каквито имаме в ежедневието, каквито имат повечето хора, които са материалисти, се дължат на факта, че етерното тяло е тясно свързано с физическото тяло, свързано е, така да се каже, чрез силна магнетична връзка с физическо-

то тяло. Но поради това човек също така има силен импулс да внася волята си във физическия свят. Човек има този волеви импулс, когато освен това и астралното му тяло е особено силно развито. Разгледате ли Робеспьер, Мирабо, Дантон, ще имате едно здраво свързано с физическото тяло етерно тяло, но също и едно силно развито астрално тяло, което, от своя страна, действа върху етерното тяло, така че тези човешки индивидуалности имат силно присъствие във физическия свят.

И при Гьоте нещата стоят по този начин. Но в него действа и друга сила, правеща нещата по-сложни. Тя действа така, че благодарение на болестта, която го изправя пред смъртта, етерното му тяло се разхлабва и остава разхлабено. Поради това обаче, че етерното тяло не е свързано толкова тясно с физическото тяло, то не втъква вече силите си във физическото тяло, но ги пази във физическото тяло. И тогава се случва трансформацията с Гьоте, когато той се връща от Лайпциг във Франкфурт, където запознанството с госпожица фон Клетенберг⁴⁰, мистично настроената дама, попадането в кръга на приятели медици, изучаващи алхимия, запознаването му с трудовете на Сведенборг действително довеждат до формиране на една мирова система, все още хаотична, но спиритуална, доколкото той има вътрешна необходимост да се потапя в свръхсетивни неща. Това обаче е свързано с болестта му. И душата, която донася в този земен живот предразположението към болестта, внася и импулса, чрез болестта да подготви етерното тяло така, че то не просто да се изживява във физическото, а да съдържа порива, не просто порива, а дарованието да се прониква със свръхсетивни представи. Докато просто се разглеждат външните биографични факти за даден човек по материалистичен начин, не може да се достигне до фините взаимовръзки в потока на съдбата на този човек. Само когато се вземе под внимание съгласуваността на природните явления, с които се сблъсква нашият организъм, какъвто е случаят с болестта на Гьоте, с това, което се разкрива като етично, морално, спиритуално, само тогава човек получава възможност-

та да предусети дълбокото действие на кармата.

Революционните сили при Гьоте със сигурност биха се проявили така, че да го разрушат в ранна възраст. И тъй като в обкръжаващата го среда външното изживяване на тези революционни сили не е било възможно, Гьоте не е могъл да пише драми като Шилер, те са щели да го разрушат. Тези сили обаче са изтласкани навън благодарение на разхлабването на връзката, на магнетичната връзка между етерното и физическото му тяло.

Така виждате как едно естествено събитие в живота придобива значение. Разбира се, нещо такова показва една по-дълбока взаимовръзка, отколкото онази, която често биографите извеждат на повърхността. Защото значението на една болест за цялостното изживяване на даден човек не може да се изясни чрез наследствени тенденции, а посочва взаимовръзката на даден човек със света така, че тази взаимовръзка трябва да се мисли духовно. От това виждате как животът на Гьоте се усложнява. Защото начинът, по който възприемаме нещата, ни прави такива, каквито сме.

И сега той отива в Страсбург⁴¹ с едно етерно тяло, в известна степен изпълнено с окултни знания. И там той среща Хердер. Великите идеи на Хердер придобиват в Гьоте съвсем друга форма, отколкото в самия Хердер, който няма същите условия в своята по-фина конституция. Едно такова събитие, като изправянето пред лицето на смъртта, се случва с Гьоте в края на шейсетте години в Лайпциг, но то е било подготвяно дълго време от неговата сила. И този, който иска да проследи една такава болест по външни събития или просто по физически събития, в областта на духа той все още не стои на същата позиция, на която стои ученият, който казва, че нещо, което следва след друго, не може да се разглежда като непосредствен негов резултат. Следователно изолацията на Гьоте от света е била винаги налице благодарение на тази връзка между физическо тяло и етерно тяло, която достига своята криза благодарение на болестта.

Външният свят въздейства на всеки, при когото е налице компактна връзка между физическо и етерно тяло, но докато той поражда впечатления във физическото тяло, тези впечатления преминават в етерното тяло. Това е едното. Така човек просто живее с тези впечатления от външния свят. При човек като Гьоте, естествено, тези впечатления се отразяват във физическото тяло, но те не преминават в етерното тяло, защото то е разхлабено. Като резултат един такъв човек може да се изолира от своето обкръжение, налице е сложен процес, когато едно впечатление се отразява във физическото му тяло. Сега оставете тази органична структура на Гьоте и се позовете на това, което познавате от неговите биографи. Как той позволява на събитията, на историческите събития да му въздействат. И тогава ще разберете особеностите на Гьотевата воля. Казах, че той взима биографията на Готфрид фон Берлихинген, оставя се да бъде проникнат от драматичните импулси на Шекспир и не променя много не особено добре написаната автобиография на Готфрид фон Берлихинген, така че той не нарича драмата си „драма“, а „История на Готфрид фон Берлихинген с желязната ръка, драматизация“, той променя само някои неща. Виждате ли, това, бих казал, нежно и плахо докосване до нещата, не допускащо насилие, се дължи на тази много особена връзка между етерно и физическо тяло.

Тази връзка не съществуваше при Шилер. Затова той изгражда такива фигури, като Карл Мур, не като резултат от външни впечатления, а по волеви начин от своята природа. Гьоте се нуждае от влиянието на живота. Но той не подчинява живота на волята си. Само леко му помага, за да се издигне до произведение на изкуството. Така се случва, когато го приближават житейските условия, които той представя във „Вертер“. Той взима лични преживявания или тези на неговия приятел Йерусалем⁴², не ги преработва много, а взима живота и само му помага. И по нежния начин, подпомаган от етерното си тяло, той прави от живота произведение на изкуството. Поради тази организация, бих казал, той се докосва до живота само

косвено и в тази инкарнация подготвя своята карма чрез този само косвен подход към живота.

Той пристига в Страсбург. Освен това, което той изживява, за което разказах вчера, което го тласка напред по неговия Гьотев път, той изживява, както знаете, и сърдечна връзка с дъщерята на свещеника от Зесенхайм, Фридерике Брион⁴³. Той е отдаден с цялото си сърце на тази връзка. Разбира се, могат да се повдигнат много морални съображения срещу връзката между Гьоте и Фридерике фон Зесенхайм, които не са без основание. Но не за това става въпрос, а за разбирането на това. Гьоте действително прави всичко възможно, което би направил друг – който не би бил Гьоте – и би довело до продължителна съвместна житейска връзка с Фридерике Брион. Но преживяванията на Гьоте не са непосредствени. Благодарение на това, за което разказах, се е образувала пропаст между неговия своеобразен вътрешен живот и външния свят. И както не подчинява на волята си живота на външния свят, а само нежно го оформя, така той не пренася през физическото тяло и своите чувства и усещания, които може да изживее само в етерното си тяло, не ги въвежда в такава тясна връзка с външния свят, така че, както при други хора, да доведат до определени житейски събития. И така той се отдръпва от Фридерике Брион. Но това следва да се разглежда като нещо душевно. Когато се разделя с нея за последно, по обратния път – можете да го прочетете в неговата биография – той се среща със себе си. Гьоте среща Гьоте. Много, много по-късно Гьоте разказва как тогава среща себе си. Гьоте идва срещу Гьоте. Той вижда самия себе си. По пътя обратно към него се приближава Гьоте, но не в облеклото, което носи, а в друго облекло. И когато години по-късно се връща да посети старите си познати, тогава разбира, че носи същия костюм, без да го е искал, в който се е видял преди години, когато се среща със самия себе си. Това е събитие, в което трябва да се вярва със същата сила, с която човек вярва в нещо друго, което разказва Гьоте. Бих казал, че не подхожда спрямо любовта към истината, с която Гьоте представя живота

си, да се съмняваме в казаното от него.

Как се случва така, че Гьоте, който влиза в отношения, едновременно и толкова близки, и толкова далечни, толкова близки, че при друг човек те биха довели до нещо напълно различно, и толкова далечни, че съумява да се оттегли, как се случва така, че се среща със себе си? При даден човек, който изживява нещо в етерното тяло, изживяването се обективира много лесно, ако това етерно тяло е разхлабено. Той го вижда като нещо външно, което се проектира навън. Това наистина се случва с Гьоте. В един особено подходящ момент той среща другия Гьоте, етерния Гьоте, който живее в него, който остава свързан чрез своята карма с Фридерике фон Зесенхайм. Затова той му се явява насреща като призрак. Но това е именно такава събитие, което в най-дълбок смисъл демонстрира какво трябва да научи за собствената си природа от фактите.

Така виждате как човек може да е потопен във външните събития и как може да се схване особеният начин, индивидуалният начин, по който той е потопен в тях. Защото е сложно отношението на човека към света, към миналото, сложна е връзката с това, което ние носим в нашето настояще от миналото. Чрез това обаче, че Гьоте до известна степен е откъснал душевността си от телесната връзка, за него е било възможно да се вливат в душата му дълбоките истини, които толкова ни изненадват във „Фауст“. Казвам умишлено, че ни изненадват, поради простата причина, че те наистина трябва да изненадват, защото аз не зная по-наивно мнение от това, което биографите на Гьоте прокламират със следното изречение: „Гьоте е Фауст и Фауст е Гьоте“. Често съм го срещал при биографите на Гьоте. То, разбира се, представлява най-обикновена глупост. Защото това, което действително имаме във „Фауст“, ако му дадем възможност да ни въздейства по правилен начин, ни се явява всъщност така, че трябва да кажем: понякога е така, че изобщо не предполагаме, че Гьоте е преживял или знаел нещо подобно, но въпреки това то е във „Фауст“. Фауст винаги надхвърля Гьоте. Това обаче може да се разбере напълно само

от този, който познава изненадата, която създателят на една поетична творба изживява, когато тази творба е пред него. Защото човек не бива да вярва, че поетът винаги трябва да бъде толкова велик, колкото творбата си. Това е така малко нужно, колкото е нужно бащата да обладава такова душевно величие и гениалност като своя син. Защото истинското поетично произведение представлява нещо живо. И колкото малко може да се говори за живото, че то не може да създаде нещо по-висше от себе си, толкова малко може да се твърди, че духовно-творческото не може да създаде нещо над себе си.

Но благодарение на вътрешната изолация, която описах при Гьоте, в душата му се пораждат тези дълбоки прозрения, с които се срещаме в неговия „Фауст“. Защото такава творба като „Фауст“ не е просто поема като другите. „Фауст“ произлиза от източника на целия дух на петата следатлантска културна епоха. Той надраства много Гьоте. От „Фауст“ прозвучава към нас по забележителен начин това, което преживяваме със света и неговото сътворение. Спомнете си думите, които чухме преди малко:

Приятелю, отминалото време
е скрита книга зад печата седем.
Духът на времето е в същността си
на боговете собственият дух,
във който времето се отразява.

Тези думи се подминават много лесно. Този, който чувства дълбините им, ще си спомни за някои неща, които само в най-дълбок смисъл могат да направят такива думи истински. Спомнете си какво имат съвременните хора чрез познанието за древногръцкото, за древногръцкия духовен живот, чрез Есхил, Софокъл, Еврипид! Хората се задълбочават в този древногръцки духовен живот, да кажем, в Софокъл⁴⁴. Представлява ли Софокъл книга със седем печата? Не би могло да се приеме лесно, че Софокъл представлява книга със седем печата! На

91-годишна възраст Софокъл вече е написал над 80 драми, от които само седем са запазени! Познат ли е човек, написал 81 или повече драми, от които само седем са запазени? Не е ли истина: книга със седем печата? Може ли да се твърди, че се познава елинизмът, ако просто е лишен от тези 74 драми на Софокъл, на които са се възхищавали и които са възхвалявали гърците? Огромна част от творчеството на Есхил също не е запазено. В епохата на елинизма са живели поети, чиито имена дори не са познати. Не представляват ли отминалите епохи книга със седем печата? Когато се обърне внимание на едно такова външно събитие, трябва да се каже това. И:

...огромна радост – да си потопен
в духа на времето и ден след ден
на мъдрия човек, пред нас живял,
да сбираш плод на мъдростта узрял.

Хората от Вагнеровия тип вярват, че лесно могат да се пренесат в духа на някой мъдрец, ако преди тях някой друг го е правил! Жалко само, че не може да се провери какво биха писали добросъвестните критици за „Хамлет“, ако се появи днес на някоя голяма градска театрална сцена пред господата или пред тези господа се представи днес някоя драма на Софокъл! При тези господа може би няма да помогне и това, което Софокъл е направил на преклонна възраст, за да убеди поне роднините си в своето величие. Защото той става на 91 години, а роднините му трябва още да чакат за наследството. Тогава те се опитват да получат доказателства, че Софокъл е станал слабоумен и не може да управлява имуществото си. Нищо друго не може да го спаси, освен да напише драмата „Едип в Колон“. Така той успява най-малкото да докаже, че не е станал все още слабоумен. Дали това ще е от полза за днешните критици, не знам, но тогава то е помогнало. Но ако се потопи в този факт, в трагедията на 90-годишния Софокъл, човек същевременно ще осъзнае колко трудно е да се открие пътят към една човеш-

ка индивидуалност, как тази човешка индивидуалност е взаимосвързана по сложен начин с мировите събития. Биха могли да се приведат много примери, които показват как дълбоко трябва да се задълбае, за да се разбере светът. Но още в първите части на Гьотевия „Фауст“ живее много от мъдростта, която е необходима за разбирането на света! Връщайки се към тази уникално протичаща съдба, наистина може да се покаже как в човешкото развитие природа и духовно действие са едно, как една болест може да има не само външно физическо значение, но и духовно значение.

И така, ние виждаме, че кармическият импулс в Гьоте го тласка мощно напред. Тогава обаче, през 1775 година, като че ли отвън отново се случва запознанството му с херцога на Ваймар. Гьоте е повикан от Франкфурт във Ваймар. Какво означава това в неговия живот? Първо трябва да се разбере какво означава едно такова събитие за живота един човек, ако се продължи да се търси разбиране за живота. Аз зная колко малко е склонен съвременният свят да пробужда онези душевни сили, необходими, за да се усети напълно, истински да се почувства какво живее в първите части на Гьотевия „Фауст“. За да се напише това, което се съдържа във „Фауст I“, Монолог в кабинета, Духът на Земята, се изисква такова богатство на душата, което, ако се погледне, иска да подтикне човек да прекара в пламенно страхопочитание възможно по-дълго време. И често човек чувства най-дълбока душевна болка, когато се вижда, че светът всъщност е напълно бездушен и изобщо не е в състояние да усети размера на величието. Но ако човек почувства нещо такова, ще разбере какво достига в своето усещане този, който наистина е проникнат от духовната наука. Той достига именно дотам, да каже: в този Гьоте живее нещо, което го е изгорило. Той повече не е могъл да продължи по този начин. Трябва да имаме тези мисли. Представете си. Гьоте се ражда през 1749 година, през 1775 година той е на 26 години. Отивайки във Ваймар, в куфара си носи ръкописа на сцената, която споменахме днес – дори да вземем само това,

да не говорим за останалото. Който е изживял нещо такова до степенята, че да може да го запише, той го носи и в душата си. Като тежко бреме го носи в душата си, защото то е една сила, която иска да тласка напред, която иска да разкъса душата.

Две неща трябва да си изясним, ако искаме да оценим по правилен начин първите части на „Фауст“, които Гьоте написва. Би могло да се мисли, че Гьоте, да кажем, от 25- до 50-годишна възраст малко по малко, постепенно написва тези сцени. По този начин те не биха напрегнали толкова много душата, не биха представлявали такава тежест. Разбира се, това не би било възможно, защото от 30-35-та година младежката сила отслабва, силата, необходима, за да се представят нещата именно по този начин. Той е трябвало да ги напише през тези години съобразно своята индивидуалност, но повече не е могъл да живее по същия начин. Имал е нужда от нещо, подобно на притъпяване, подобно на частичен душевен сън, за да отслаби огъня, горящ в душата му, когато пише първите части на „Фауст“. Ваймарският херцог го кани, за да го направи министър във Ваймар. И той е добър министър, както вече казах. Така в качеството си на министър, затрупан с много работа, той успява отчасти да приспи това, което гори в душата му. Наистина е огромна разликата в настроението до 1775 година и след тази година. То може да се сравни с един вид мощна будност, а по-късно – с притъпен живот. Думата „притъпеност“ напълно подхожда за Гьоте в смисъла, когато той описва своя особен живот във Ваймар, където се потапя в събитията така, че резонира с тях повече, отколкото по-рано, когато е протестирал срещу тях. Забележително е, че след десетилетие на притъпеност следва едно плавно сближаване с това, което се случва с хората. И колкото малко животът в съня представлява пряко следствие от предшестващия дневен живот, толкова малко този сънен живот при Гьоте се явява следствие на случилото се по-рано. Взаимовръзките са много по-големи, отколкото обикновено се предполага. Често съм обръщал внимание на факта, че е повърхностно мнение, ако

на въпроса „Защо човекът спи“?, се отговори: защото е уморен! Това е ленива, спяща истина, тъй като е безсмислица. В противен случай не би трябвало да е факт, че онези хора, които не могат да се уморят, например рентниерите след обилен обяд, ако трябва да слушат нещо, което не ги интересува особено, заспиват. Със сигурност те не са уморени. Случаят не е такъв, че ние спим, защото сме уморени⁴⁵, а будност и сън представляват ритмичен жизнен процес, и когато часът за заспиване, необходимостта от сън наближи, тогава ставаме уморени. Уморени сме, защото би трябвало да спим, но не спим, защото сме уморени. Сега не искам да продължавам по този въпрос.

Но помислете колко сложна е връзката между ритъма на съня и на будността. Този ритъм представлява отражение на деня и нощта в Космоса в рамките на човешката природа. Желанието да се обясни сънят като следствие от дневната умора, във всеки случай се доближава до материалистическата наука, но е вярно тъкмо обратното. Ритъмът на сън и будност трябва да се обясни, като се изхожда от Космоса, от велики взаимовръзки. От велики взаимовръзки обаче също трябва да се изхожда, за да се обясни защо при Гьоте след периода, в който „Фауст“ бушува в душевността му, следва притъпен живот във Ваймар в продължение на десетилетие. Тогава ще се позовете непосредствено на неговата карма, за която сега не можем да продължим да говорим.

Човекът като обикновен човек се събужда сутрин, по правило така, както е заспал вечер, в своето собствено съзнание. В действителност това никога не е така. Никога не се събуждаме така, както сме заспали, а всъщност малко по-обогатени. Само че не осъзнаваме това обогатяване. Ако след издигането на вълната следва спадане на вълната, както при Гьоте през ваймарските години, тогава пробуждането се осъществява на една по-висока степен, трябва да бъде на по-висока степен. Вътрешните сили обаче са устремени напред. И вътрешните сили при Гьоте също са устремени напред, от ваймарската притъпеност отново да се пробудят за пълнокръ-

вен живот в едно обкръжение, което сега може наистина да му донесе каквото му липсва. Пробуждането настъпва в Италия. Поради особената си конституция във Ваймар той не може да се пробуди. Именно по такива неща може да се види дълбоката взаимовръзка на творчеството на един истински творец, на един велик творец, с неговото специфично изживяване. Виждате ли, не е голям творец този, който може да напише една драма плавно и спокойно, страница по страница. Той ще го направи много добре. Големият поет не го може, защото той трябва да се вкорени дълбоко в живота. Ето защо Гьоте успява да изрази най-дълбоки истини в своя „Фауст“ на относително ранна възраст, истини, далеч превъзхождащи душевните му способности. Но той е трябвало да изрази подмладяването на Фауст. Помислете, Фауст е трябвало да достигне напълно различно настроение. Въпреки че е така добре развит, той трябва да се подмлади. Накрая, въпреки цялата дълбочина, онова, което е възприел дотогава в душата си, го тласка към самоубийство. Той трябва да се подмлади. Един малък поет може да опише може би в прекрасни стихове как някой се подмладява. Гьоте не го може просто така. Той самият трябва първо да се подмлади в Рим. Така той написва сцената с подмладяването – „Кухнята на вещиците“⁴⁶ – в Рим, в градината на вила Боргезе. Гьоте не би се осмелил да напише тази сцена по-рано.

С такова подмладяване, каквото е изживял Гьоте, е свързано някакво съзнание, макар и още притъпено. По времето на Гьоте все още няма духовна наука: ясно съзнание не може да възникне, а само притъпено такова. С такова подмладяване отново са свързани особени сили, които се разкриват в следващата инкарнация. Тук се съчетават изживявания, принадлежащи към тази инкарнация, с някои неща, които се разкриват в следващата инкарнация. Ако се замислим над това, ще бъдем отведени към тенденция при Гьоте с дълбоко значение. Виждате ли, ако мога да включа тази лична забележка, аз се занимавам от десетилетия, мога да кажа, от 1879/80 година постоянно, от 1885/86 година интензивно, с природонаучните възгледи на

Гьоте. И в това време стигнах до извода, че в импулса, който Гьоте даде на природонаучната концепция, за която съвременните природоизследователи си нямат представа, се съдържа нещо, което може да се развие, но едва след столетия. Така че е напълно вероятно, когато се завърне в друга инкарнация, Гьоте да намери възможност да доразвие това, което в тази инкарнация тъкмо в областта на естествените науки не е успял да завърши. За много от нещата, заложи в природонаучните възгледи на Гьоте, хората днес си нямат представа. За това говорих в моята книга „Светогледът на Гьоте“ и в разясненията си към „Гьотевите природонаучни съчинения“ в националната литература на Кюршнер. Така че може да се каже: с природонаучния си възглед Гьоте носи със себе си нещо, което сочи към широки, широки хоризонти, което обаче вътрешно е свързано с неговото прераждане, което в тази връзка не е свързано с Рим, а с възрастта, в която е живял в Рим. Прочетете как съм представил нещата, как се оформя метаморфозата на растенията, на животните, на прарастението, на праживотното по време на неговото пътуване в Италия, как след завръщането си той работи над учението за цветовете, което днес все още изобщо не се разбира, както и над други неща. Тогава ще видите, че установяването на цялостната му представа за природата е тясно свързано с неговото прераждане. Във всеки случай той свързва това, което му е дадено в хода на живота, с Фауст, но не така, както прави един малък поет, а както прави един велик поет. Фауст изживява трагедията на Гретхен. По средата на трагедията на Гретхен внезапно се сблъскваме с гледната точка на Фауст за природата, която във всеки случай е тясно свързана с природонаучния възглед на Гьоте и се изразява с думите на Фауст:

Възвишен дух, ти всичко си ми дал,
каквото исках. Не напразно ти
показа ми лика си в огнен пламък.
За кралство величавата природа

дари ми, както сила, да я чувствам,
да ѝ се наслаждавам. Разреши ми
не с хладно удивление да гледам
в дълбокото ѝ необятно лоно
като в сърцето на приятел скъп.
Редя на съществата живи сочиш,
да разпознавам братята ме учиш
във въздух, във вода, във храста тих.
И щом в гората буря зареве
и смърч гигантски пада и прекършва
съседни клони, дънери съседни
и глухо хълмовете прокърнтят,
към сигурната пещера ме водиш,
тогава ме показваш мен самия
и виждам тайните на моя дух.

Един велик мироглед! Гьоте го приписва на Фауст. Той го придобива чак до това душевно проникновение едва по време на пътуването си в Италия. Сцената „Възвишен дух, ти всичко си ми дал“ е написана също в Рим, не по-рано. Защото тези две сцени, сцената с подмладяването в „Кухнята на вещиците“ и сцената „Гора и пещера“: „Възвишен дух, ти всичко си ми дал“, са написани именно в Рим.

Така виждате един истински ритъм в този живот на Гьоте, един ритъм, разкриващ вътрешен импулс, както ритъмът на събуждане и заспиване в човека разкрива един вътрешен импулс. От един такъв живот като този на Гьоте ние можем нагледно да изучим някои закони. Те ще ни покажат как действашото като закони при великите личности може да стане важно за живота на всеки отделен човек. Защото законите, действашщи при велики личности, са валидни и за всеки отделен човек. Нека утре да продължим да говорим за житейските отношения, които могат да се изведат от тази гледна точка.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 6 ноември 1916 г.

Днес бих искал от една друга гледна точка да се доближим още малко до проблема, който разглеждаме в тези изложения. Защото в духовната наука нещата трябва да са такива, че да се подхожда към проблема, както и да се разглежда, от различни гледни точки. Ако разглеждаме един такъв житейски път като този на Гьоте, ще ни се натрапи, бих казал, нещо, което за някого може да се превърне в голяма загадка в човешкото развитие, дори ако взима под внимание повтарящите се земни животи и ги използва при изучаването на изграждането на живота на даден човек. Имам предвид следния пробрем: каква е причината отделни хора, като например Гьоте, да са в състояние от вътрешния си свят да създават нещо толкова значително, както Гьоте е направил, особено чрез своя „Фауст“, и чрез създаденото да имат толкова значително въздействие върху останалото човечество? Как става така, че отделни хора са се отделили от останалото човечество и, така да се каже, са призвани от мировата история да извършат нещо велико? Ние сравняваме такива значителни творения с живота на всеки отделен човек и се питаме: как възниква разликата между всеки отделен човешки живот и живота на така наречените изключителни личности?

На този въпрос може да се отговори само ако животът се разглежда със средствата, предоставени ни от духовната наука. Начинът, по който човек може да познае нещо, особено в наше време, е предразположен към това да завоалира и маскира определени неща и по този начин да се отдалечава от непредубеденото човешко разглеждане. Затова става необходимо в духовната наука да се говори за нещо, напасвайки го така, че да стане разбираемо за другите. В духовната наука обикновено даваме следното описание. Така, както ни се представя в живота, човекът се състои от физическо тяло, етерно

тяло, астрално тяло и аз. После, характеризирайки сменящите се състояние на будност и сън, описанието продължава: по време на будност азът и астралното тяло са във физическото тяло и в етерното тяло; по време на сън азът и астралното тяло са навън. Това е достатъчно за разбирането на нещата и съответства на духовнонаучните факти. Но става дума за това, че чрез такова описание човек има само една част от цялата действителност. Ние не можем никога да обхванем цялата действителност в едно описание. Всъщност винаги имаме само една част от действителността, когато описваме нещо, така че трябва винаги да търсим светлина и от друга страна, за да осветлим описаната част от действителността по правилен начин. И трябва да се каже: по принцип е така, че сън и будност действително представляват за човека един вид циклично движение. Строго погледнато, по време на сън азът и астралното тяло са извън физическото и етерното човешко тяло само в областта на главата, и точно затова, че в съня азът и астралното тяло са извън физическата и етерната глава на човека, те упражняват една много ефективна дейност върху останалия човешки организъм. Всичко това, което в човека не е глава, а останал човешки организъм, в състоянието на сън, в което в известна степен азът и астралното тяло работят отвън върху човека, се намира под едно много по-силно въздействие от страна на този аз и това астрално тяло, отколкото по време на будното състояние. И вече може да се каже, че по време на сън върху останалия организъм се упражнява действието, което азът и астралното тяло упражняват върху главата на човека по време на будност. Така че с право можем в известен смисъл да сравним аза на човека със слънцето, което през деня осветява нашето обкръжение, през нощта то не само е навън, а огрява другата страна на Земята и създава там ден. Така че в известен смисъл в нашия останал организъм настъпва ден, когато е нощ за нашите сетивни възприятия, свързани преди всичко с главата. И настъпва нощ за нашия останал организъм, когато за главата ни е ден, тоест азът и астралното тяло

малко или повече са отделени от нашия останал организъм, когато сме будни. Това е нещо, което трябва да се добави, за да се осветли пълната действителност, ако искаме да разберем цялостния човек.

Става въпрос за това, и в този смисъл правилно да се схване връзката между душевното и физическото в човека, ако се иска да се разбере това, което току-що изложих. Често подчертавам, че нервната система на физическия организъм представлява единна организация и всъщност е просто глупост, която не намира потвърждение в анатомията, да се разделят нервите на сетивни и моторни нерви. Нервите са организирани в единство и всички те имат една функция. Тъй наречените моторни нерви се отличават от тъй наречените сетивни нерви само по това, че сетивните нерви са устроени така, че да служат за възприемането на външния свят, докато тъй наречените моторни нерви служат за възприемането на собствения организъм. Един моторен нерв не е предназначен да движи ръката ми, това е глупост, а тъй нареченият моторен нерв е предназначен да възприеме движението на ръката, следователно да го възприеме вътрешно, докато сетивният нерв е предназначен за това, да служи при възприятието на външния свят. В това е цялата разлика. Нервната система се разделя, както знаете, на три части: в нерви, чийто център е мозъкът, нерви, центрирани в гръбначния мозък, и нерви, които причисляваме към така наречената ганглиева система. Това всъщност са трите вида нерви, които човек има. Става дума за това, да се разбере какви отношения преобладават между тези три вида нервна система и духовните членове на нашия организъм, кой е най-развитият, най-финият член на нервната система и кой е най-слабо развитият член на нервната система.

Напълно разбираемо е, че отговорът на тези, които днес са поддръжници на обикновената естествена наука, гласи: естествено нервната система на мозъка е най-облагородената, защото тя е нещото, отличаващо човека от животните. Но нещата не са такива. Тази нервна система на мозъка всъщност е

свързана с цялата организация на нашето етерно тяло. Разбира се, налице са и други взаимовръзки, така че цялата мозъчна система има отношения и с астралното тяло, и с аза, но това са второстепенни отношения. Първостепенните, изначалните отношения са между нашата мозъчна нервна система и нашето астрално тяло. Това няма отношение към информацията, която съм изнасял, че цялата нервна система се привежда в действие с помощта на астралното тяло. Това е съвсем друго нещо и то трябва да се различава. Тя е реализирана в своето изначално състояние по време на Лунния период, но продължава да се развива и след първото си формиране се прибавят други отношения, така че всъщност нашата мозъчна нервна система има най-вътрешни и значими отношения с нашето етерно тяло. Системата на гръбначния мозък има най-вътрешни и първостепенни отношения с нашето астрално тяло, така, както го носим ние, като хора, а ганглиевата система има най-вътрешни и значими отношения с аза, със същинския аз. Това са първостепенните отношения, така, както ги имаме сега.

След като обмислим казаното, лесно ще си представим, че по време на сън съществува жива връзка между нашия аз и нашата ганглиева система, разположена най-вече в телесния организъм, покрива гръбначния мозък и т.н. Но тези отношения са отслабени по време на дневната будност. Те са налични, но са отслабени по време на дневната будност. По-вътрешни са по време на сън. И по-вътрешни по време на сън, отколкото по време на дневната будност са отношенията между астралното тяло и нервите на гръбначния мозък. Така че можем да кажем: по време на сън се осъществяват най-вече вътрешни отношения между астралното тяло и нервите на гръбначния мозък, както и между аза и ганглиевата система. По време на сън ние повече или по-малко живеем в нашия аз заедно с нашата ганглиева система. Ако се изучи по-прецизно загадъчният свят на съня, ще се разбере това, което споменавам въз основа на духовнонаучното изследване.

Но тогава, когато обмислите казаното, ще намерите още

един мост към другите съществени, изпълнени със смисъл мисли: колко важна роля за живота може да има ритмичната промяна, настъпваща при живото взаимодействие между аза и например ганглиевата система и между астралното тяло и системата на гръбначния мозък, една ритмична промяна, идентична със смяната на сън и будност. Така че няма да ни се стори чудно, ако се каже: благодарение на факта, че по време на сън азът всъщност се намира по правилен начин в ганглиевата система, както и астралното тяло се намира по правилен начин в системата на гръбначния мозък, по време на сън човек е буден по отношение на ганглиевата система и системата на гръбначния мозък, а спи по време на будност. Тук може да се повдигне въпросът, как тогава се случва така, че човек знае толкова малко за това активно бодърстване, което всъщност се развива по време на съня? Сега, ако си припомните как е възникнал човекът, как азът на човека се явява едва в Земния период, следователно той е бебе сред другите наши земни членове, няма да се учудвате, че този аз все още не може да осъзнае това, което изживява в ганглиевата система по време на съня, докато напълно може да осъзнае това, което изживява, когато е в напълно оформената глава, която е резултат на всички онези импулси, действали по време на Лунния период, Слънчевия период и т.н. Дали е в състояние да осъзнае едно или друго, зависи от инструмента, който ползва азът. Инструментът, който ползва през нощта, е относително нежен. Защото в предишни лекции отбелязах, че останалият организъм всъщност се е развил по-късно, че се явява допълнение към много по-завършената главова организация на човека, че представлява придатък на главовата организация. Когато говорим за това, че човекът като физическо тяло е преминал през по-дълги или къси стадии на развитие от Сатурн, можем да го твърдим само по отношение на главата. Това, което се присъединява към главата като придатък, се явява много по-късно образуване, лунно образуване и дори земно образуване. Ето защо активният живот, който се развива по време на сън

и има преимуществено местоположение в гръбначния стълб и ганглиевата система, се осъзнава толкова малко, въпреки че това не го прави по-малко активен, по-малко значим. И може да се каже, че в съня се дава възможност на човека да се спусне в своята ганглиева система, както по време на будност му се дава възможност да се издигне в сетивата си и в мозъка си. Естествено, ще кажете: колко сложно е, и дори колко объркващо е всичко това, което трябва да усвоим! Но човекът е сложно същество и не бихме могли да го разберем, ако не се справим с тази сложност, ако не разглеждаме тези трудни неща.

Представете си, че при човек настъпва това, което описах във връзка с Гьоте: че етерното тяло се разхлабва. Когато се разхлаби етерното тяло, се установява напълно различно отношение в състояние на будност между душевно-духовното и органичното, физическото в човека. Тогава човек се озовава, както описах вчера, в един вид изолация. Но не е възможно такова следствие, без да се предизвика друго. Много важно е да се има предвид. Такова отношение не е възможно едностранчиво, а то предизвиква друго такова. Ако се опише това отношение, което характеризирах вчера, малко по-общо, можем също така да кажем: поради факта, че етерното тяло е разхлабено, целият буден живот на човека в известна степен е нарушен, в него е внесено някакво влияние. Но това не е възможно без в същото време и сънят на човека да е нарушен и попаднал под някакво влияние. В резултат на това човек се освобождава по отношение на впечатленията, получени от главния му мозък, ако при него настъпва нещо, както при Гьоте. По този начин той навлиза в по-вътрешни, в по-силни отношения по време на будност със системата на гръбначния мозък и с ганглиевата система. По времето, когато Гьоте е болен, става така, че той развива по-освободено отношение с главния си мозък, но същевременно и по-вътрешно отношение с ганглиевата система и системата на гръбначния мозък.

Какво настъпва обаче чрез това? Какво означава да се установи по-вътрешна връзка с ганглиевата система и систе-

мата на гръбначния мозък? По този начин при човек настъпва напълно различно отношение към външния свят. Ние винаги се намираме във вътрешна връзка с целия външен свят, но не обръщаме внимание в каква връзка всъщност сме с него. Често съм обръщал внимание на това, че въздухът, който внасяте във вътрешността си, в следващия миг се озовава навън и приемате друг въздух. Това, което сега е вън, в следващия миг приема формата на тялото и се свързва с него. Само изглежда, че човешкият организъм е отделен от външния свят, той е част от него, той принадлежи на целия външен свят. Ако настъпи такава промяна в отношението към външния свят, както я охарактеризирах, тя ще окаже силно въздействие върху целия живот на човека. Може да се каже, че по този начин би трябвало всъщност нисшата природа на човека при една такава личност като Гьоте да е особено силна, защото обикновено това, което е свързано с гръбначния мозък и ганглиевата система, се обозначава като нисшата природа. Силите се отдръпват от главата и сега са по-активни в ганглиевата система и гръбначно-мозъчната система. Случващото се може да бъде разбрано само ако човек знае добре следното: това, което наричаме ум, разум, не е толкова тясно свързано с нашата индивидуалност, както обикновено си представяме. За тези неща нашето време, според своите основни представи, си е изградило изкривени понятия. За тези неща нашето съвремие може да има най-малко верни представи. Това е особено показателно в обърканото поведение на някои хора от нашето време, включително представители на най-образованите кръгове, когато се опитват да интерпретират експерименти, направени с „умни“ животни⁴⁷: кучета, маймуни, коне и т.н. Вие знаете, че светът беше разтърсен от новината за умните коне, които могат да смятат и да правят всевъзможни други неща, за едно много умно куче, предизвикало сензация в Манхайм, за една умна маймуна в зоологическата градина във Франкфурт, която можела да брои, освен различни други неща, подробности за които не е прието да се разкриват в едно благоприлично общество, за които може

само да се намеква. Така например шимпанзето от Франкфурт, за разлика от другите представители на маймунския род, по отношение на определени нужди било обучено да се държи така, както се държат хората. По-нататък не Ви се иска да продължавам темата. Но всичко това предизвиква голям възторг не само сред лаиците, а тъкмо в кръговете на учените. Не само лаиците, а и учените изпадат в удивление, особено когато кучето от Манхайм написва писмо, след като умира негов скъп роднина: как този скъп роднина, потомъкът на кучето, сега се намира при някаква пра-душа, какво прави там и т.н. Било едно много интелигентно писмо, което кучето написало. Сега няма да се занимаваме с особено сложните интелектуални явления. Всички тези животни притежават аритметични умения. Правени са много изследвания за това, което могат такива животни. При маймуната от Франкфурт се получило нещо много особено. Било доказано, че ако тя трябва да направи изчисление, в резултат на което се получава определено число, тя показва това число в редицата с други числа. Тя посочва вярното число, както и общата сума, получена например от добавяне на отделни числа. После се установява, че тази умна маймуна просто била привикнала да следва точно посоката на погледа на своя дресьор. Някои, които по-рано били изненадани, казали, че няма следа от дух, всичко е от дресьора. Това не е нищо повече от една по-усложнена процедура, като тази, при която кучето донася хвърления камък. Така и маймуната избира от редицата числа това, което е указано не от посоката на хвърляне, а просто от погледа на дресьора.

При по-точни проучвания подобни резултати ще се получат и при случаи с други животни. Трябва да се учудваме само на това, че хората толкова се впечатляват, когато такива животни правят нещо, което наподобява човешки способности. Защото всъщност колко много дух, колко много разум – ако разумът се приеме обективно – се съдържа в това, което е познато като животинско царство, което се ръководи от тъй наречения инстинкт! Всъщност тук има нещо от огромно значе-

ние, има дълбоки, значими взаимовръзки, които карат хората да се чудят заради мъдростта, която се съдържа там, където се срещат подобни явления. Ние имаме мъдрост не само в нашата глава. Мъдростта е нещо, което ни обгръща като светлина, действа отвсякъде, а също и чрез животните. Такива необикновени явления могат да изненадат само тези, които изобщо не са преминавали през научно развитие. Бих искал на всички тях, които днес пишат толкова учени монографии за манхаймското куче и други подобни кучета, за коне, за франкфуртската маймуна и т.н. – и още за какво ли не, – на всички тях да прочета само едно място от вече излязлата през 1866 г. книга на Карус⁴⁸ „Сравнителна психология“. Тъй като те няма как да мечуват, ще прочета тук това място. На страница 231 при Карус пише: „Когато например стопанинът дълго време и внимателно се грижи за кучето си, то възприема човешки черти, въпреки че си няма представа за доброто като такова, постепенно то се слива със сетивния образ на този човек, когото кучето често вижда. И то разпознава тази личност, дори не по лице, а например просто по миризмата или по звука като този, който му носи добро. И ако този човек претърпи болка и по този начин е възпрепятстван да полага по-нататъшни грижи за кучето, то усеща това като причинено на него самото зло, така че в него се надигат гняв и желание за мъст. Всичко това се случва без каквото и да е абстрактно мислене, а само така, че един сетивен образ се редува с друг сетивен образ.“

Разбира се, вярно е, че при кучето един сетивен образ се редува с друг, но в случая действат разум и мъдрост. „Забележително е как такова странно преплитане, разделяне и повторно съединяване на представи от вътрешни усещания се доближава до истинското мислене и може да му наподобява в своите последици! Така веднъж аз видях един добре обучен бял пудел“ – не става въпрос за манхаймското куче, защото написаното е от 1966 година, – „който например правилно избираше и подреждаше буквите на казана му предварително дума, който сякаш решаваше прости аритметически задачи чрез събиране

на отделни числа, написани като букви, на специални листове, който сякаш броеше колко дами има сред присъстващите и др. под. Разбира се, доколкото се касае за действително разбиране на числата като математически понятия, всичко това не би било възможно без истинско обмисляне. Накрая стана ясно, че кучето беше само обучено, при едва забележимия жест на стопанина да вземе листа с конкретната буква, или с пасващото число, от редицата, а при много тих звук (например при шракване на палеца и безименния пръст) да го положи в друга редица и по този начин да предизвика очевидно чудо.“

Вие виждате, че не само явлението е познато отдавна, но и решението, предлагано днес с много усърдие от учените, понеже хората малко се интересуват от постигнатото в научното развитие. Ето защо се случват подобни неща, които свидетелстват не за развитието на нашата наука, а за развитието на нашето невежество! От друга страна обаче, с право може да се възрази. Ако се касаеше просто за такива обяснения, каквито се дават днес, те биха могли да се считат за не по-малко наивни. Тъй като Херман Бар⁴⁹ с право казва: е, господин Пфунгст дойде и показа как конете реагират на най-леки сигнали, които дори самите дресьори не забелязват, а само несъзнателно правят, които той самият може да възприеме, след като дълго време е конструирал в своята физиологична лаборатория прибори за възприемане на тези малки жестове. Херман Бар с право възразява, че е странна ситуацията, че конете се оказват по-способни да наблюдават такива жестове, докато на един частен преподавател са нужни дълги години – десет или повече са му били нужни, мисля, – за да конструира прибори, с помощта на които да ги възприеме! В такива неща, разбира се, има зрънце истина, но нещата трябва да се разгледат правилно. И когато се изследват правилно, се установява, че нещата стават обясними само когато на тези неща се приписва обективна мъдрост, обективен разум така, както на инстинктивните действия се приписва обективна мъдрост, когато се приема, че животното е включено в цялостна система от обек-

тивни мъдри закономерности, протичащи през света. С други думи, когато човек не се ограничава да смята, че мъдростта просто е дошла в света чрез човека, но разбира, че мъдростта протича през целия свят, а човекът е призван чрез своята особена организация да възприема тази мъдрост в по-голяма степен от другите същества. Човекът се различава от останалите същества по това, че чрез своята организация той може да възприема тази мъдрост в по-голяма степен от другите същества. Чрез внедрената в тях мъдрост и другите същества могат да извършват изпълнени с мъдрост действия, като човека, само че с мъдрост от друго естество. И необичайните явления на мъдри действия за човек, който сериозно разглежда света, са всъщност много по-маловажни от онези, които се разкриват пред очите ни. Те са много по-значителни. Отбелязвайки това, няма да считате следното за неразбираемо.

Животното е вплетено в мировата мъдрост така, че то наистина вътрешно е свързано с тази мирова мъдрост, много по-силно, отколкото човекът. В известна степен пътят на животното е много по-определен, отколкото този на човека. Човекът е оставен много по-свободен, отколкото животното, затова за него е възможно да насочи сили в познанието на взаимовръзките. Основното е, че при животното, особено при по-висшите животни, физическото тяло се намира в такива световни взаимовръзки, в които се намира етерното тяло на човека. Ето защо човекът знае повече за мировите взаимовръзки, но животното е свързано с тях много по-вътрешно, много по-силно. Ако се вземе под внимание обективно действащият разум и си кажете: около нас няма само въздух и светлина, около нас действа и разум, когато вървим, не преминаваме само през пространство от светлина, а и през пространство, изпълнено с мъдрост, през пространство, в което действа разум, тогава ще разберете какво означава, когато човекът по отношение на фините връзки на своите органи е вплетен в света по по-различен начин, отколкото обикновено. В обикновения живот човекът е вплетен в духовните мирови отношения по

такъв начин, че връзката между аза и ганглиевата система, както и на астралното тяло и системата на гръбначния мозък в будно състояние е силно потисната, заглушена. Затова в обикновения живот човек почти не обръща внимание на случващото се около него и на това, което би могъл да възприеме само в случай, че с ганглиевата си система би възприемал така, както иначе възприема с главата си.

Когато обаче при много специфичен случай, какъвто е случаят с Гьоте, астралното тяло, понеже етерното тяло е извлечено от главата, е приведено в по-подвижно състояние със системата на гръбначния мозък, а азът – с ганглиевата система, тогава настъпва много по-подвижна връзка с това, което се разиграва около нас и което е скрито от нас, защото в нормалния живот ние встъпваме в отношение с нашето духовно обкръжение само в състояние на сън. По този начин ще разберете как нещо такова, каквото е описал Гьоте, за него е било нормално, действително възприятие, възприятие, което, разбира се, не е могло да бъде толкова грубо и ярко, каквито са възприятията, които получаваме от външния свят посредством нашите сетива, но то е било по-ярко от възприятията, които един човек има за своето обкръжение, доколкото то представлява духовно обкръжение.

Какво е възприемал Гьоте по такъв особено жив начин? Нека да си изясним какво е възприемал Гьоте така живо и ярко в един особен случай. Благодарение на своята специфична карма Гьоте е бил предразположен да се потопи и вживее в научния живот, в живота на познанието – поради сложността на кармата, на което вече обърнах внимание – не по начина, по който го правят повечето учени. Какво изживява той по този начин? Виждате ли, от столетия вече един човек на научния живот изживява едно забележително раздвоение. Днес то дори е много по-скрито, отколкото по времето на Гьоте. Но всеки преживява известно раздвоение поради факта, че в писмената наука има една много обширна област – тя само трябва да бъде намерена, – която повече или по-малко се явява наследство от

четвъртата следатлантска епоха. Тя е запазена и в терминологията, в терминологични системи, които е необходимо да се приемат. Човек се лута в думите много повече, отколкото се смята. Тази тенденция отслабва поради факта, че в 19. столетие постепенно започват да преобладават експериментите и че благодарение на това човек навлиза в знанието така, че започва да вижда повече, отколкото по-рано. И най-малкото вече до известна степен науки като правото губят своята висша позиция, която са имали по-рано. Но когато все още правото и теологията са били на особено висока почит, наистина е съществувала цялостна терминологична система, която е трябвало да се упражнява, така че много от нея, което е трябвало да се приеме, се явява наследство от четвъртата следатлантска епоха. Наред с това все по-важно става и това, което възниква от нуждите на петата следатлантска епоха: непосредственият живот, възникващ от големите постижения на новото време.

Това не го усеща онзи, който просто преминава от клас към клас, но човек като Гьоте го усеща в най-висша степен. Казвам, че не го усеща човек, който преминава от клас към клас, но не значи, че той не го прави. Той наистина го прави. И тук ние се докосваме до една тайна на съвременния живот. Ние можем да видим какво научават студенти, които преминават през обучение. Но това, което те научават, не е всичко. Вътрешният им мир представлява нещо съвсем различно. И ако хората, преминаващи през различните нива – четвърти и пети следатлантски период, – знаят какво прави с тях всеки отделен член на тяхното същество, без да го осъзнават, тогава биха имали съвсем друго разбиране за това, което Гьоте още в младостта си е заложил в своя „Фауст“, защото с тези, които живеят в съвременния образователен живот, се случва много, макар и несъзнателно. Така че трябва да се каже: благодарение на всичко, в което е участвал Гьоте вследствие на своята карма, хората, с които е имал отношения по време на младостта си, за него представляват нещо много по-различно, отколкото биха били, ако той нямаше тази специална карма. Защото той

чувства, усеща как всъщност хората, с които израства, трябва да бъдат като приспани; фаустовският живот в тях е приглушен, приспан, той не може да стане реалност. Той може да го почувства, защото това, което живее тайно в неговите близки, му прави такова впечатление, каквото може да прави един човек върху друг, ако между тях се развива особено интимно отношение, бих казал, ако има любов между тях. Когато двама души се обичат, в обикновения живот във висша степен несъзнателно се осъществява връзка и между аза и ганглиевата система, както и между астралното тяло и системата на гръбначния мозък. Започва да действа нещо много специално. Но това, което иначе се случва само при такива любовни отношения, при Гьоте се проявява в по-широк кръг, когато той проявява огромно, повече или по-малко подсъзнателно съчувствие към бедните младежи – простете за израза, – които не знаят какво изживяват в душевния си мир, когато преминават от клас към клас, от изпит към изпит. Гьоте го чувства и то му дава богат опит.

Опитностите се превръщат в представи. Обикновените опитности се превръщат в представи на ежедневието. В своя „Фауст“ Гьоте използва тези опитности, които се превръщат в представи. Това не са нищо друго освен опитности, които той трупа в широки кръгове поради факта, че неговият ганглиев и гръбначно-мозъчен живот до известна степен е пробуден повече, отколкото обикновено. И това представлява противоположният полюс по отношение на приглушаващия се живот на главата. Предпоставка за това при него има още в детството. Може да се види в оставените от него записки, където той описва не само действията, на които обикновено се обръща внимание, но и цялостния човек, например в час по пиано. Като цялостен човек, Гьоте се включва с много по-активни действия в действителността, отколкото други хора. Така че трябва да се каже: през деня Гьоте е много по-буден, отколкото други хора. Той е много по-буден през деня по времето, когато като младеж работи над „Фауст“. После той се нуждае

и от това, което описах вчера като времето за сън през десетте години във Ваймар. Било е необходимо едно приглушаване. Същото, което, бих казал, при всички хора повече или по-малко, в по-голяма или по-малка степен се случва по време на живота, но при Гьоте то се случва по по-подвижен начин. Гьоте просто е въввлечен по малко по-съзнателен начин, отколкото други хора, в намиращото се навсякъде, изпълнено с мъдрост духовно действие. Той възприема живеещото и тъчащото по таен начин в хората. Но човек се намира винаги вътре в това, което тук живее и тъче. Ала какво всъщност представлява то? Когато ние сме в обикновения и груб буден живот в света, тогава сме в този свят с нашия аз, свързани сме с него чрез сетивата и обикновените си представи. Но нашата връзка, както виждате, се простира много по-далеч. Нашият аз е в особени отношения с нашата ганглиева система, астралното тяло – със системата на гръбначния мозък. Благодарение на тези отношения ние наистина имаме една много по-всеобхватна връзка с обкръжението, отколкото е възможно посредством сетивата или главата. Представете си, че човекът се нуждае от ритмични промени, които се състоят в това, че азът му и астралното му тяло се намират в главата по време на дневната будност, намират се извън главата по време на съня, и че благодарение на това, че те се намират извън главата по време на съня, се развива един вътрешен активен живот съвместно с другите системи, както посочих. Следователно азът и астралното тяло се нуждаят от тази промяна, за да се потопят в главата и да излизат от нея. Когато човекът със своя аз и своето астрално тяло се намира извън главата, той развива не само вътрешни отношения с останалия организъм посредством ганглиевата система и системата на гръбначния мозък, а също така, от друга страна, духовни отношения с духовния свят. Той развива също и такива отношения. Така че можем да кажем: в съответствие с особено активния живот на системата на гръбначния мозък и ганглиевата система се развива един активен душевно-духовен живот с духовния свят. Когато следователно приемаме,

че през нощта душевно-духовното се намира извън главата и благодарение на това се развива един особено активен живот за останалия организъм, трябва да кажа, че за дневния живот, когато следователно азът и астралното тяло се намират повече в главата, ние отново имаме един духовен съвместен живот с нашето духовно обкръжение. В съня до известна степен ние потъваме в един духовен вътрешен свят, а при събуждането се намираме в едно духовно обкръжение. Такова съвместно съществуване с духовното обкръжение е по-активно само при човек като Гьоте. Той сънува така, както човек сънува, докато спи. По този начин човек много рядко сънува съзнателно по време на будност. Но хора като Гьоте имат съновидения по време на будност. По този начин те имат образи от живота в съня, каквито при останалите хора са налице само несъзнателно.

Сега имате по-точно описание. И сега можете да си изградите една много високомерна представа, можете да си кажете: следователно всички ние бихме могли да напишем един „Фауст“, защото изживяваме „Фауст“, когато в течение на дневния живот се внедряваме в околния свят и живеем с духовното обкръжение. Това също е вярно. Ние изживяваме „Фауст“, но така, както иначе човек го изживява с аза и астралното, намирайки се на противоположния полюс през нощта, когато спи без съновидения. А Гьоте изживява това не само на безсъзнателно ниво, а той вижда изживяното като сън и по този начин може да го изрази във „Фауст“. Той сънува това изживяване. При хора като Гьоте това, което създават, се отнася към това, което останалите хора изживяват несъзнателно, действително само така, както сънят със съновидения към дълбокия сън. Това е истинска реалност: както сънят със съновидения се отнася към дълбокия сън, така творенията на великите духове се отнасят към несъзнателните изживявания на другите хора.

Все още има някои неща, които остават загадъчни. Но имайте предвид, че така получавате представа за нещо, вътрешно свързано с човешкия живот. Имайте предвид, че

така получавате представа за факт, който може да се характеризира приблизително по следния начин. Ние можем да разкажем много неща за връзката на нашето същество с обкръжаващата среда, ако по отношение на тази връзка бихме могли да се пробудим в сънищния живот. Би било достатъчно човек просто да се пробуди в сънищния живот и да изживее и разкаже безкрайно много неща. Но това би имало последствия, значителни последствия. Представете си, ако всички хора, казано тривиално, са толкова съзнателни, че да могат да опишат всичко, което се намира в обкръжението им, ако например всички човешки същества наистина могат да опишат преживявания, които могат да бъдат изразени по същия начин като Гьотевите преживявания във „Фауст“ – до какво ще доведе това? Докъде ще стигне светът? Светът би останал – странно, но е истина, – светът би останал неподвижен, развитието му ще спре. В момента, когато всички хора започнат да сънуват по начина – което ще е напълно друг вид сънуване, – по който един поет като Гьоте сънува „Фауст“, ако всеки сънува връзката си с външния свят, в този момент хората ще използва силите, които развиват от вътрешния си мир, за това, ще ги вливат в това, и в човешкото съществуване в определен смисъл ще настъпи опустошение. Бихте могли да придобиете слаба представа за това, което би настъпило, ако видите многобройните разрушителни действия, които са налице днес благодарение на факта, че днес много хора, въпреки че действително не сънуват, но си въобразяват, че сънуват, преповтарят или преписват спомени, възприети отнякъде. Това е свързано с факта, че има твърде много поети; защото кой не вярва днес, че е поет или художник, или нещо подобно! Светът не би съществувал, ако това беше така, защото всички добри неща имат своите недостатъци, своята сенчеста страна.

Шилер също е значителен поет, който понякога сънува много неща по начина, който описах. Представете си обаче, ако всички онези, които в младостта си като Шилер са се подготвяли да станат лекари, медици, но са се отказали от медици-

ната, като Шилер, и ако те, понеже се нуждаят от това, по-късно посредством всевъзможни покровителства са назначавани за „професори по история“, без да имат подготовка за това, без да са изучавали история! Въпреки че Шилер е държал много вдъхновяващи лекции, студентите му в университета в Йена не са получили това, от което са се нуждаели. В крайна сметка, Шилер дори постепенно сам се отказва от четене на университетските лекции и се радва, че повече не трябва да ги чете. Представете си да се случи нещо подобно с всеки професор по история или с всеки начинаещ лекар! Така че всичко добро има, разбира се, и своята сенчеста страна. Светът трябва да бъде предпазен от застой. Затова не могат всички хора – изглежда тривиално да се каже, но представлява дълбока, мистична истина – да имат такова състояние на сънуване. Защото силите, с които тези хора сънуват и трябва да се насочат към външния свят, за да се използват за нещо друго, чрез което да се създават условия за по-нататъшно земно развитие, биха били парализирани, ако всички хора започнат да сънуват по описания начин.

И сега сме на етап, когато най-е излизат най-парадоксални неща. За какво всъщност хората употребяват посочените сили? Те се употребяват не са сънуване, а за дълбок сън. Ако се погледне духовнонаучно, за какво всъщност се употребяват в света? Те се употребяват във всичко, което се влива в развитието на човечеството в различните професии. Всичко това се влива в различните професионални дейности. А професионалната работа се отнася към такава работа, каквато представлява създаването на „Фауст“, или „Валенщайн“ на Шилер, както дълбокият сън към сънуването. Но ние спим в професионалната си работа! Сигурно звучи странно, ще кажете, че в професионалната си работа сте будни. Но тази будност представлява една голяма заблуда, защото, това, което произтича от професионалната работа, не е нещо, извършвано от човека в напълно будно съзнание. Нещо от влиянието на професията стига до съзнанието му, но човек всъщност не знае какво се

съдържа в цялостната тъкан на професионалната работа, която хората постоянно изтъкват около Земята. Дори е удивително да се узнае как тези неща са взаимосвързани. Ханс Закс⁵⁰ е бил „обущар и поет“, Якоб Бьоме⁵¹ е бил обущар и мистичен философ. Тук имаме чрез една особена ситуация, за която може още да се говори, дълбокия сън и сънуването, които се сменят. От едното може да се премине в другото.

Но какво означава за човек като Якоб Бьоме този променлив живот в професията – защото по онова време той наистина изработва обувки за смелия Гьорлицер – и неговите съчинения с мистико-философски характер? Мнозина имат странни виждания за тези неща. Разказвал съм какво преживяхме, когато веднъж бяхме в Гьорлиц⁵² и там вечерта преди лекцията разговаряхме с един човек. Тогава трябваше да изнеса лекция в Гьорлиц тъкмо за Якоб Бьоме. Тогава се разговарих с един гимназиален учител за паметника на Якоб Бьоме, който видяхме точно там в парка. Този паметник се наричаше от жителите на Гьорлиц – както често ни казваха – „паркът на обущаря“. Говорихме за това, че паметникът е много хубав, и гимназиалният учител каза, че не смята така, защото той прилича на Шекспир, но все пак е и обущар, а тук не се виждало, че е бил обущар. Щом се представя Якоб Бьоме, трябва да се вижда, че е бил обущар. – С такъв начин на мислене не може нищо да се направи. Когато човек като Якоб Бьоме записва своите велики мистико-философски възгледи, това е резултат, който е възможен благодарение на изграденото от човека през Сатурновата епоха, през Слънчевата епоха, през Лунната епоха до Земната епоха. Може да се каже, че тук строи един широк поток, който накрая намира израз в този резултат. Само поради особени кармични отношения този поток намира израз в една такава личност. Но както всеки човек се нуждае изобщо от всичко онова, което преминава през Слънчевата и Лунната епоха, така също е необходимо, само че по особен начин, да се реализира живеещото в Якоб Бьоме.

Но тогава Якоб Бьоме прави обувки за честния Гьор-

лицер. Как са свързани нещата? Несъмнено е, че един човек, който прави обувки, би могъл да е свързан с този поток. Обувките са готови и служат на други хора, влизат в света, далеч от майстора, по-нататъшното им съществуване не е свързано с него, те служат за обвивка и затопляне на краката и т.н. Те поемат по своя път. Изпълняват определени функции. Те се отделят от майстора и действието им навън има своите резултати по-късно. Засега това е само началото. И това е така: ако обозначава тази точка като отправна на мистико-философската дейност на Якоб Бьоме като първи зародиш (виж рис., кръст под първия кръг, Сатурнова епоха), трябва да отбележа първия зародиш на неговата общарска дейност тук (кръст в четвъртия кръг, Земна епоха),

и това продължава нататък в бъдещото Вулканово развитие към завършек като този, който се случва от Сатурновото развитие и се излива в мистико-философската дейност на Якоб Бьоме. Това е (малък кръг под четвъртия кръг), така да се каже, край; общарството е начало (малък кръг с плусче в четвъртия кръг). Казваме, че Земята днес е Земя. Разбира се, така е. Ако бихме могли да я проследим назад от Сатурн, още по-назад, бихме казали: във връзка с определени неща Земята е Вулкан; тук (вън отляво) имаме Сатурн. Така обаче можем относително да приемем всичко. Можем да кажем: Земята е Сатурн, а в известна степен Вулкан е Земята. Това, което се случва на Земята в такава професионална дейност като тази на Якоб Бьоме – не продуктите от работата му, а това, което той извършва като професионална дейност, – се явява изходната точка на нещо, което е толкова далеч от Вулкан, колкото онова,

което се е случило на Сатурн, сега е отдалечено от Земята. И за да може Якоб Бьомер да напише своята мистична философия на Земята, на Сатурн е трябвало да се случи нещо подобно на обушарството, с което той се е занимавал тук, в резултат на което да може да направи на Вулкан нещо подобно на написването на мистичната философия на Земята.

В това се съдържа нещо забележително. Една индикация, че нещо, което на Земята се цени толкова малко, се цени тъй малко само защото се явява начало на нещо, което тепърва ще се цени в бъдеще. Според вътрешната си същност хората естествено са свързани много повече с миналото. Защото с това, което се явява начало, тепърва трябва да се свързват. Ето защо често нещо, което се явява някакво начало, се обича много по-малко, отколкото това, което произтича от миналото. От целия обхват на това, което предстои по време на Земната епоха, за да може да се случи нещо специално на Вулкан, когато Земята се развива по-нататък през Юпитер и Венера до Вулкан – от всичко това ще се развие такова пълно съзнание като това, което съществува за философията на Якоб Бьомер на Земята. Поради тази причина истинското значение на човешката външна работа сега е потънало в безсъзнателност, точно както човекът е бил потънал в безсъзнателност на Сатурн, защото едва на Слънцето той развива съзнанието на съня без сънища, на Луната развива съзнанието на съня със съновидения, а на Земята – сегашното будно съзнание.

И така, човекът живее в състояние на съзнанието на дълбок сън без сънища по отношение на всичко, в което е поставен, когато упражнява някаква професия, защото чрез тази професия той създава – не чрез това, което му носи удоволствие в професията, а чрез това, което се развива, без самият той да има достъп до него – бъдещи ценности. Когато някой произвежда пирони и го прави постоянно, тази работа, разбира се, едва ли му носи особена радост. Но гвоздеите, които се отделят от производителя, имат определени задачи. Работникът не се вълнува какво се случва по-нататък с гвоздеите. Но

потъналото в несъзнателното, в дълбокия сън без сънища, е предопределено да оживее в бъдеще.

По този начин успяхме да съпоставим това, което прави обикновеният човек, най-незначителната дейност в професията, с това, което се явява най-висше постижение. Висшите постижения се явяват край, най-незначителната работа се явява винаги начало.

На първо място исках да представя тези две понятия, защото ние не можем да разглеждаме начина, по който човекът посредством кармата е свързан с професията си, ако не знаем как се отнася професионалната дейност, често изцяло външно свързаната с човека, към целия процес на развитие, в който е включен човекът. И така ние постепенно се доближихме до разглеждането на същността на въпрос за професионалната карма. Трябваше да представя тези неща, за да получим най-малкото универсално понятие за това, което се излива в професията от човека. Тези неща са много подходящи за формиране на нашите морални усещания по правилен начин. Защото нашите оценки често не са правилни, доколкото не разглеждаме нещата по правилен начин. Семенцето понякога може да изглежда незначително, ако го сравним с поникналото красиво цвете. Въпреки това в него е скрито бъдещото развитие на красивото цвете. Как са взаимосвързани семето и цветето в човешкото развитие, това исках да обясня днес в примера за човешката дейност.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 12 ноември 1916 г.

Може би някой би могъл да каже, че духовнонаучните разглеждания тъкмо на въпрос като този, с който се занимаваме сега и касае малко или повече така наречената професионална сфера, не представляват интерес. Но това не е така и трябва да се разбере, че особено в нашата пета следатлантска епоха това не е така. Защото в петата следатлантска епоха всъщност всички условия, в които хората живеят, съществено ще се променят спрямо състоянията, които са били налице в по-ранни земни епохи. И те ще се променят така, че в тази промяна човекът ще внася повече от своята свобода, отколкото е внасял в по-ранни времена, когато е могъл да изпълнява повече инстинктивно това, което е имал като задача в рамките на земната еволюция, когато до известна степен за много неща му е била задавана посоката, която той е следвал по един или друг начин.

Ако например погледнем назад към египетската култура или към други култури от по-ранни времена, ще открием, че толкова много, колкото сега – и ще става все повече, – в по-ранни времена не се е давало на човека като свобода да определя своята външна съдба. В египетско-халдейския период човекът е принадлежал към определено съсловие, бил е ограничен от него, макар и не в толкова строг смисъл, но в известен смисъл така, както животното е предопределено от своя вид. Така че той е бил много повече ограничен в свободните си действия, отколкото днес. Все пак спрямо тази ограниченост на свободата в тези стари времена е била дадена една противотежест. Тази противотежест можете да я призовете пред душата, ако обмислите казаното във връзка с тези лекции. Хората днес много често си мислят, че в древни времена във външната културна история е било така, сякаш онези, които са били ръководители на човешките действия, са били водени от същите човешки импулси, от които се водят и днешните

ръководители. Спомнете си обаче, че в древността са били различни напълно определени действия вътре в мистериите, чрез които ръководните личности са информирали не за това, което са искали земни същества, а за това, което са искали съществата, направляващи земния живот от извънземни региони. Казах, че за определени времена, които не е нужно да описваме, древните свещенослужители извършвали определени мистериини действия. Тези мистериини действия се свеждат до това, подходящи личности да се свързват в храма с Вселената, с Космоса, да установяват извънземни отношения, така че в съзнанието на тези особено подходящи личности да се изявяват същества, ръководещи земните процеси от извънземни региони. И по този начин човек, вдъхновен от волята на ръководните духовни същества, е призван да изпълнява това, което те му повеляват.

И така, да си представим, че в наше време – това не се случва, но искам посредством хипотетично допускане да посоча как в по-ранни времена протичат такива неща – Коледният празник не протича така, както днес, когато той малко или много представлява външен празник за повечето хора. Да приемем, че Коледният празник протича така, че се знае: във времето, в което протича Коледният празник, нашата Земя като същество е особено предразположена да получава в своята аура идеи, които например през лятото изобщо не могат да се получат в земната аура. В предишни лекции представих как Земята до известна степен се пробужда през зимата и как една от най-ярките степени на будност се явява именно в коледното време. По това време земната аура е пронизана, протъкана от мисли. Може да се каже, че тогава Земята размишлява над Вселената, която е около нея, така, както ние, хората, в състояние на дневна будност размишляваме за това, което ни заобикаля. През лятото Земята спи. Следователно тогава не могат да се открият мисли в нея. През зимата тя е будна, но най-будна е по времето на Рождество. Тогава земната аура е пронизана с мисли и в тези мисли може да се прочетат намеренията на

Космоса спрямо нашите земни процеси.

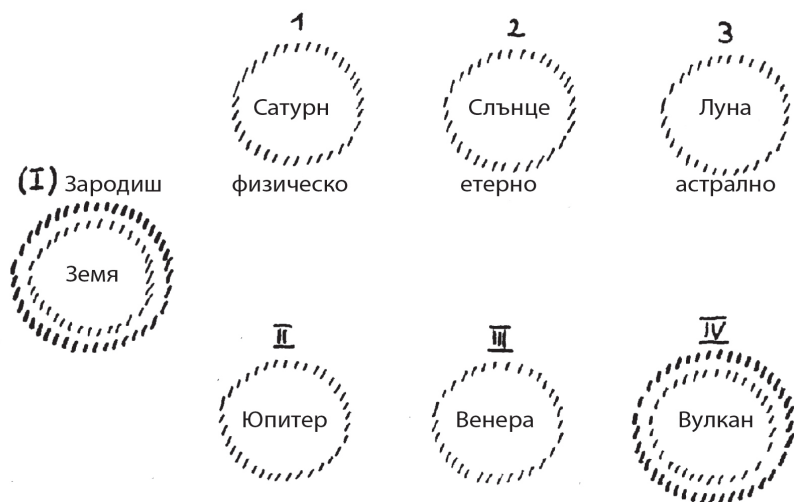
Определени хора са възпитавани индивидуално така, че да станат чувствителни, възприемчиви за това, което живее в земната аура. Възпитателите, жреците жертвоприносители, са могли да изживяват в храмовете космическата воля благодарение на това, че са включвали обучените за това човешки индивидуалности в земните мисли, изразяващи космическата воля. И тогава те са могли, според това, което са изживявали като воля на небесата, да определят кой следва да остане в рамките на определено съсловие и кой следва да бъде привлечен в мистериите, за да заеме ръководно място в древния живот на държавата или в древния свещенически живот. Човечеството е надраснало този етап. Сега в това отношение до известна степен то е доведено до хаотично състояние. Трябва да сме напълно наясно с факта, че се е състоял преходът от древните, напълно определени условия – когато хората са узнавали от волята на боговете, какво следва да се случи тук, на Земята, – към днешните условия. Тези древни традиции през четвъртата следатлантска епоха, когато, така да се каже, човешката индивидуалност се еманципира от волята на боговете, преминават в нашите, вече така хаотични отношения. Всичко има тенденция да преминава все повече в ръцете на човека. И все по-необходимо става волята на Космоса да проникне по различен начин в земните отношения.

Би изисквало прекалено много време, ако искаме да си изясним как още в египетско-валилонската, следователно в третата следатлантска културна епоха това, което живее и тъче в земното – да го назовем с една подходяща дума за нашите условия – от различните професии на хората, във висша степен се явява отражение на космическата воля. То става по описание начин. По време на четвъртия следатлантски период то вече изчезва, но напълно изчезнало е през петия следатлантски период, в който живеем, започнал, както знаете, приблизително през 15. век. Ако днес хората бяха по-наблюдателни относно случващото, нямаше да заменят историята с басни, също така

щяха да разпознаят от външните обстоятелства колко много се е променило всичко, свързано с професионалния живот именно от 14. и 15. век насам, и от настоящите условия щяха да разберат как всичко в бъдеще все повече и повече ще се променя. Човешкият род обаче действително трябва да достигне до един вид анархия, дори и да не остане никой, който да разбира тези дълбоки взаимовръзки и да предава на човешкия духовен живот идеи, които могат да вземат под внимание промените, произтичащи от естествения ход на еволюцията. Това, което може да се установи във външната история по отношение възникването на професионалния живот от 15. столетие, би удивило всеки, който изобщо разбира разглеждането на човешкия живот. И под въздействието на всичко, което може да се разбере по този начин, до известна степен човек би се укорявал, че живее като в сън, без да се замисля за това, което в най-дълбок смисъл е свързано с развитието на човешката съдба.

Последния път обърнах внимание на факта, че това, което представлява действителният професионален живот, в никакъв случай не е без значение за космическите отношения като цяло, както би могло да изглежда. Обърнах внимание на факта, че ние, като хора, сме преживели сатурновото развитие, където се подготвя първият зародиш на физическото човешко тяло, преживели сме слънчевия период, където се подготвя етерният човек, лунния период, където се подготвя астралният човек. Земния период преживяваме сега, когато се изгражда азът. Но тази епоха ще бъде последвана от другите: епохата на Юпитер, на Венера, на Вулкан. И ние можем да кажем, че както в известен смисъл Земята се явява четвъртият етап по отношение на Сатурн, така и Вулкан се явява четвъртият етап по отношение на Земята. В известен смисъл Земята се явява Сатурн по отношение на Вулкан. Както на Стария Сатурн, който обозначавам с **1**, са се разигравали процеси, свързани така много с еволюцията, че на тези процеси дължим първия зародиш на нашето физическо тяло, който днес все още продължава да действа в нас, така също на Земята трябва да се

случи нещо, което ще продължи действието си по-нататък и което ще достигне четвъртия еволюционен етап на Вулкан, точно както някои процеси на Сатурн достигат до четвърти еволюционен етап по време на Земята. Обърнах внимание на факта, че процесите, които ще съответстват на Вулкан, съответстват на това, което имаме на Земята от Сатурновото развитие и следователно отразяват действащото и живеещото в различните професии, които хората овладяват на Земята. Когато хората упражняват професионален живот, в професионалната дейност на Земята се развива нещо, което представлява първи зародиш за Вулкан, както Сатурновата дейност се явява първи зародиш за нашето физическо човешко тяло.

Ако си припомните, че тъкмо от петата следатлантска епоха настъпва такава огромна трансформация на професионалния живот, ще можете да прецените колко необходимо става – въз основа на гледните точки, развивани по духовнонаучен начин – да мислим професионалния живот, включен в цялостния ход на световната еволюция. Защото поради факта, че се запознаваме с обективните страни на професионалния живот, можем да си изградим правилни представи за кармата на професията. И ако искаме да получим по-ясни представи от тези, които

имаме днес, трябва да ни интересува повече в каква посока се движи професионалният живот, в каква посока иска да се развива от тук нататък.

По-нататъшното развитие на професионалния живот ще се състои в това – може лесно да се разбере, ако светът се разглежда със здрав разум, – че професиите все повече и повече ще се диференцират, все повече и повече ще се специализират. Днес не е кой знае колко умно, ако понякога по критичен начин се говори за това, че в хода на новото време професиите се специализират, докато преди може би не толкова много столетия човекът все още е можел да вижда в своята професия значението за света на това, което създава. Той се е интересувал от това, да създава своите продукти по определен начин, защото непосредствено е виждал какво се случва с продуктите му в човешкия живот. Докато в по-ранни времена нещата са стояли по този начин, за огромна част от човечеството днес случаят не е такъв.

Човекът днес, ако вземем за пример един радикален случай, е натикан във фабриката благодарение на съдбата си. Той дори не произвежда цял гвоздей, а само част от гвоздей, после друг човек добавя към него другата му част. Човекът не се интересува от начина, по който е поставено това, което произвежда от ранна утрин до късна вечер, в цялостната връзка на човешкия живот. Ако се сравни по-ранният занаятчийски живот с днешния фабричен живот, ще се открие една радикална разлика по отношение на настоящето и съществуващото преди не толкова много време. Това, което се случва днес в отделни отрасли на човешката дейност в големи мащаби, в бъдеще ще се случва все повече и повече. Ще имаме все по-голяма специализация и диференциация на професионалния живот. Не е особено интелигентно да критикуваме това, защото то се явява една необходимост в еволюцията, защото то се случва и ще се случва все повече и повече.

Но каква перспектива се открива благодарение на това? Да, всъщност се открива перспективата, както можем да си

представим, човек постепенно да изгуби интерес към това, което прави през голяма част от живота си, в известен смисъл да трябва да се отдава механично на работата си във външния свят. Но не това е най-същественото. Най-същественото е друго. Най-същественото е, че вътрешният мир на човека трябва да се оцвети в съответствие с неговата външна работа. Който разглежда историческото развитие, ще открие до каква висока степен хората в новото развитие на петата следатлантска епоха са станали отражения на своята професия, ще види каква роля играе професионалният живот в душевния живот и как хората се специализират. В същото време не бива да се подвеждате от големия брой хора, които живеят в рамките на нашето антропософско общество, защото те са в много по-щастливо положение, свободни от връзките на живота. Те са щастливи, но в същото време и нещастни! Защото щастието им се явява много повече субективно-егоистично усещане, но то не е предназначено за света. Защото светът все повече и повече изисква от хората да полагат усилия в отделни специализирани области.

Все по-актуален ще става въпросът: освен това какво още трябва да се случи, за да се специализират хората? Потребностите на световното развитие осигуряват тази специализация. Но освен това какво трябва да се случи? В не така далечно бъдеще този въпрос ще стане един от най-важните, ако ми позволите изрази, ще стане един от семейните въпроси за човечеството. Семейен въпрос, защото той ще трябва да се разбере, ако човек иска да възпитава деца. Доколко разумно се включваме в цялостния ход на човешкото развитие зависи от разбирането на въпроса, как включвам моето дете в това човешко развитие. Защото това, което днес все още е възможно, но е само остатък от стари времена, което хората следват по инерция, скоро ще бъде прието за празни приказки. Онези празни приказки, на които днес все още се възхищават: би трябвало да се изследват заложибите на децата и съобразно тези заложиби децата да се насочват в живота. Тъкмо това ще се приема съвсем скоро за празни приказки. Защото, първо,

хората ще видят, че тези, които се раждат сега, са свързани по по-сложен начин с предишните си инкарнации, отколкото е било в четвъртата следатлантска епоха, че в тяхната система от заложби са налице много по-големи усложнения, отколкото по-рано. В по-ранни времена системата от заложби е била много по-проста. И хора, смятащи се за особено подходящи да тестват способностите на подрастващите деца, да проверяват пригодността им за една или друга професия, може би ще трябва да стигнат до извода, че такова разбиране на заложбите представлява само фантазмагории на хора, вярващи, че са много умни.

Освен това в близко бъдеще човешкият живот ще стане толкова сложен, че думата „професия“ ще придобие съвсем различно значение. Днес човек все още си представя професията като нещо вътрешно, въпреки факта, че повечето хора изобщо не смятат професията за нещо вътрешно. Днес човек си представя: професия – нещо, за което човекът е призван благодарение на вътрешните си качества. Ако се постави обективно въпросът, особено в нашите градове, колко хора биха отговорили: аз избрах тази професия, защото разбирам, че това е единствената професия, която отговаря на моите заложби, на моите наклонности от детството? Ако се зададе такъв въпрос на повечето градски жители, в много редки случаи отговорът ще бъде, че някой е получил професия, съответстваща на неговите наклонности и заложби, както ги усеща от младостта си. Мисля, че от лични наблюдения върху живота не смятате така. В голяма степен днес, а в бъдеще все повече и повече професията ще става това, към което човек ще бъде тласкан от обективното развитие на света. Отвън е, бих казал, организмът, връзката – можете да го наречете машина, не в това е въпросът, – нещото, което изисква от хората и ги принуждава.

Именно чрез всичко това, което ще се разраства все повече и повече, в същото време ще се освобождава това, което човечеството произвежда в професионалната дейност. И резултатът от професионалната дейност все повече ще става

това, което в по-нататъшното си развитие през Юпитер, Венера, Вулкан ще направи нещо подобно на това, което е направено през Сатурн, Слънце и Луна по отношение на Земята, именно чрез такова освобождаване. Забележително е, че духовният изследовател, когато става дума за живота на човека, като правило, не може да говори с пристрастие за човека. Духовната наука е най-малко изложена на опасността да говори по образа на мъдростта, изложена в следните думи⁸⁷:

Държавно дело – в най-добрия случай –
с отлични прагматични норми искат
на куклите в устата те да вложат!

Духовната наука не се занимава с такива неща. На нея често ѝ се налага да говори за неща, които са значими и важни за световното развитие, но хората не ги харесват. Това, за което някои хора, смятащи се за гениални, понеже са забили глави във филистерски глупости, могат да кажат: „Що за прозаично външно нещо – професионален живот“, се представя пред действителната духовна наука по различен начин. Представя се така, че трябва да се каже: в професионалния живот е дадена възможност да се развият отношения, които имат космическо значение, тъкмо поради факта, че професионалният живот се освобождава от човешкия интерес. Каква тъжна перспектива, биха могли да кажат някои. Човек трябва да бъде въввлечен все повече и повече в рутината на живота. И духовната наука не може да даде утеха на хората за това въвличане на човека в ежедневната рутина. – Би било обаче голяма заблуда, ако се направи такъв извод от казаното, защото във Всемира нещата действат чрез уравновесяване между полюсите. Помислете само колко често срещаме в света баланса между противоположностите! Положително и отрицателно електричество във взаимовръзка реализират своите действия, уравновесяват се. Положителното и отрицателното електричество са необходими едно на друго. Мъжкото и женското начало са необходими

за продължаването на човешкия род. В мировата еволюция единството се развива от противоположностите.

Същото е в основата на казаното току-що. В освободената от човека професионална работа ние трябва да създадем първите космически зародиши за едно по-нататъшно мирово развитие. Защото всичко, което се случва в мировата еволюция, се намира в отношение с духовното. И в това, което създаваме, било чрез физическа или духовна работа в рамките на професията, се намира отправната точка за въплъщението на духовни същества. Днес, по време на земното време, тези духовни същества са всъщност все още от елементарен тип, би могло да се каже, че са от елементарен тип на четвърта степен. Но те ще станат елементарни същества на трета степен при юпитеровото развитие и т.н. Нашата работа, извършвана именно в обективния професионален процес, ще се освободи от нас и ще стане външната обвивка за елементарни същества, които се развиват по-нататък еволюционно. Но само при едно определено условие. От една страна, ако трябва да се каже, че човек започва да разбира смисъла и на това, което често се разкрива като прозаичен живот, трябва да сме наясно, че този смисъл ще се открие напълно, ако нещата се схванат напълно в големите мирови взаимовръзки. Това, което произвеждаме в нашия професионален живот, ще придобие значение за вулкановото развитие, но за това е нужно още нещо. За това е нужен противоположният полюс. Както за отрицателното електричество е нужно положителното, за женското начало е нужно мъжкото, така и по отношение на това, което все повече ще се освобождава от човечеството като професионална дейност, е необходимо нещо друго, нужен е противоположният полюс. Такава полярност, базирана на противоположността, е съществувала вече за човечеството и в по-ранни епохи. Разбира се, не възниква нещо напълно ново. Нещо подобно вече е съществувало. Ако само погледнете назад към по-ранни културни периоди, ако се върнете само няколко столетия назад, ще откриете колко повече човек е бил потопен в професионал-

ния живот със своите чувства, страсти, с всички свои афекти, отколкото днес. Ако сравните цялата радост, която един човек е могъл да изпитва в своята професия преди стотици години, с отвращението, което днес е завладяло онези, които нямат нищо друго освен професията, ще получите представа за това, което имам предвид.

Такива неща твърде малко се оценяват правилно в настоящето, защото хората, които говорят за различните професии, за професионалния характер, за избора на професия и т.н., в по-голямата си част са такива, които могат да говорят добре. За тези неща пишат преподаватели, литератори или свещеници, хора, които днес най-малко усещат сенчестата страна на професионалната дейност. Затова, ако види как се разглеждат тези неща в популярната, дори в педагогическата литература, на човек наистина ще му се стори, че хората говорят като слепци за цветове. Защото от само себе си се разбира, че някой, който благодарение на определени социални условия е завършил училище, после гимназия, след това може би малко е посещавал някакъв университет, днес може много лесно – понеже е възприел много представи – да изглежда умен, встъпвайки в ролята на реформатор на човечеството, който умее да говори и знае как трябва да се направи всичко. Има много такива хора. За този, който разбира живота, е очевидно, че подобни хора обикновено говорят най-големите глупости. Това не се забелязва само защото такива образовани хора днес се радват на огромно уважение. Но ще дойде време, когато малко или повече ще започне да се усеща, че един литератор, един журналист, един преподавател, обучен по модела, по който се обучават днешните преподаватели, най-малко разбира житейските закономерности. Постепенно това трябва да се формира като всеобщо убеждение.

Става въпрос действително да се види как професионалният живот в по-ранни времена е свързан с емоционалния живот на човека и как най-същественото в развитието в тази област е, че професионалният живот се откъсва и все пове-

че и повече ще се откъсва от емоционалния живот на човека. Затова другият полюс, който трябва да се добави към професионалния живот, трябва да стане различен от преди. Какво е било по-рано това, което се добавяло към професионалния живот? Днес все още можете да го видите, ако се оставите на въздействието на това, което малко или повече е станало обвивка на културата и все повече ще трябва да става обвивка на културата: наоколо са къщите, в които тече професионалният живот, а в средата – църквата. Шестте дни от седмицата са определени за професията, неделята е определена за това, което човекът приема само в душата си. Това са били двата полюса: професионалният живот и животът в религиозни представи.

Ще е най-голямата заблуда, която може да възникне днес, ако се вярва, че този друг полюс, както все още си го представят религиозните общности, може да остане такъв, какъвто е, защото той е пригоден за професионален живот, който все още е свързан с емоциите. Ще настъпи атрофия на целия човешки живот, ако липсва разбиране именно в тази област. Докато не се е било освободило от хората това, което се е създавало в професията като елементарна духовност, защото човек произвеждал елементарна духовност в току-що описания смисъл, дотогава старите религиозни представи в известен смисъл са били достатъчни. Сега те вече не са достатъчни и ще стават все по-недостатъчни, колкото повече навлизаме в бъдещето. Необходимо е именно това, на което от определена страна най-често се противопоставят: в еволюцията на човечеството да навлезе другият полюс, който се състои в това, човек да е в състояние да си изгражда конкретни представи за духовните светове.

Днешните представители на религиозни изповедания много често казват: духовната наука говори за много духове, за много богове. От един бог идва всичко! Не ни ли е достатъчен? – Днес все още може да направи впечатление на хората, когато им се говори за голямото предимство на монотеизма, особено на чаша кафе или при семейно музициране, като съ-

щевременно се усмиват новите стремежи, ако нещата им се поднасят по крайно субективен и филистерски начин. Но това, за което става въпрос, е, че гледната точка на хората трябва да се промени, съзнанието им трябва да се разшири, тоест те трябва да научат, че всичко произхожда не просто от едно божествено-духовно начало, което си го представят възможно най-неясно, а че навсякъде е налице духовност, при това напълно конкретна, специфична духовност. Трябва да научат, когато стоят пред менгемето: като прехвърчат искри, в същото време се създават елементарни духове, преминаващи в мировите процеси и имащи значение в мировите процеси. – Това е глупаво, може да каже някой, който се мисли за особено интелигентен. Тези елементарни духове възникват дори ако някой стои пред менгемето и си няма представа за това, че те възникват. Но е факт, че те възникват. Въпросът е в това, те да възникват по правилен начин, а не в това, че изобщо възникват. Защото могат да възникват елементарни същества, които възпрепятстват мировите процеси, и такива, които служат на мировите процеси.

Най-добре ще разберете какво имам предвид, ако разгледате една специфична област, защото при всичките тези неща днес ние стоим в началото на едно развитие, което обаче, бих казал, непосредствено предстои. Някои хора започват вече да го усещат. Но ако хората предусещат нещо и го реализират, без в същото време да се обърнат към духовнонаучните стремежи, това би било най-лошото, което може да се случи на Земята. Главното, което настъпва в хода на четвъртата следатлантска епоха, е, че човекът се освобождава от външния неорганичен свят, който той възплъщава в своите инструменти. Той се обединява с това, което възплъщава в своите инструменти. Днес се конструират машини. От само себе си се разбира, че машините представляват нещо обективно, от човешкия елемент има твърде малко вътре в тях. Но нещата няма да останат такива. Ходът на световния процес води натам, да се установи връзка между човека и това, което той създава, което произ-

вежда. Тази връзка ще става все по-интимна. Първоначално тя ще настъпи в онези области, където се установяват близки отношения между хората, например в използването на химични вещества, приготвяни за медицински цели. Днес все още се смята, че ако нещо се състои от сяра и кислород и някакво друго вещество, водород и още нещо, тогава това, което се явява като продукт, има само въздействията, идващи от отделните вещества. В голяма степен днес това е вярно, но ходът на мировото развитие е поел в друга посока. Фините пулсации, намиращи се в човешкия волеви живот и в живота на човешките убеждения, все повече ще се впитат и вчленяват в това, което човекът произвежда, и няма да е безразлично дали получаваме някакъв продукт, изработен от един или друг човек.

Дори най-външното, най-студеното техническо развитие върви към определена цел. Този, който, предусещайки, може да си изгради представа за бъдещето на техническото развитие, знае, че в бъдеще цели фабрики ще работят индивидуално, в зависимост от това, кой ръководи фабриката. Умствената нагласа ще навлезе във фабриката и ще се пренесе в начина, по който работят машините. Човекът ще се срастне с обективната реалност. Всичко, което докосваме, постепенно ще приема отпечатъка на човешкото същество. Ще дойде време, може да изглежда твърде глупаво за интелигентните хора – но св. апостол Павел казва⁵⁴, че това, което хората смятат за мъдрост, понякога е глупост пред Бог, – ще дойде време, когато ще има механизъм, който е неподвижен, в покой; към него ще пристъпи човек, който ще знае, че по определен начин ще трябва да направи едно движение с ръка, после друго, после трето, и благодарение на възникващите въздушни трептения и вследствие на определен жест, моторът ще се задвижи, доколкото е настроен към този жест.

И развитието на националната икономика ще приеме такава форма, че ще бъдат напълно изключени външните патенти и други такива, защото всички тези неща ще бъдат заменени от това, което казах току-що. В този случай ще бъде изключе-

но всичко, което няма отношение към човешката природа. По този начин ще се постигне нещо напълно определено. Само си представете един наистина добър човек в бъдеще, един човек, действително достигнал нравствена висота, какво ще може той? Той ще може да конструира машини и ще определя за тях жестове, които ще могат да правят само хора, достигнали същата нравствена висота като него. А всички злонамерени хора ще предизвикват със същите жестове съвсем различни трептения, така че машината няма да работи!

Казах, че хората вече имат предчувствия за това. Не напразно посочих, че някои хора могат да видят танцуващи пламъци под въздействието на определени звуци. Ако се изследва в тази посока, ще се открие пътят към това, което посочих. Може също да се каже, че трябва да се върнем към определени древни времена, когато един алхимик, искащ само да натъпче кесията си с пари, не успява да постигне нищо със същия процес, с който друг, който не иска да натъпче кесията си пари, а иска да постигне сакралното за славата на боговете и за доброто на човечеството, постига целта си.

Досега това, което се произвеждаше в професионалната дейност, в известна степен носеше аурата на човешките емоции, радостта, създавана от хората, оставаше недостъпна за този начин на влияние, който описах току-що. В степената, в която нещо се изработва в професионалната дейност без особен ентузиазъм – което се явява необходимо условие, – в тази степен ще може да стане движеща сила това, което произтича от хората. Така в известен смисъл човекът връща на машинния свят, който произхожда от работата му или който служи на работата му, неговата безупречност поради факта, че вече не го свързва със своите емоции. В бъдеще повече няма да е възможно човек да придава на нещата собствената си човешка топлина от печта на радостната професионална дейност. Като резултат обаче произведените неща ще навлизат в света в по-безупречна форма, което ще ги направи по-възприемчиви към това, което може да се насочи към нещата като движеща

сила, произлизаща от човека.

Но само конкретните познания за духовните сили, които могат да се изследват чрез духовната наука, могат да дадат една такава посока на човешкото развитие. Само по този начин е възможно това. За да може да се случи нещо такова, като описаното, зависи от факта, дали достатъчен брой хора в света ще открият другия полюс, този полюс, където те ще се обединят в това, което се издига над всяка професионална дейност и същевременно може да освети и проникне всяка професионална дейност. Животът в духовнонаучното движение е това, което изгражда един човешки съвместен живот, което може да събере всички професии. Чисто външният напредък в развитието на професиите би довел до разпадане на всички човешки взаимоотношения. Той би довел до това, хората да започнат все по-малко да се разбират и все по-малко да са в състояние да създават отношения, съответстващи на изискванията на човешката природа. Хората все повече и повече ще се разминават, няма да могат да се стремят към нищо друго освен към своята изгода, няма да могат да установяват отношения помежду си, ще установяват само отношения на конкуренция. Това не бива да се случи, защото тогава в човешкия род ще настане пълен упадък. За да не се случи това, духовната наука трябва да се разпространява.

Има възможност по правилен начин да се определи това, към което днес мнозина, дори да го отричат, се стремят несъзнателно. Вие знаете, днес има много хора, които казват: да се говори за духовното е глупост! Ние развиваме чисто физическите науки, във всяка област. В това се състои прогресът на човечеството, който движи човечеството напред. И ако хората се издигнат над глупостта да се говори за духовни неща, тогава ще настъпи раят на Земята. – Така обаче ще настъпи не раят, а адът, ако човешкият род продължава да се ръководи не от друго, а от конкуренцията, жаждата за печалба в смисъла, в който тя стане уравнивяващият принцип. Защото в края на краищата трябва да се намери другият полюс, ако изобщо следва

да се продължи нататък. Ако не се търси един духовен полюс, тогава ще е налице един ариманичен полюс. Ако професиите се специализират, в качеството на единство може да има още нещо и да се каже: разбира се, един човек е такъв, друг човек е друг, но общото за всички е, че чрез своята професия искат да спечелят възможно повече. Именно това ги прави равни. – Разбира се, така е, но това е чисто ариманичен принцип. Да се вярва, че светът може да се развива едностранчиво, прогресирайки чисто външно, е същото като да се вярва в следното. Да приемем, че се намери някой особняк или, да кажем от учтивост, особнячка, застъпваща тезата, че мъжете стават все по-лоши и повече не могат да бъдат търпиви в света, затова трябва да се изтребят, за да е възможно мировото развитие да продължи по правилен начин на физическия план! Много странна особнячка ще е тя, щом вярва, че в света нищо няма да се случи, ако мъжете бъдат унищожени. Доколкото това се случва в сетивния свят, то е разбираемо за хората. В духовния свят няма да се разбере една такава особнячка позиция. За духовния свят такава гледна точка е равносилна на тази, когато някой твърди, че е възможен напредък по пътя на чисто външната еволюция. Не е възможен. Точно както по-ранните периоди на развитие са имали нужда от абстрактните религии, точно така новото развитие има нужда от конкретно духовно познание, към което се стреми духовнонаучното движение. Елементарните духове, създадени чрез освободената професионална работа, трябва да се оплодят от човешката душа с помощта на това, което тя възприема от импулсите, издигащи се към духовните области. Това не е единствената задача на духовната наука, но по отношение на развиващия се и преобразуващия се професионален живот това е нейната задача. Ето защо мировата еволюция на Земята има нужда човешките сърца да прозрат, че доколкото професиите механизират хората, дотолкова тъкмо за тези механизирани и специализирани хора постепенно трябва да става все необходимо наличието на все по-активен противоположен полюс, чиято същност е

човек да изпълва душата си с това, което го сближава с всяка отделна човешка душа, независимо от нейната специализация.

Това обаче води към много повече, това води, както ще чуем, към това, че на мястото на нашето, бих казал, безразлично, оттеглено от живота време, съществуващо най-вече за професионалистите, ще настъпи напълно различно време, време, в което хората отново ще творят от изцяло нови импулси, от импулси, които наистина няма да са по-лоши от старите добри професионални импулси, които обаче не могат да се възобновят, а ще трябва да се заменят с други. И в тази връзка днес ние не можем просто по абстрактен начин да посочим един човешки идеал, който духовната наука иска да развива, а по напълно конкретен начин можем да посочим един идеал, който ще покаже каква ще стане професията за човека, ако хората разберат как по правилен начин да приемат знаците на времето.

За всички тези неща и за тяхното значение за човешката индивидуалност и за кармата ще продължим нашите разглеждания утре.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 13 ноември 1916 г.

От разсъжденията върху едно такова влияние в човешкия живот, каквото има професията или всичко, свързано с нея в живота, ще можете да разберете колко трудно е да се обяснят нещата, които ще обсъдим сега, защото възникват извънредно много въпроси. При това трябва да имаме предвид, че всичко, което се извежда чрез хода на законите на съдбата – кармата – в човешкия живот, зависи от много фактори, и тъкмо многообразието на човешкия живот се основава на факта, че се намесват многобройни фактори. Когато под думата професия в житейската съдба се схваща отделно човешкото, трябва да се направи една забележка. Това, което се означава като професия на човека, не трябва да се подменя с онова, което се означава като служба на човека в най-широк смисъл. Защото веднага може да изпадне във всевъзможни заблуждения, ако насочим поглед към онова, което един или друг човек представя в своята служба и го разгледаме от гледната точка, от която тук насочваме поглед към професионалния живот. Именно поради факта, че човекът често – не винаги – изпълнява професията си като своя служба, се случва така, че многообразни външни фактори могат да играят роля в човешкия живот и че в известен смисъл с професионалната карма се преплитат други кармични нишки. Днес още живеем във време, което се схваща като време на известна реорганизация, в което обаче в много отношения, за да разберем даден човек на това или онова място в живота, са меродавни единствено нещата, които изнасяме за професионалната карма. Знаем, че днес все още в много отношения професионалната карма се кръстосва с кармата на цели съсловия, класи и т.н., че вътре в човешките групи по начина, по който някой е поставен на своето място в живота, върху него действат неговите, както и чуждите предразсъдъци, честолюбие, суета, въздействат му и още много други фактори. Всички фактори, които до известна

степен действат отвън в професионалната карма, правят възможно в хода на човешката дейност постоянно да се намесват ариманически влияния. Един човек, заемащ определен пост в живота, който например е станал министър, държавен съветник или нещо подобно поради най-различни причини, които не се нуждаят от изброяване, човек, който е поставен на такъв пост, няма нужда да е професионално обучен за тази служба. Той може да заема висок пост, а същевременно по професия да е просто писарушка. Но тогава не можем да вярваме, че службата му се изпълнява съвестно. Тъкмо това е характерното за нашата епоха – която в материалистическото обяснение на основателните дарвинистични принципи е извела едно такова житейско учение като това за „подбора на най-добрите“, което Оскар Хертвиг⁵⁵, ученик на Хекел, осъжда толкова остро, – че тази епоха, дала учението за „подбора на най-добрите“, в същото време толкова ясно, много повече, отколкото някога, в която и да било друга епоха, подбира тъкмо най-лошите. Не е въпросът да се критикува песимистично времето и да се призовават добрите стари времена, а да се приемат реално нещата въз основа на един факт: от една страна, прави се добро с учението за подбора на най-добрите; но времето, което прави нещо добро с това учение, бива владяно в своята реалност и действителност от тенденцията да избира тъкмо най-посредствените за привидно най-важните житейски постове.

Това е една горчива истина за настоящето, която обаче би могла да се познае, ако това настояще не беше под влиянието на една твърде далеч отиваща вяра в авторитети и на една твърде далеч отиваща опортюнистична замаяност, и ако не властваше това, което днес се нарича обществено мнение – обществените мнения, според възгледа на един философ от 19. век, са лични глупости. Това, за което става дума, би могло да се разбере, ако не се поддаваме твърде много на влиянието от подхранваните от тъй кални извори обществени мнения. Затова човек трябва да е наясно, че нашето време трябва да се възпитава в житейското разбиране да се прозира, че подборът на най-посредствените

е налице и че тъкмо тези най-посредствени биват боготворени от споменатото обществено мнение.

Службите се изпълняват често от ариманическо-мефистофелското и тъкмо в развитието на действието на „Фауст“ можете да видите как Мефистофел изпълнява своята служба. Чак в края на живота му става възможно за Фауст да се освободи от Мефистофел. Фауст отива в кайзеровия двор. Той прави дори едно извънредно важно за последните десетилетия откритие – открива хартиените пари. Но всъщност Мефистофел е този, който прави това откритие. После Фауст е отведен в античния свят чрез хомункулус. Но това става възможно с помощта на Мефистофел. Фауст става дори пълководец, води войни, но от изложението на Гьоте в това действие може да се схване, че всъщност Мефистофел води тези войни. Накрая виждаме как Фауст постепенно се освобождава от Мефистофел. Когато Фауст само преминава през света, без да заема определена служба, след като е изоставил своето професорско място, което е имал по-рано, трябва да се каже, че начинът, по който Мефистофел стои до него, е вече такъв, какъвто днес често мефистофеловата сила упражнява в живота на човечеството. Това е едното, на което трябва да се обърне внимание.

Нещо друго, на което трябва да се спрем, е, че е извънредно трудно да се изследва какво всъщност действа в човешката природа в хода на кармичната еволюция. В тази област дори може да се каже, че естественонаучното развитие е достигнало до точката, която трябва да бъде заместена от духовнонаучното наблюдение. Дори само като се занимава с душевния живот, естественонаучното наблюдение прави най-ужасната грешка. Ние виждаме как днес съществува една погрешна научна посока⁹⁹, която се осмелява да се доближи до човешкия душевен живот и иска да го разглежда естественонаучно, която също така приема, че този човешки душевен живот не протича просто в наличното в съзнанието, а че под прага на съзнанието, както се казва, в несъзнаваното или в подсъзнанието има много повече, което напират нагоре към съзнанието. В предишните наблюдения

посочихме конкретни неща, които действително се намират в подсъзнанието и които напират към съзнанието като облаци над областта на солфатара, когато човек започне да подпалва там късчета хартия. Във всеки случай много неща се намират в дълбините на съзнанието. Така че може да се каже: някои хора, които днес искат да се занимават с психологията, вече предчувстват, че трябва да бъдат изяснени тъмни, несъзнателни душевни способности и душевни неспособности. Тъй като тези възгледи въобще не искат да се нагодят към един всеобхватен духовнонаучен мироглед, те могат да доведат единствено до погрешни резултати. Разглежда се как се е развил даден човешки живот от гледна точка на естественонаучната психология. Преди всичко се е стигнало дотам, да се вярва, че това, което една душа желае и чувства, с което тя е щастлива или нещастна, изпълнена с радост или с болка, зависи единствено от възприеманото непосредствено в съзнанието. Опитват се да катехизират душата, например се опитват да изкарат от нея онова, което някога е извършила, което е изживяла като радости, страдания, разочарования в живота, които вече не са във владение на обикновеното съзнание. Казва се, че това, което е забравено, не е изчезнало, а продължава да действа в подсъзнанието.

В това подсъзнание особено силно действат желания, които някога човек е имал, но не ги е задоволил, които е потиснал. Да вземем конкретен случай. Една жена в тридесетте си години. На 16 години тя се влюбва, развива еротично желание, така казва това естественонаучно направление, но еротичното желание е щяло да поеме по погрешен път, ако тя би му се отдала, ако би го изпълнила. Тя го изтласква под въздействието на възпитанието, под въздействието на родителските напътствия и, както може да се каже тривиално, го смила душевно. Тя продължава да живее. Минават 14 години от това време. Може би се омъжва съобразно общественото си положение. Отдавна е забравила за случилото се, но забравеното не е изчезнало. Душата не се изчерпва до това, което знае. В основите на душевния живот още е налично преживяното, което се проявява така, че въпросната

дама, въпреки че е външно щастлива, страда от неясни песимистични пристъпи, от частична житейска умора, така че тя е нервна, става неврастеничка или нещо подобно. Тогава този начин на психология се пренася в лечебната наука и се прави опит да бъдат лекувани такива души чрез катехизиране, като се казва: такива намиращи се в основите на душевния живот преживявания, привидно забравени за горното съзнание, трябва да се изведат нагоре. Изведат и уредят ли се под действието на един подходящ катехет, който естествено, според днешните разбирания, трябва да бъде душевен лекар, тогава всичко е наред. По този начин се постига лечение, което често дори повече или по-малко е лечение, въпреки че по-скоро е само привидно лечение. Но доколкото то е привидно лечение, можем да обясним при друга възможност. Това е едното, което човек търси в дълбините на душевния живот.

Да вземем друг пример с един 35- или 40-годишен мъж, който страда от известна житейска умора, от затвореност към живота. Той не знае защо и неговото обкръжение също не знае. Онзи, който иска да се задълбочава в подобни неща с такава душевна наука, опитва да се задълбочи в забравеното, но не и изчезналото в основите на душевния живот на този мъж, и разбира, че въпросният човек може би на 15, 16 или 17 години е имал някакъв житейски план, който е пропаднал. По-късно в живота е трябвало да изпълнява друг житейски план, който не съответства на по-ранния. Привидно е удовлетворен от нещата, които ежедневно чувства, мисли и желае, ала това, което човек съзнателно мисли, чувства и желае, не е целият душевен живот, така че в душевните му дълбини продължава да живее като сила този пропаднал житейски план.

И се вярва, че въпросният мъж може да бъде излекуван, ако катехизиращо се изведе пропадналият житейски план, така че мъжът да може да преосмисли нещата със своя катехет. Обаче също се мисли, че долу, в дълбините на душата, се намира още много, без съзнанието да знае за това. Накратко, стига се до убеждението, че съзнанието е един малък кръг, а душевният

живот – по-голям кръг, и че съзнанието обхваща само малка част от душевния живот. Търси се обаче и недушевното в основата на душевния живот. Както неотдавна един теолог малко безвкусно се изрази, търси се „животинската първична тиня“ на душата. Следователно се търсят и разочарования, изтласкани желания, пропаднали житейски планове, „животинската първична тиня“ на душата – всичко онова, което има почва в животинския живот, което произлиза от плътта, от кръвта, от животинското и не се проявява по съзнателен начин. Защото съзнанието, разбира се, би се защитавало от напирашото от дълбините на душевното.

Има много верни неща в теорията за „животинската първична тиня“. Защото често в живота виждаме как съзнанието си казва: ох, не искам нищо друго освен това: искам да преживея това или онова, затова се обръщам към този или онзи човек. Но тогава действа „животинската първична тиня“ на душевния живот и това са може би само животински желания, които се разкрояват, маскират от казаното от съзнанието. По-нататък се твърди от тази „научна“ посока – „научна“ трябва вече да се каже в кавички, – че в тези несъзнателни области се намира също и това, което произлиза от взаимовръзката на индивида с расата, нацията, с всевъзможни други исторически утайки, които несъзнателно действат в човешката душа, докато съзнанието се проявява по напълно различен начин. Човек не може просто да каже с оглед на това, което днес бушува в света, че тези неща не могат да бъдат потвърдени от широко разпространени примери. На кого днес не му се е налагало да види как някой издига на думи високи идеали за права и свобода на народите, докато всъщност в душата му, разравяйки тинята на дъното на душата, действа единствено произлизащото от контекста, който човек анализира тъкмо в загатнатата посока на психоанализата или най-малкото иска да анализира.

Тогава – и аз не знам как естественонаучните психоаналитици се спогаждат с теологическите психоаналитици, каквито също съществуват – теологическите психоаналитици причисляват към подсъзнанието в душевния живот също и демоничното,

това, което произлиза от още по-дълбоки дълбини, от напълно ирационални дълбини. Теологическите психоаналитици наблягат особено на това, че в подсъзнанието на човешката душа действат непознати демони, за да направят хората например гностици или теософи. Защото, когато се анализира душата, когато се задълбочаваме в дълбините, където се намира също и пратинята, се открива това. И гнозисът е демонично учение, психоанализата е демонично учение, пардон, не психоанализата. Тя, според възгледа на тези господа и дами – защото дамите също вече взимат дейно участие в тези неща, – не се числи към тези неща, а само теософията и други подобни. Днес не искам да изпадам в критика към психоанализата, а с изложеното от мен искам само да поясня, че в това психоаналитично направление се намира нещо, чрез което съвременното изследване се присъединява към намиращото се под съзнателната част на душата и действащо там. И тогава от естественонаучните предразсъдъци в тази област трябва да се покаже най-погрешното, ако в тази област не се пристъпва с духовнонаучно изследване. Така никога няма да се разбере, че намиращото се в душевния живот не може да бъде анализирано по правилен начин, ако не се знае, че човешкият живот протича в различни земни животи. Защото в психоанализата човек иска да обясни всичко, което е в основата на душата, изхождайки само от един земен живот. Нищо чудно, че тогава то трябва да бъде представено в много погрешна светлина.

Този, който например открива в основата на душата провалени житейски планове, би трябвало първо да проучи какво значение има един такъв провал на житейски план в цялостния живот на човека, протичащ през различни земни животи. Тогава може би би открил, че в подсъзнанието също така действат известни страни на този човешки живот, които именно са възпрепятствали, съобразно съдбата, изпълнението на въпросния житейски план и тогава би забелязал, че този провален житейски план, който още се намира в дъното на душата, не е определен просто да направи човека болен в тази инкарнация, а и да бъде

пренесен през портата на смъртта, когато този живот свърши, да се превърне в сила в живота между смъртта и едно ново раждане, за да може в следващия земен живот тепърва да играе правилната роля. Може би е необходимо един такъв провален житейски план да бъде запазен в дълбините на душата, за да може да придобие сила, да се развие правилно и да узрее, за да може да приеме в следващия земен живот определената му форма, която не е способен да приеме в този земен живот поради други специфики в душевния живот.

Това, което касае така наречената – както казах, изразът не е много изтънчен – животинска първична тиня на душевния живот, е налице, но си спомнете за изложеното от мен за връзката между главата на човека и останалия организъм. Останалият организъм е във взаимовръзка със земния живот на човека, в много отношения е свързан с настоящата инкарнация, докато главата е резултат на по-ранно земно развитие, преди всичко е във взаимовръзка с неговите предишни инкарнации. Ако обмислите това, ще разберете, че от неговия останал организъм, според ролята, която играе в цялата кармична взаимовръзка, действат много неща, които трябва да имат по-различно състояние на зрялост от произлизащото от главата на човека, от неговата нервна система. Но много греша онзи, който в психоанализата анализира само първичната тиня, защото който анализира животинската първична тиня, е в същото положение като човек, който иска да знае каква житна култура ще расте на определена почва, когато тя все още не е израснала. Той анализира почвата, открива в нея определен тор. И казва: да, сега разпознавам тора, от който ще израсте житото. – Житото изобщо не расте от тора, въпреки че той трябва да е там! Става въпрос за това, което е заложено в тази първична тиня. Това, което е заложено в тази първична тиня, е предназначено да действа през портата на смъртта в развитието през следващия земен живот. Не става въпрос да се изследва първичната тиня, става въпрос за заложено като душевен кълн в тази животинска първична тиня.

Има възможност така наречената психоанализа да се

изучава правилно – въпреки че предразсъдъците на настоящето действат гибелно, – защото човек си има работа с една област, към която намира мисленето на настоящето, което не може да се задоволи с това, което дава на душата просто преживяване, което следователно за душата е преживяването на съзнанието. Но в тази област правят проучвания хора, нямащи очертана насока за изследване, защото не искат да разберат духовната наука, по най-неподходящ начин, поставяйки всичко на грешното място, тъй като не разбират как да поставят нещата на правилните места. Едно правилно изследване на проблеми в тази област би било възможно, ако човек е в състояние да проследи действителните кармични нишки, както посочих. Психоанализата се показва така ужасно нездрава, когато навлиза в първичното, в онази област, която обаче е важна, когато човек поиска да изследва протичащите съдбовни нишки на човека в техните най-фини и интимни конфигурации. Това, което се случва в съзнателния душевен живот на човека от събуждането до заспиването, показва всъщност само малко от протичащото като кармичен поток през инкарнациите. Съзнателно преживяното в будния живот принадлежи в голямата си част към настоящата инкарнация и така е добре, защото човекът трябва да е деен в настоящата инкарнация. Но много от това, което се пренася през портата на смъртта като зародиш, който се изгражда от преживяванията, опитностите в настоящата инкарнация, играе огромна роля в живота ни от заспиването до събуждането и най-вече в сънищата. Формирането на сънищата трябва да може да се разглежда по правилен начин. Когато се казва, че сънищата са реминисценции, често е вярно, но те действат по един различен начин в нашия кармичен поток, а не по пряк начин. Те не действат по пряк начин. Често действат така, че означават обратното на това, което разкриват. Искам да дам един пример от литературата, за да онагледа това, което искам да кажа.

Фридрих Фишер⁵⁷, естетът, написал романа „И един“, има в книгата си един симпатичен малък разказ, който привеждам по причина, че говоря в по-широк смисъл за професионалния

живот, т.е. за свързаното с работата на хората.

Там Фишер излага един разговор между баща и син. Те вървят заедно и след като баща му го е разпитвал за различни неща, синът разказва на баща си: „Учителят ни каза, че винаги трябва да се осведомяваме за заниманието на даден човек, защото по това дали някой има порядъчно занимание, се разбира дали той изобщо е порядъчен човек, порядъчна душа.“ „А-ха!“ – казва бащата. – „Да, и след като учителят ни каза това в училище, ми се присъни, че вървя над езерото и в съня си го питам какво занимание има то. И езерото отвърна: моето занимание е да съм мокро.“ – „Хм!“ – казва бащата. Това е много духовит разказ, разказ, който издава много житейска мъдрост за този, който го е измислил. Защото бащата казва „хм“ поради факта, че той, разбира се, не иска да обърка сина си и не иска да му каже каква глупост е казал учителят му. Но бащата вече си е помислил нещо. Всъщност сега той би трябвало да обясни на сина си проблема по по-умен начин от учителя, би трябвало да каже: човек не трябва да съди по такъв повърхностен начин. Би могло причината да е в това, че например може да имаме погрешно мнение за дадено порядъчно занимание и затова да смятаме човека за непорядъчен; или пък въпросният човек би могъл да бъде възпрепятстван от нещо друго. Накратко, бащата би трябвало да поучи сина си. Ала в този случай той няма смисъл да го поучава, защото когато имаме работа с един млад човек като сина, тогава все още сънят може да действа по благоприятен начин. Тъй като сънят, появил се в съзнанието на сина, е като реална сила, която замества едно поучение. Този сън действа в подсъзнанието, но действа така, че премахва от душата глупостта, която учителят е казал в своя урок. Сънят се е формирал в подсъзнанието на сина – което е по-умно от горното съзнание – така, сякаш през съня се разстила един полъх на усмивка над глупостта на учителя. Езерото казва, че неговото занимание, неговата професия е да бъде мокро. Това е нещо, което ще действа лечебно, което ще разпръсне всички вредни последици, които могат да възникнат от едно такова

учение. Сънят се явява като реминисценция, но в същото време е и житейски коректор. Така действа в повече случаи животът на астралното тяло и освен останалото, което е налично в душата от житейския си опит – главно неща, произтичащи от едно погрешно възпитание, – човек ще открие, че в подсъзнателните житейски сили е налице един коректор, който понякога действа още в същата инкарнация, когато се появява у млад човек, който коректор обаче преди всичко се пренася през портата на смъртта и продължава да действа. Така действително възниква един вид себекоректор на човека. Трябва да имаме предвид това.

С тези описания исках само да отбележа, че всичко това е в душата на човека и се пренася от една инкарнация в друга. Имаме работа с цял един силов комплекс, който продължава да действа от една инкарнация в друга. Сега трябва да вземем предвид връзката, която възниква между този силов комплекс и човека, докато животът му протича между раждането и смъртта. Тогава човекът е, бих казал, като инструмент с четири струни, върху които свири споменатият кармичен комплекс. Физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и аз са четирите струни, а кармата свири върху тях. Според това как, малко или много, едното или другото, етерното тяло, астралното тяло или етерното заедно с астралното, физическото с астралното, физическото тяло с аза се просвирват от лъка на кармата – ако си позволим сравнението с цигулка, която също има четири струни, – възниква индивидуалният човешки живот. Тези четири струни на човешкия живот могат да се просвирват по най-разнообразен начин. Затова, когато желаем да говорим не с общи празни абстракции, а с конкретни неща, е тъй трудно да дешифрираме отделните житейски мелодии на човека, защото ние можем да ги дешифрираме само тогава, най-малкото да ги разчетем плодотворно, когато можем да видим как цигулковият лък на кармата свири върху четирите струни на човека. Така вече са налице общи гледни точки, които обаче трябва да се вземат под внимание.

Когато разглеждаме даден човек в онези му години, в кои-

то, в смисъла на моята малка книга „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“, се развиват предимно физическото и етерното тяло, когато разглеждаме развитието на детето от седмата до около четиринадесетата година – защото всичко това е приблизително, – ще открием, че тъкмо в това време у детето се проявяват определени специфики, които характеризират този период. Ще забележим, че през това време по определен начин се консолидират някои неща. Много неща се явяват още през първите седем години, защото нещата се взаимопроникват, но по-точно, по-задълбочено може да се наблюдават от седмата приблизително до четиринадесетата година. Ще открием, че по определен начин в развиващия се човек на преден план излиза това, което може да се нарече затвърдените в известна степен чрез телесността, чрез целия начин на себеподдаването, вътрешни специфики, но доколкото то се изразява в стойката, в способността на жестове на телесното, в цялостното отношение към живота. Това, което се затвърждава, всъщност не всичко, но една голяма част от нещата, които правят така, че даден човек да има изградена фигура, това, че има по-къса или по-издължена фигура, това, че има по-тежка, стабилна походка или танцувална, грациозна, лека такава, накратко, това, което е във връзка с телесното на отношението към живота, тъкмо това се има предвид. Както казах, не всичко, но голяма част от това, което се проявява в развиващия се човек, произхожда от кармичното въздействие на професията в предишната инкарнация. Твърде често, ако не се съблюдава казаното от мен, се прави грешка, когато искаме да сме разумни, да се взима под внимание човекът в неговото поведение и от това как се държи, да се определя нещо за неговата професия. Така би се допуснала грешката да се поиска въпросният човек да бъде поставен в професия, подобна на тази в предходната инкарнация. Това няма да е благотворно за въпросния човек. Защото в това време се виждат въздействията на предходната инкарнация.

И когато този житейски период завърши или, както казах, се насложат вече нещата отпреди, тогава астралното тяло излиза

на сцената по един съвсем специфичен, характерен начин – ако човек познава проблема, изхождайки от духовната наука, той би могъл да забелязва нещата и на физическия план, – астралното тяло, което оказва обратно въздействие върху изграденото по-рано. То действа по такъв начин, че от седмата до четиринадесетата година преобразува според други кармични сили това, което е резултат от чистата професионална карма. В човека са налице два вида воюващи сили. Едните го изграждат, те идват повече от етерното тяло. Другите се противопоставят на тези сили и ги парализират така, че чрез тези други, идващи повече от астралното тяло сили, човекът е тласнат към преобразуване на това, което му е вложила професионалната карма от предходната инкарнация. Така че можем да кажем: етерното тяло действа формиращо – защото това, което се проявява като поведение във физическото тяло в себедадеността, произлиза от етерното тяло, – астралното тяло действа преоформящо. Чрез играта на двете сили, които действително коварно водят борба, се изразяват много неща относно действието на професионалната карма.

Това действа обаче заедно с други кармични потоци, защото разглеждаме също и физическото тяло. За физическото тяло през първата част от живота е важно как човек се поставя в света чрез своята карма. Това, което имаме като физическо тяло, зависи от това, защото чрез нашата карма сме се поставили в определено семейство, което принадлежи към определена нация и т.н. Така получаваме едно напълно конкретно оформено тяло. Но не само че получаваме едно напълно оформено определено тяло, а помислете колко много неща зависят от хода на живота ни, от ситуацията, в която сме, когато сме поставени в дадено семейство. С това е дадена изходната точка за безкрайно много неща в нашия живот.

Във физическото тяло през първите седем години, когато то се развива много активно, действат силите, които не произлизат от професионалната линия на предходната инкарнация, а произлизат от това как човек е живял заедно с другите, не когато е бил във връзка с един или друг човек в някой период от

живота – това обхваща друга област, – а изобщо в целия живот. Това се преработва. Дълбоки връзки се оформят за душата ни, когато влизаме в отношения с хора. Това пренасяме през портата на смъртта и чрез тези сили допринасяме за това отново да навлезем в дадено семейство, в определена житейска ситуация. Така че можем да кажем: заложеното в нашето физическо тяло действа чрез физическото ни тяло и оформя житейските ситуации. Това действа, разбира се, и през следващия живот и изисква мисловна сила чрез аза. Азът действа разрешаващо върху житейските ситуации, но той действа в борба с това, което определя житейската ситуация. Така че може да се каже: физическото тяло създава житейска ситуация, азът преобразува житейската ситуация. Чрез взаимодействието на двете, чрез една борба, която те водят, в живота ще се намеси един друг кармичен поток. Защото в човека винаги е налице това, което иска да го задържи в дадена ситуация, и това, което иска да го издигне от тази определена ситуация.

1. Физическо тяло:	създаващо житейска ситуация	} >
2. Етерно тяло:	формиращо	
3. Астрално тяло:	преоформящо	
4. Аз:	преобразуващ житейска ситуация	

Бих искал да кажа: Основно 1 и 4 действат заедно, както и 2 и 3. Но всички те действат също и по най-разнообразен начин. Начинът, по който ние според кармата ни създаваме връзка с други хора в един живот, зависи от 1 и 4 в тяхната взаимозависимост. Това обаче води назад към нашите житейски взаимоотношения по-рано. Начинът, по който според заниманието намираме професионална житейска взаимовръзка, зависи от 2 и 3 и от тяхното противопоставящо се действие.

Сега моля да помислите над казаното. Друг път ще продължим това разглеждане.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 18 ноември 1916 г.

Ние видяхме колко сложни са дълбоките съдбовни въпроси на човешкия живот. Узнаваме го, когато се опитваме да се доближим до тях по пътища, които духовната наука открива пред нас. Ще стане необходимост за съвременния човек да може по правилен начин да вникне в това, което действително може да доведе до плодотворно разбиране на живота. И когато разглеждаме сложните проблеми, които искаме да разрешим, ние трябва да поемем, бих казал, по околни пътеки, за да обхванем трудностите, които тъкмо в тези области затрудняват разбирането. В известен смисъл ние всички сме плод на съвременния начин на мислене и ако някои вярват, че имат безпристрастно мислене, е добре тъкмо по отношение на безпристрастността на мисленето да не избягват себепознанието и самоанализирането. Ето защо, преди да продължим, ще обърнем внимание на някои неща.

Понякога наистина е трудно да се говори за тези неща, тъй като езикът се съпротивлява, когато човек иска да изработи понятия, съответстващи на действителността. Лесно може да се повярва, че едно понятие, което се изработва, като се извлича от съдържанието на духовната наука, се отнася за съвсем различно нещо от това, което всъщност се има предвид, и като резултат възникват всевъзможни заблуждения. Много често днес, когато се обсъждат биографии на велики, значими личности, се прави следното наблюдение. Искам да приведа един пример. Тук, в Швейцария, наскоро излезе кратко съчинение за наскоро споменатия тук в друга връзка Ф. Т. Фишер, автор на романа „И един“ и на голямата „Естетика“. С изпълнена с любов отдаденост е описан животът на този изключително мисловно ангажиран и работоспособен шваба, Ф. Т. Фишер. Давам го само като пример за определени неща, които искаме да разгледаме във връзка с човешкия съдбовен въпрос. Също така добре би могъл да се

приведе друг пример.

В същността си Ф. Т. Фишер беше истински шваба, който разцъфтя в 19. век. В излязлата наскоро биография⁵⁸ е показано как той, Фридрих Теодор Фишер, израства в бедност, как поради бедността на своето семейство е принуден да стане възпитаник на приюта в Тюбинген и т.н. И това, което имам предвид, е следното. В началото на биографията се посочва, че той, още докато учи в гимназията, проявява известна ограниченост, описва се как момчетата много добре се справят с латинския, по-късно – с изучаването на старогръцките писатели, но как всъщност до много късна възраст не научават в коя голяма река се влива Некар, как до относително късна възраст никога не са виждали географска карта и т.н. Посочват се много такива грешки на образователната система.

Нека да обмислим правилно нещата. В определено отношение Ф. Т. Фишер е станал велик човек и е постигнал нещо значимо, станал е известен. Трябва да си изясним причината да стане такъв, защо е станал такава специфична личност, както е представен в историята. Това включва и факта, че до определена възраст той не е виждал географска карта. Ако беше видял такава до определена възраст, в душата му нямаше да се прояви определена характерна черта. И още много неща е трябвало да се критикуват. Разглеждаме ли нещата от една по-висша гледна точка, ще си кажем: душата на Ф. Т. Фишер се спуска надолу от духовните светове, търсейки точно тази среда, искал е да има именно такова образование, в резултат на което става възможно да не види географска карта толкова дълго време, искал е да има дълго време Некар като родна рекичка, но не е искал да узнава в коя голяма река се влива тя. И точно когато се изучава този Ф. Т. Фишер, се вижда как всички негови странности, всички негови особености, които той проявява дълго време, представляват правилни, интегрирани съставни части на неговото величие, така че би било неуместно да се игнорират, ако човек се опитва да напише неговата биография и после да критикува училищата, които всъщност допринасят за това, той да стане

личността, която е.

Трябва да сме наясно, че от това не може да се прави изводът, че училищата, в които не се показват географски карти, са правилните училища. Но за Ф. Т. Фишер това е било много добре и е трябвало да бъде така. И ние преживяваме това в пълна степен в 19. век чак до наши дни. Когато някой, станал известен природоизследовател, се обръща срещу образованието, срещу образователната система, като настоява, че в училищата трябва да се преподават много повече естествени науки, и когато някой попита господата: а вие, които сте преминали през тази система, намирате ли, че са били толкова лоши? – по правило отговор няма. Трябва да си изясним, че едно такова нещо има най-малко две, а понякога, според обстоятелствата, много повече страни. Какво означава всъщност, ако биографът – в случая биографката – се захваща за работа и формира понятия, представи така, че се създава описанието, за което говорих? Разбира се, не е възможно да се допринесе нещо за разбирането на въпросната личност от подобно описание. Когато се формират такива понятия, всъщност се реже, само по духовен начин, вътре в същността, която се разглежда. Ако човек не иска да разрязва със своите понятия, тогава трябва да се характеризира именно с любов какво е било училището в цялата своя ограниченост и как то е формирало тази индивидуалност. Но човек реже, критикува, а критикуването в много отношения представлява рязане. Откъде идва това?

Причината се явява едно напълно определено човешко качество, което е много широко разпространено в мисловната система на настоящето и се корени в подсъзнанието. Хората не го осъзнават, това е жестокостта. И понеже съвременните хора нямат смелостта да проявяват тази жестокост външно, те са жестоки в понятията и идеите. Тази жестокост се забелязва в много произведения на настоящето по начина на описанието и представянето, в много от казаното и правеното в настоящето се забелязва тази жестокост, която се корени в основата на душата много повече, отколкото се предполага. Казвал съм, че в тъй

наречените училища по черна магия има обичай, качествата, от които се нуждае ученикът, за да упражнява черна магия, да се развиват преди всичко чрез разрязване на жива плът на животни. Така душата развива определени качества. В настоящето не всеки може да прави това. Но същото удовлетворение получават някои хора в своята понятийна система, която не води до черната магия, но до цивилизацията на настоящето. И много, много неща в настоящето са проникнати от това качество, за което трябва да сме наясно. Само чрез факта, че действително се обръща внимание на такива неща, човек постига безпристрастно разбиране на света, в който живеем, иначе по никакъв начин не е възможно.

Благодарение на това в настоящето са налични елементарни стремежи за постигане на известна перспектива в условията на петата следатлантска епоха. Защото човек не може да постигне разбиране на петата следатлантска епоха, ако само я критикува, ако само се отдава на абстрактен идеализъм, без да отбелязва, че това, което например като механичност и механична култура навлиза в настоящето, с пълна необходимост принадлежи към тази пета следатлантска епоха. Просто да се критикува механичното и машинното в нашето време няма смисъл. Налице са действителни стремежи да се постигне малко разбиране, да се постигне човешко разбиране за това, което вече се изживява и все повече ще се изживява в нашата пета следатлантска епоха. Само че за нашата пета следатлантска епоха съществуват твърде малко адекватни на реалността понятия и не съществува голяма склонност да се занимават с онези хора, които се опитват да разберат това състояние на петата следатлантска епоха. Ще трябва да се занимаваме с тези хора, защото в много отношения към техния стремеж ще трябва да се прибави тъкмо истинският, енергичен духовнонаучен стремеж.

Има един значителен поет на петата следатлантска епоха, който в своите поетични произведения е изцяло импулсиран от живота на тази пета следатлантска епоха: Макс Ейт⁵⁹, който би трябвало да е известен. Защото Макс Ейт е наистина поет

на нашата епоха. И той е шваба, син на швабски учител, който иска синът му също да стане учител. Но кармата му е искала друго. От ранни години той се посвещава на техническа професия, става инженер и заминава в чужбина, в Англия, където се посвещава на производството на парни плугове, а също става поет на парните плугове. И начинът, по който той възпява със сърдечна топлина тези удивителни животни на новото време, парните плугове, представлява наистина поезия на настоящето. Забележителни неща се разиграват именно в това сърце. От една страна, Макс Ейт е човек, напълно отдаден на техниката, от друга страна, той е възприемчив за всичко, което разумът може да схване, когато безпристрастно вниква в това, което може да се открие именно когато този разум владее механично-материалистичните понятия на петата следатлантска епоха.

В един от романите на Макс Ейт, който между другото разглежда чисто модерния живот в Египет, където той нееднократно има работа, понеже английската компания, за която работи, доставя там парни плугове и той трябва да ги изпробва на място, в един от тези романи, разглеждащ тази материя, се представя как пирамидите са построени по определена система. И когато се изчисляват някои отношения – Макс Ейт изчислява това и то се намира в един от романите му, – като резултат се получава така нареченото число на Лудолф⁶⁰, числото пи, с точност чак до 30-тия знак. По това число се умножава удвоеният радиус на един кръг, за да се получи обиколката. Вие знаете, 3,14159 и т.н. Но това продължава до безкрайност, знаците след запетаята са много. Може лесно да се приеме, че това Лудолфово число, така нареченото число на Лудолф, е резултат на по-късни изчисления. Макс Ейт стига до заключение, че още в най-дълбока древност египетски храмови жреци е трябвало да познават това число пи до 30, 40 знак след запетаята, защото с негова помощ те са определили съотношенията, според които са изградени египетските пирамиди. Именно защото е бил инженер, Макс Ейт достига до нещо, което е скрито дълбоко в същината на древното строителство на пирамидите. Така съще-

временно той посочва, че нашата култура всъщност има двоен източник: също и източника на прадревността, когато хората са культивирали друга наука, различна от днешната, една наука, малко или повече свързана с атаквистичното ясновидство, която после изчезва и трябва отново да се преоткрие в наше време.

Но при Макс Ейт може да се намери и друго, което, макар да изглежда толкова незабележимо, е изключително важно. В сборника му с разкази „Зад плуга и менгемето“ има едно произведение, в което, бих казал, се разкрива една тайна на живота, една тайна на съдбата. В него се описва един техник, инженер, който строи мостове. Способността му да строи мостове е описана по великолепен начин. Може да се каже, че е бил и гениален, и малко безразсъден. И така, той построява един мост, което също е описано великолепно. Той се намира в един влак, който минава по този мост. Той е седнал вътре. Но при строителството на моста е допусната малка грешка. Когато влакът, в който той се намира, преминава по моста, мостът се срутва и той умира. Имаме един голям кармичен въпрос, естествено не му се дава отговор, но той е зададен. Виждаме как модерният човек се доближава до кармичните, до големите въпроси на съдбата. Имаме един човек, който се изявява блестящо в своята професия, но благодарение на своята професия умира в относително ранна възраст, умира благодарение на създаденото от него. Бих казал, това произведение застава пред нас като един голям въпрос. Духовната наука търси отговори тъкмо на такива въпроси. Разбира се, такива неща се срещат в живота в многобройни вариации. Защото ние описахме случай, който, бих казал, ни показва изпълнението на кармата с огромно ускорение. Да допуснем – което е само хипотеза, защото доколкото се случва нещо такова, то е кармично обусловено, – да допуснем обаче хипотетично какво би могло да се случи в друг случай. Въпросният човек не е във влака, който преминава по моста, а в това време си седи вкъщи пред камината. Тогава може би той щеше да прекара в затвора две години, но нещо повече едва ли би му се случило в този живот между раждането и смъртта.

Какво би последвало тогава?

Виждате ли, важното се съдържа във факта, че към кармата на този човек се прибавя и смъртта на други хора, която е резултат на неговия труд. Във всеки случай това трябва да навлезе в кармата му. Това, което не се внася тук, трябва да се внесе в живота между смърт и ново раждане. Трябва да се премине през това преживяване. То може да се ускори, както в случая, описан от Макс Ейт, или може да се отложи за по-дълго време. Именно важни въпроси за съдбата възникват от непосредствения живот на петата следатлантска епоха, така че, наблюдавайки житейските отношения на тази епоха, отделни хора ще видят как загадките на живота се явяват по нов начин, по какъвто начин в по-ранни времена изобщо не са се явявали.

Ето защо, наблюдавайки хора, наистина надарени с блестящ интелект, може да се забележи, че днес те търсят различни проблеми в живота, които правят обект на своето творчество, различни от тези, които са търсили хората в по-ранни времена. Колко често се случва, че личностите, които откриват значителните житейски проблеми, са такива, които се занимават с практически професии. Особено поучителни в това отношение са книгите на Макс Ейк, първо, защото той е наистина голям, талантлив поет, второ, защото той, като напълно модерен човек, изцяло твори съобразно изискванията на модерния живот. Интересно е – бих искал да отбележа в скоби, – че онези хора, които четат Макс Ейт, чрез тези външни изложения научават нещо за случващото се в теософията, което би могло да бъде важно, например за неща, свързани с живота на първия президент на Теософското общество, Олкот⁶¹. Това, макар и в малко разкрасена форма, може да се намери при Ейк, който известно време е бил в Америка, когато Олкот е правил всевъзможни странни неща там. Накратко, дори социалната карма може да ни се разкрие, ако се осмелим да се запознаем малко с един такъв модерен дух. Забележителното обаче е, че понякога не тъкмо гениални личности – Ейт е бил гениален човек, – а такива, които са формирани именно с механизмите на живота на

петата следатлантска епоха, виждат проблемите на модерния живот с особена яснота благодарение на своя специфично устроен интелект.

Така например аз и други хора познаваме един модерен юрист⁶² – той стана юрист, когато беше още доста млад, и като юрист той имаше трезв ум и въпреки че нямаше върхови постижения в правото, разглеждаше нещата напълно безпристрастно. Благодарение на таланта си той се хареса на началниците си – така твърдяха – не толкова заради трезвата си преценка, а защото можеха добре да го използват, защото той беше добър, ефективен работник. И сега, в качеството си на особено ценен актюер или консултант, той постъпва в едно министерство. В министерството отново се проявява като отличен работник, но като такъв, който разглежда нещата с отворени очи. И един ден той получава важна задача. Трябва да напише реферат по въпроси за училището и възпитанието. Като получава указание да напише този реферат по такъв начин, че да се премине към по-либерална система. Идеята много му допада и понеже разглежда нещата с трезв ум, се получава един много добър реферат, получава се един наистина добър план за реформа, план за либерализиране на някои училищни принципи по модерен начин. Но сега, по време на работа над реферата, както се казва, курсът се променя и вече има нужда от един реакционен реферат. Началникът му казва: рефератът е отличен, така че сега ще напишете и един отличен реакционен реферат; можете ли да ми го предоставите? – Той отвръща, че това не е възможно! – Как така не е възможно? – Той казва, че не може да го направи, защото такава е неговото убеждение! – Какво? Така значи, това е Вашето убеждение? – Началникът е много ядосан и му става ясно, че сега вече не може да използва този човек; един човек, който не само е усърден, но дори има собствено убеждение, не може да бъде използван!

Но той е един отличен юрист и работник. Какво може да се направи? Той се е доказал и е добре известно, че е компетентен. Да се опитаме да го повишим! Такива доказани хора

трябва да бъдат удовлетворени. Тогава нещата се развиват, както се казва, по заобиколен път и един ден – вярвам, че е било при игра на кегли – този човек случайно се среща с един театрален секретар. Театралният секретар му казва, че постът на театрален директор на един голям театър е свободен! – И сега въпросният юрист, досега министерски служител, не вижда нищо лошо в тази новина. Но след като свършват с играта на кегли, театралният секретар му казва: искате ли да отидем в кафето, за да Ви запозная с нещата по-отблизо? Не бихте ли искали да станете театрален директор? Нямаме театрален директор. Също така не можем и да знаем, когато избираме някого, дали той би приел службата при сегашните условия. – Тогава въпросният човек, който е толкова запознат с правните въпроси и с нещата, свързани с администрацията, казва: всеки е длъжен да приеме този пост. Той трябва и да е съгласен, а ако не е, просто трябва да го арестуват. – Накрая постът на театрален директор му е предложен. Има само една трудност. Във въпросния театър имало една много известна актриса, чиято благосклонност трябвало да бъде спечелена от директора. Е, отвърнал човекът, ако само това е нужно! Аз съм бил на театър едва седем пъти в живота си, но щом съм решил да ставам театрален директор, ще трябва да спечеля също благосклонността на тази актриса. Можете ли да ми кажете какво обича да яде тази актриса? – Събеседникът му знаел, че обичала кифлички с маково семе. Тогава той предложил да отидат веднага в пекарната и да поръчат огромна порция кифлички с маково семе. Те са доставени рано сутринта на актрисата. Следобед театралният секретар трябва да отиде при актрисата, за да сондира, както се казва, почвата. Той ѝ казва, че искат да направят този господин директор, пита я какво мисли за това. – Той знае, че тази личност е много влиятелна. Тя отвърща, че не знае нищо за този господин, но досега от него е виждала само добро. И така нещата отиват толкова далеч, че той може да стане директор на театъра.

Но сега останал още един критик, най-известният критик във въпросния град. Той също трябвало да бъде спечелен. Той

пишел постоянно ужасни неща, докато един ден го убедили да пише за него, ако не доброжелателно, то поне не пренебрежително. Това станало по следния начин. Не Ви разказвам приказки, а неща, които са се случили. Искам само да ги опиша. Най-високо поставеният човек в този театър, стоящ дори над директора, не знаел какво да прави. Новият директор се представял също толкова добре, колкото по-рано като юрист. Високопоставеният човек обаче не знаел какво да прави. Директорът не можел да бъде уволнен, а критикът продължавал да се гневи. Какво прави той? Кани двамата, без единият да знае нещо за другия, като им предлага хубаво вино. Директорът може да пие, колкото си иска. Другият също може, но само до определена мярка, по-малка от тази на директора. Случило се така, че една хубава сутрин директорът много рано – може би към 5 сутринта – звъннал на жената на театралния критик и казал, че трябва да говори лично с нея, защото имал нещо много важно за предаване, което е оставил под стълбището. Тя облякла халата. Тогава той ѝ предал нейния господин съпруг в наистина жалък вид. От този миг критиката се подобрила. По-късно, след като се представя успешно като театрален директор, по настояване на началството, отново получава повишение и поема юриспруденцията.

Този човек отлично описва, характеризира това, което е видял в своята практика, и искам само да подчертая, че тъкмо такива хора, които участват в непосредствения живот на настоящето, могат да направят значителни коментари по него.

Още по-интересно е, че един подобен човек, който е, бих казал, една степен по-изискан от този, за когото Ви разказах, написва различни неща през живота си, но малко преди смъртта си – хората, за които става дума, са вече мъртви – написва една много интересна новела, истинско произведение на съвременното изкуство. Виждате ли, как може да се напише една новела днес? Може да се напише съобразно вкуса на времето: в нея не бива да има нищо спиритуално или ако има нещо спиритуално в нея, трябва ясно да се посочи, че на историята може да се вярва, както може и да не ѝ се вярва, но

във всеки случай е добре да се смята само за приказка. Сега ще представя материала на историята, който въпросният писател намира в съвременния живот. Човекът е живял в същата среда като този, когото вече съм описал. В продължение на много години той упражнява адвокатска професия. Това може да се опише. Могат да се опишат етапите на кариерата му като юрист, как той преживява едно или друго, през какви трудности преминава. После може – разбира се, това също е модерно – да се вмъкне и една любовна история. Може да се разкаже как някаква екзотична девойка пристига с майка си, как този изтъкнат юрист се влюбва в нея и как тъкмо благодарение на факта, че може би се вмъква история за шпионаж, която той трябва да разгледа като съдия, се стига до отношения с момичето, в което е влюбен, а това води до конфликт и т.н. После може напълно реалистично да се опише как той стига до самоубийство.

Въпросният писател не го прави, а вмъква в новелата си следния значителен материал. Той описва един процес, който външно е почти такъв, както го разказах. Но освен това той добавя още, че въпросният юрист чете Шопенхауер, както и други философи, но по такъв начин, че мислите им проникват чак до нервната му система, като се свързват с индивидуалната му същност. Той е способен юрист. Какво означава един способен юрист да бъде съдия? Означава да се овладеят всички трикове, за да се осъди някой. Защитата, да, отново трябва да се овладеят всички трикове за защита. Той е ужасно способен и осъжда един човек при подобни обстоятелства, каквито съм описал. Но по време на съдебния процес този човек се държи по изключително забележителен начин, излъчва някакъв демонизъм, а погледът му не може да се забрави от присъстващите на процеса. Обвиняемият, разбира се, е хвърлен в затвора. В случая е замесено момичето, в което въпросният съдия е влюбен. Осъденият, който е с влошено здраве, получава 20-годишна присъда.

В новелата съдията е описан много добре. Една нощ –

от съдебния процес, проведен според хората блестящо, той не е мислил за осъдения – той се пробужда около 12 часа в полусънно състояние. В 2 часа се почуква на вратата на стаята му, в която спи. Влиза осъденият. Можете да си представите ситуацията, в която попада съдията! Но той отново изпада в полудрямка и когато се пробужда, вече е ден. Обзема го панически страх. Отпраща се към съда, там не чува нищо друго освен името на осъдения, докато влиза. И се изпълва с ужас. Решава отново да проучи документите, свързани с делото, но оставя да минат цели три седмици. Накрая научава от един разговор, че същата нощ в 2 часа осъденият е умрял в затвора. Това е бил точно мигът, както успява да установи съдията, когато осъденият го посещава в неговата спалня!

Това е заплетената история на новелата „Съветник Айзенхарт“ от Бергер, в която съдията най-накрая се самоубива. Една напълно модерна новела, показваща, наред и с другите описания в нея, че авторът е бил много добре запознат с различните усилия на новото време да проникне в тайните на окултното битие. Защото от тази гледна точка историята е написана блестящо.

Имаме нещо забележително. Този Бергер не е същият, когото вече описах. Описания писател исках да приведа само като пример за човек, който с ясен поглед разглежда нещата около себе си и описва това, което представлява нерва на петия следатлантски период. Исках да представя Бергер, Алфред Фрайхер фон Бергер⁶³, като негов колега, който написва тази отлична новела, „Съветник Айзенхарт“. Тя е написана така, че се вижда: този човек познава различните стремежи на новото време да се проникне в духовния свят. През целия си живот той пише много неща, този Алфред Фрайхер фон Бергер. Едва когато достига позиция, над която не е възможно повече да се издигне, той публикува тази новела. Това се случва, да кажем, „случайно“ малко преди смъртта му. Забележително е, защото същевременно ни се показва, че хората от настоящето, които, както се изразяват в ежедневието, искат да постигнат нещо, не

са склонни да се забъркват в такива неща. Но в същото време ни се показва и другата страна, как стремежът на хората в настоящето е насочен към проникване в тайните на битието, които все повече и повече ще излизат на преден план, тъй като те представят важни загадки пред човека.

Ако искаме да разглеждаме въпроса за съдбата безпристрастно, тогава става дума за това, че човек преди всичко трябва да има свободен поглед върху нещата, да се опитва – простете за израза – не да проспива живота, а да го разглежда многостранно. Защото, вижте, нека да се изразя същевременно символично за какво става дума. Да кажем, че тук имаме един поток на живота (изобразява се на рисунка), тук – втори, а тук – трети. Животът се състои от много потоци, преплитаци се по най-разнообразни начини, животът на отделния човек и животът на групи от хора, както и животът на цялото земно човечество. Властващите днес понятия са твърде опростени, за да се разграничат преплетените житейски нишки. Често това, което трябва да се направи, е да се отпрати поглед към една точка, после към друга и тези две точки да се свържат, така че тези две точки да се разглеждат в някакво отношение. Вземат ли се предвид истинските факти, ще се открие светлина, която може да освети ситуацията.

Ще попитате: как да се направи? Виждате ли, за това става въпрос. Ако се упражнява духовната наука по правилен начин, тогава ще откриете чрез имагинация житейските точки, които трябва да разглеждате заедно, за да Ви се разкрие животът, докато иначе можете да проследявате живота, да разглеждате събитие след събитие без да разбирате нищо от живота, както го правят съвременните историци, които свързват нишките от събитие към събитие и не разбират нищо от живота, защото става дума за това, светът да се разглежда симптоматично. Все по-необходимо ще става светът да се разглежда симптоматично, тоест да се разглежда така, че погледът да се обръща към правилните места и от правилните места да се изтеглят свързващи линии към другите неща. Ако става въ-

прос за конкретното изучаване на кармата, за разглеждането на човешката съдба – такова изучаване е изпълнено с толкова много заблуди, доколкото тук се сблъскваме с толкова много изкушения, – става въпрос точно за способността да се разглеждат нещата симптоматично.

Това симптоматично изучаване, при което се изследват определени окултни връзки в настоящето, към които насочих погледа Ви, са се опитвали да го държат възможно по-далеч от хората. Обърнах внимание на това как от древните институции са останали някои наричащи себе си окултни съюзи, особено в Западна Европа. В тези окултни съюзи са изследвали именно човешката природа, за да могат да я ползват по правилен начин, за да могат да я разбират по правилен начин. Там са взети редица мерки, за да се опази това познание от останалото човечество, за да могат да го култивират зад зидовете и вратите си. Най-интересното е, когато се разкрива връзката между стремежите на определени модерни окултни общества и социалните явления, когато се изтеглят нишките, които свързват определени окултни общества с модерните събития и когато се разкриват методите им. За такива окултни общества е известно, че отчитат човешкия характер, направляват нишките на неговата карма, така че хората са водени без да зная. В Теософското общество многократно са се опитвали да го правят, но опитите им са оставали на дилетантско ниво, тъй като там не са толкова ловки, колкото са в други окултни общества. Разбира се, за такива неща е трудно да се говори, особено днес, когато обективната характеристика не само среща предразсъдъци, но дори е забранена от закона. Трудно е да се говори за такива неща, а в известен смисъл дори невъзможно. И все пак е необходимо да се посочва това под една или друга форма, защото не върви хората просто да живеят в своето време и да правят заедно всичко онова, което се разиграва от кармата на епохата в несъзнаваното на човешките души, и после, въпреки че живеят в тази обща тъма, да искат да се занимават с духовна наука, която изисква ясен, свободен от предразсъдъци ум.

В някои случаи истината трябва да господства, по отношение на истината не може да се лицемерничи по абстрактен начин, що се касае за неща от действителния окултен свят. Касае се за наличието на истинска воля за истина. В настоящето тази воля за истина среща ужасно силна съпротива, защото хората постепенно са загубили чувството за истина. Замислете се само над факта, че днес в обществения живот често изобщо не става дума за това, да се търси истината, а за казване на едно или друго, което да угоди на определени групови предразсъдъци.

Днес навсякъде се натъкваме на теми, за които е невъзможно да се говори, въпреки че е толкова необходимо да се говори за тях. Моля Ви обаче да обърнете особено внимание на този факт, защото и по отношение на него трябва да ни е пределно ясно, че е така. Можете да поставите въпроса: какво общо имат нещата, които обсъждаме сега, с въпроса за кармата? – Всъщност твърде много и ние ще се опитаме да разгледаме още нещо по отношение на тези неща, така че накрая да достигнем целите, към които всъщност се стремим.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 19 ноември 1916 г.

Моята задача сега е да изложа епизодично някои неща, непосредствено свързани с практическия живот и външното човешко битие като цяло, за да осветим донякъде тъкмо онова, което има пряко отношение към живота. Именно това трябва да прави духовната наука в наше време. Вероятно ще се приближим още повече до областите, касаещи повече вътрешния човешки живот. Като цяло целта на нашите настоящи разглеждания е да се придобие разбиране посредством духовнонаучните принципи за мястото на човека, на всеки отделен човек в практическия живот, тоест дори и в практическия професионален живот. Бих искал да озаглавя всички тези лекции, които изнасям от известно време, „За кармата на професията“. За това е необходимо да имаме една по-широка основа и аз трябва да представя някои неща, които са свързани в по-широк смисъл с нашите въпроси.

Изяснихме си, че това, което човекът създава за света в коя да е професия, по никакъв начин не е нещо прозаично, то, както видяхме, се намира в най-тясна връзка с далечното космическо бъдеще на човека. По определен начин човекът се вгражда в социалния ред на живота. Благодарение на своята карма той е тласнат към някоя професия – никоя от тях не следва да се разглежда като прозаична или поетична, когато говорим по този въпрос – и ние знаем: каквото той извършва в рамките на социалния ред, е първият зародиш на нещо, което има значение не само за нашата Земя, но и за бъдещото развитие, когато Земята ще премине през състоянията на Юпитер, Венера и Вулкан. Това, което наричаме разбиране на професията, познание на непосредствения човешки живот, наистина може да се открие чрез такива разглеждания. И именно задачата на нашите духовнонаучни стремежи е не просто да излагаме приятно звучащи теории, а да даваме достъп на ду-

шите си до това, което ни помага правилно да заемем мястото си в живота, така че всеки от нас да е на своето място в съответствие с духа на епохата. Затова нашите истини носят такъв характер, който винаги позволява действително да се разбере и оцени всичко, с което се срещаме в живота. Ние не искаме да се увеличаваме във всевъзможни приятни представи, а искаме да приемем представи, които ни водят през живота.

Ако си спомним за нещо, което съм подчертавал, ще видим как и нашите духовнонаучни стремежи водят до това, че нашите души да могат да се доближат до наистина значимото в живота. Често съм посочвал един много важен житейски факт, който би могъл в относително кратко време да изиграе значителна роля в науката, ако, разбира се, хората, движещи науката, не се държат прекалено глупаво.

В днешно време често се набляга на това, което в човешкия живот е свързано с наследствеността. И педагозите, които днес говорят за определяне на професията, се изказват, понеже, естествено, повечето от тях повтарят като папагали каквото естественонаучният мироглед налага, също и за наследените качества, които един педагог трябва да вземе под внимание, ако иска да преценява едно или друго във връзка с въпроса за бъдещата професия на човека, встъпващ в живота. Но днес въпросът за наследствеността се разглежда така, че се казва: децата наследяват редица качества от своите родители, както и от далечни предци, и при това се има предвид малко или повече физическата наследственост, наследствеността, изцяло протичаща по физическата линия. Представителите на съвременната външна наука не могат да се осмелят да признаят повтарящите се земни животи и пренасянето на човешки качества от по-ранна инкарнация. Говори се за наследственост. Но по въпроса за наследствеността може да се добие правилно мнение само когато с него се свърже това, което вече можем да научим, ако разбираме съдържанието на малката книжка „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“⁶⁴. Научаваме, че човешкият живот протича така, че първи-

ят му период се простира приблизително до седмата година, до смяната на зъбите, вторият му период е до 14-та година, после следва трети период до 21-та година, след това период до 28-та година и т.н. По-конкретни указания се намират в една малка брошура, повтаряща съдържанието на изнесената от мен лекция неотдавна в Листал⁶⁵, където отново, от друга гледна точка, съм искал да представя истините за разделеното на седемгодишни периоди развитие на човека между раждане и смърт. Знаем, че физическото тяло се формира по същество вътрешно между раждането и смяната на зъбите, че етерното тяло се развива до пубертета и че после се формира астралното тяло.

Да разгледаме периода между 14-та и 16-та година. Той е различен в зависимост от климата, народността и т.н. В този период човек узрява, както знаем, за да може да създава потомство. Ще се разбере, че тъкмо за едно природонаучно учение за наследствеността е от изключителна важност разглеждането на този времеви период, защото до този момент човекът трябва да е развил всички онези качества, правещи го способен да предава на своето потомство качества от самия себе си. По-късно той не може да развие тази способност. Следователно е даден един важен период в живота, периодът, когато в човека се преустановява способността да предава качества на своето потомство. Разбира се, в известен смисъл могат да се предават на поколението качества, развити по-късно, но разгледан природонаучно, човекът е устроен така, че от 14 до 16 години човекът напълно узрява, за да предава качества. Следователно не може да се каже, че същественото, настъпващо след този времеви период, има значение по отношение на въпроса за наследствеността. Така че естествената наука трябва да си изясни причините, защо от този период нататък в човека престава способността да развива в себе си наследствени предпоставки. За животното нещата са напълно различни. За животното нещата са такива, че то през целия си живот всъщност не може да продължи развитието си след този период.

Ето на какво трябва да се обърне внимание.

Днес искам, без да се докосваме до много неща, които би трябвало да се обсъдят по темата, веднага да се насоча към това, което всъщност духовнонаучно се намира в основата на нещата. Ако обърнем внимание на момента на раждането, виждаме, че той е предшестван от дълъг период от време, който човекът прекарва в духовния свят между последната смърт и това раждане. В този период протичат онези процеси, които често съм описвал схематично. Разбира се, всичко, което протича по времето между смърт и ново раждане, въздейства върху човека. Случващото се между смъртта и раждането преди всичко е свързано с това, което човек развива във връзка със своята телесност между раждането и четиринадесетата, шестнадесетата година. Именно това, което човекът тук усилено изработва в подсъзнанието, действа между смъртта и новото раждане от гледна точка на едно по-висше съзнание. Нека си изясним следното. Тук, на тази Земя, човекът вижда посредством очите си, посредством останалите сетива възприема минералния, растителния, животинския свят и т.н. Вниманието му, когато се намира в духовния свят заедно с ангели, архангели, архаи, ексузиати и хората, преминали през портата на смъртта, които по някакъв начин са му близки, вниманието му, когато гледа надолу, е насочено главно към онова, което е свързано с човешкия живот в този период. Оттук, както вече обясних в езотерични лекции, се определя всичко онова, което се намира в основата на наследствеността. Вие знаете от едно разглеждане, което направих предишната седмица, че като остатък на процесите между смъртта и едно ново раждане във физиогномиката и в жестовете, в цялата наследствена система встъпва и това, което е резултат от по-ранен професионален живот, така че в този времеви период наистина може да се види в човека, по начина, по който той движи ръцете си, по който се държи, какъв е резултатът от професионалния му живот в предишната инкарнация.

Но после настъпва времето от четиринадесетата до два-

десет и първата година, което в известна степен се явява опозиция на предходния период. В това време, както чухте, наследствените импулси не могат да продължават да действат по същия начин, защото това вече е преминало. Отминало е времето, когато човекът е изработвал наследствени импулси. Външната естествена наука все още не обръща внимание на такива въпроси. Но тя ще трябва да обърне внимание на това, ако не иска окончателно да се раздели с реалността. Това е и времето, когато човекът е доведен до новата си професия чрез неопределени, несъзнателно действащи импулси. В него действат по-малко процесите, намиращи се между смъртта и едно ново раждане, а повече действат импулсите от предишната инкарнация. Особено активно се проявяват импулсите от предишната инкарнация в този период. Човекът вярва, а и другите вярват, че само външните условия играят роля при определяне на избора на професия. Но тези външни условия в действителност се намират в подсъзнателна връзка с това, което живее в нашата човешка душа и което всъщност представлява непосредствена последица от отношенията в предишната инкарнация. Забележете разликата: в предишния период от седем до четиринадесет години по-ранната инкарнация, оплодена от това, което протича между смърт и ново раждане, преминава в нашата телесна организация и ни прави отражение на предишната професия. В следващия период импулсите не действат повече в нас, не определят жестовете ни, а ни водят по пътя към новата професия.

От това виждате какви безкрайно плодотворни мисли могат да се получат от тези разглеждания за педагогиката, за цялостната възпитателна същност на бъдещето, ако външната култура се реши да приеме повтарящите се земни животи и не се занимава с фантастични теории, фантастични, защото не отчитат действителността, или приема само част от нея, тоест отчита само непосредствения сегашен живот между раждане и смърт. Тук трябва да придобием представа за неизмеримото значение от навлизането на духовната наука в кръговете,

свързани с образованието и развитието на човека и оказващи влияние върху живота на външния социален ред. Естествено ние отправяме поглед към широки перспективи, но към такива, които са свързани с действителността, защото в мировото развитие не царува хаос, а истински ред, може да бъде и безредие, но във всеки случай нещо, което може да се обясни само въз основа на духовния живот. Така че този, който познава законите, свързани с повтарящите се земни животи, може, както се казва, по съвсем различен начин да съветва и действа, да се държи в живота, да обсъжда или повдига въпроси, свързани с хода на живота.

Помислете как по определен начин всичко в света протича циклично. Ние познаваме големите цикли на следатлантското време: древноиндийски, древноперсийски, египетско-халдейски, гръко-латински, нашия цикъл, този, който ще последва след него. Човешките души се прераждат във всички тези цикли многократно, някои от тях – по веднъж. Но животът протича не само в този огромен епохален смисъл циклично, а протича циклично така, че се установяват определени съотношения, ако правилно се оценят по-ранни съотношения. Например ако някой може да направи правилна преценка за това, какво е било духовно ефективно в първите столетия на християнското развитие, да кажем, от 3. век до 7. век, ако познава духовните импулси, тогава той може да прецени какви социални потребности са актуални днес. Цикличното развитие е факт. И става въпрос за това, че можем да направим нещастен някой човек, по определен начин включен в цикличното развитие, ако го посъветваме да промени начина си на живот. Но понеже именно в нашата пета следатлантска епоха хората трябва да стават все по-съзнателни в живота, ще трябва все повече да навлиза едно познание за съответстващите закони. Трябва да е възможно човекът да разглежда себе си във връзка с това, което се разиграва и действа в неговото обкръжение. Не става въпрос просто за това, да се научим да насочваме децата към правилната професия, но също за това, че човек

може – знаем, че мислите са реалности – да развива правилните мисли за собственото си отношение към света, независимо на какво място е поставен в живота. В бъдеще ще става все по-малко безразлично какво мисли човек за връзката си с това, което протича в света около него в съответствие с развитието на Духа на Времето, архая. Човешката душа трябва да става все по-съзнателна за това.

Спомнете си опита ми да характеризирам теченията, които се появяват в петата следатлантска епоха. Показах Ви как за западните области е налице течението, което – показахме го с един общ, бих казал, приблизителен израз – прави от хората буржоа, как буржоазията се разпространява в Западна Европа, както и в Америка. Отбелязахме контраста между този идеал на буржоазията и източната цел, която все още е само цел, тъй като тя е по-малко ясно изразена от тази на сравнително по-напредналата западна култура, идеала на поклонника. Тези два идеала, буржоазията и поклонничеството, се изправят един срещу друг. Без разбиране какво означава това за живота, не можем да развием разбиране за живота. В по-ранните епохи хората са можели да застават пред живота, без да го разбират, тъй като те са били ръководени от божествените духовни сили. В бъдеще хората трябва все повече и повече да се изправят пред живота с разбиране.

Виждате, такива неща, които описах като двете течения, едното от които се отнася до наследствеността, а другото – до изкуплението, тези неща трябва да се разгледат основно, ако човек изобщо иска да има преценка за живота в настоящето, защото те говорят сами за себе си. Не представлява просто мое убеждение, че тези неща говорят сами за себе си, а това е нещо, което следва да се каже въз основа на настоящата действителност и което хора, които не са глухи и слепи, а активно участват в живота, наистина вече от дълго време чувстват и до някаква степен познават. Вече посочих в какво се състои особеността на нашето време. Сега има много хора, усещащи нещата, които се проявяват в живота, но те нямат способността

– спомнете си какво казах във връзка с Жорес – да се издигнат до разбиране на повтарящите се земни животи и кармата, нито на индивидуалната карма, нито на мировата карма, така че не могат да разберат това, което възприемат. На този етап на развитие навсякъде откриваме хора с отворени очи за случващото се, въпреки че никога не са успели да развият способност да обясняват нещата от гледна точка на повтарящите се земни животи. Макар да не са успели да развият способност да възприемат повтарящите се земни животи, те допринасят много да се случват нещата, които остро критикуват. Особеността на съвременните хора, дори на най-проницателните, е, че те критикуват това, което съществува днес, но сами допринасят за осъществяването на това, което с пълно право критикуват. Така в човешкия живот се разиграват несъзнателни импулси.

Да вземем за пример един човек, който наистина вижда изключително ясно много неща, много ясно вижда случващото се в живота около него. Такъв човек е Джон Стюарт Мил⁶⁶, роден през 1806 година и умрял през 1873 година. Той е известен английски философ, смятан от много съвременни хора за обновител на логиката, като я развива по-нататък, който също така развива социални възгледи във възможно най-широк обхват. Той отправя поглед към социалното развитие тъкмо на онзи свят, който той познава, който се намира около него. И иска да даде отговор на въпроса, който прима трагичен характер за него: каква посока е поела тази съвременност, накъде върви това, което се проявява като социален характер в живота на 19. столетие? И той казва: това, което се е формирало като човешки тип в 19. век, е буржоазията. По какво се различава типът буржоазия, се пита Джон Стюарт Мил, от по-ранните човешки типове, формирали се в хода на времето? Той се пита така и отговаря: по това, че в по-ранни времена индивидуалният човек е имал повече стойност. Чрез по-ранните хора – искам да го облека в нашите представи, но Джон Стюарт Мил казва същото по своя начин, – чрез по-ранните хора говори повече индивидуалното начало, говори повече едно определено себе-

издигане на душата над непосредствената външна физическа действителност. Буржоазният тип работи за уравниловката, за изравняването на всички хора в социалната система. Какво обаче произтича, пита Джон Стюарт Мил, от изравняването? Не равенство във величието на човешката душа, а равенство, смята Джон Стюарт Мил, в нищожността на човешката душа. И така Джон Стюарт Мил рисува едно бъдеще на човечеството за този пети следатлантски период, за което казва: хората в своето съвместно съществуване ще стават все повече и повече пресован хайвер на буржоазната нищожност. Той усеща трагизма на едно такова знание. В зависимост от това, откъде идват хората, от източната или западната култура, те чувстват подобни неща по различен начин. Руският мислител Херцен⁶⁷ е бил запознат с мислите и вижданията на Джон Стюарт Мил. Но те са действали в душата му по напълно различен начин. Западният мислител описва перспективата на буржоазното битие с повече равнодушие; източният мислител Херцен страда ужасно за това, че Европа следва пътя, както тогава смятат тези двама мислители, Джон Стюарт Мил и Херцен, на китаизирането. Защото Мил и Херцен – можете да го видите от излязлото през 1864 година съчинение на Херцен, – единият с източна окраска, другият със западна, разглеждат това, което досега е възникнало в китаизма, като нещо вече постигнато за определена генерация спрямо това, към което Европа се стреми: към един нов китаизъм, китаизъм на една по-късна степен, при която хората стават пресован хайвер на буржоазната нищожност. Ще настъпи умствена ограниченост, казва Джон Стюарт Мил, умствена ограниченост и намаляване на жизнената енергия. Обезличаване на индивида, всичко, което трябва да доведе до уравниловка. Постоянното, както се изразява той, оповърхностяване на живота, постоянното изключване на всеобщите човешки интереси от живота, така казва Джон Стюарт Мил, а така го потвърждава, само че от една трагично чувстваща душевност, и Херцен: ограничаване на интересите до търговските офиси и буржоазното благополучие. Така се

изразяват Джон Стюарт Мил и Херцен още през шестдесетте години на миналия век! И Джон Стюарт Мил, който говори първо за собствената си страна, казва, че Англия е на път да стане един модерен Китай. А Херцен казва, че не само Англия, но и цяла Европа е на път да стане един модерен Китай. От книгата на Херцен от 1864 година може да се разбере, че Херцен и Мил тогава малко или много са били съгласни, че ако в Европа не се случи неочакван подем, водещ до прераждане на човешката индивидуалност и даващ сила за преодоляването на буржоазното, Европа, въпреки благородните си предци и своето християнство, ще стане един нов Китай. Тези думи са написани през 1864 година!

Херцен обаче не е способен да приеме кармата и повтарящите се земни животи. И така той може да възприеме едно такова познание само с дълбок трагизъм. И той казва, че ние не сме лекари на своето време, ние сме болката на нашето време, защото приближава – може би с английския термин, употребяван тогава от Херцен и Мил, би могло да се обозначи по-добре, отколкото с немски такъв, – идва „конгломератът на посредствеността“. И Херцен го изразява с трагично чувство: ще дойде време в Европа, когато реализмът на научния мироглед ще отиде толкова далеч, че вече никой няма сериозно да вярва в това, което принадлежи към друг, свръхсетивен свят, когато ще се говори за това, че целта, която ще се преследва, ще е външната физическа реалност, и хората ще се жертват в името на външната реалност, без да се вижда перспективата, че пожертваните хора могат да означават нещо повече от мостове към онова, което се преследва. Отделният човек ще бъде жертван за бъдещата всеобща колония. Такива думи са произнесени тогава. Европа, смята Херцен, има само една пречка, за да се превърне твърде бързо в Китай, и тя е, че християнството не може просто така да бъде напълно победено. Но той не вижда перспектива, защото смята, че християнството е също така опошлено, опошлено до нивото на революцията, а революцията, както казва той, е опошлена до нивото на буржо-

азния либерализъм на 19. век, до „конгломерата на посредствеността“. Като отчита казаното от Джон Стюарт Мил, Херцен казва, припомняйки падането на древния Рим, че предвижда неизбежния крах на стара Европа. Пред портите на стария свят – той има предвид Европа – стои не Каталина, а смъртта.

Не без известно право, но като човек, който вижда много неща, които се случват около него, въпреки че не може да се реши да приеме основните идеи на духовната наука, съвременният руски писател Мережковски⁶⁸, научил много именно от Мил и Херцен, забелязва, че в наше време мястото на жезъла от по-ранни времена заема аршинът, мястото на Библията – счетоводната книга, мястото на олтара – тезгяхът. Грешката е, че тези неща просто се критикуват. Защото аршинът, счетоводната книга и тезгяхът играят немаловажна роля в нашата пета следатлантска епоха. Знаем, че това трябва да е така, че това съответства на една безусловна световна карма. Не става въпрос за това, нещата да се осъждат, а за това, в света на аршина, счетоводната книга и тезгяха да се влее онзи дух, който само е узрял за тези неща, а това е духът на духовната наука.

Нещата са сериозни и аз исках да обърна внимание на факта, как при такива възможности винаги се опитвам не да описвам това, което трябва да кажа директно, а да го представя с помощта на изказванията на онези хора, които наблюдават живота будно, с отворени очи. Възгледи, мнения могат да имат много хора, но става въпрос за това, каква позиция заема в своето време човек с тези мнения, дали те имат корени в основата на времето, дали те могат да се потвърдят. Важен е фактът, че времето приема определен характер, който се вижда от хората, искащи да виждат, и че не се касае за това, че по удобен начин може да се припише някакъв характер на времето, а да се види как духовното развитие на човечеството напредва от цикъл към цикъл.

Посочих, че има окултни общества, които, благодарение на запазени стари традиции от древното атавистично тайно учение, притежават познания за тези неща. Днес, както знаете

от по-ранни лекции, тези общества, най-вече на Запад – но и източните хора ги следват, – са приели един тъмен характер. Но това не им пречи да пазят някои тайни на битието. Но ги пазят по такъв начин, по какъвто те не бива да се пазят днес. Именно този, който се вслушва в духовното благовестие на нашето време и споделя онази част от духовната наука, която според смисъла на нашия дух на времето на откритостта може да се споделя днес, тъкмо той се сблъсква с особено специфична съпротива, която понякога идва от такива тъмни източници. Самата съпротива се направлява от духовни сили. Трябва да се има предвид. Ето защо е разбираемо, че тъкмо срещу тази духовна наука, която следва да живее в рамките на нашето движение, сега, когато такива неща лесно се манипулират, се надига съпротивата, като постоянно се посочва как в наше време било недопустимо да се създава такъв вид наука за широки кръгове, призовават се всевъзможни сили, ползващи се днес с успех, за да се направи духовната наука безполезна. Университетски професори пътуват от една страна към друга, за да обясняват, че те трябва твърдо да се противопоставят на моята духовна наука, защото днешното време, както казват, трябва да гледа действителността – имат предвид онази действителност, която само те виждат – и да не се обръща внимание на неща, които отвличат хората от действителността. Понякога при тези атаки се използват много методи. Защото този, който не е сляп, вижда как тези хора в съответствие с политическата конюнктура търсят именно правилните места, където, вярват те, ще могат да действат по най-добрия начин чрез своя авторитет – например като университетски преподаватели, – където, както вярват, ще могат най-ефективно да дискредитират опонент. Ако избират правилните места и подбират правилните думи – не правилни сами по себе си, а отговарящи на днешните страсти, – те вярват, че ще стигнат най-далеч.

Всички тези неща днес са в дълбока взаимовръзка. И онова, което от определена страна най-много, би могло да се каже, плаши, също така добре би могло да се каже, предиз-

виква ужас, е, че известен брой хора в настоящето следва да научат нещо за същността на настоящия живот. От най-голям интерес за окултните братства, които характеризирах, е да се държат хората в неведение относно нещата, свързани с истинските закони на живота, защото такива хора могат най-добре да се манипулират. Трудно може да се манипулират хора, които започват да узнават за ролята си в съвременния свят. Това е опасно за онези, които искат да ловят риба в мътни води, които искат да запазят своята езотерика за себе си, но да я използват, за да оформят човешките социални отношения по удобен за тях начин. Днес има членове на окултни братства, които в рамките на своите окултни братства са напълно убедени в това, че навсякъде в нашето обкръжение управляват духовни сили, че съществува съюз между живи и мъртви. В рамките на своите окултни братства не говорят за нищо друго освен за законите на духовния свят. Ние имаме част от тези закони, които трябва да се открият днес, в нашата духовна наука. Те говорят за това, което са приели от древната атавистична традиция. После го публикуват във вестници, като се обявяват против същото това нещо, обявявайки го за средновековно суеверие. Често това са същите хора, които в своите тайни братства използват духовната наука като общоприето учение и които в обществените списания се обявяват срещу нея, обозначавайки я като средновековно суеверие, като остаряла мистика и др. под. Те смятат за правилно да пазят знанието за себе си, а другите да останат невежи и да не знаят според какви закони са ръководени. Разбира се, има и всевъзможни странни членове на окултни братства, които виждат нещата, свързани със света, само до върха на носа си, и също говорят за невъзможността да се предаде открито мистерииното съдържание на хората днес.

Има всевъзможни средства да се държат хората в мъгла. Защото точно както – посочил съм го в лекцията в Листал, както и в открити лекции – духовната наука ни дава известни идеи и понятия, чрез които като с ключ отключваме входа на духовния свят, така също може да се намерят определени понятия, с

помощта на които може да се заблуди онази част от човечеството, чийто разум все още не е станал толкова повърхностен благодарение на научния светоглед, както при онези, за които говорят Мил и Херцен. Понятия могат да се фомират по много специфичен начин. И ако някои хора знаят как се формират понятия днес, за да се подготвят човешките души по правилния начин, те постепенно ще започнат да усещат порива да се доближат до истинската духовна наука, която говори за тези неща по честен и открит начин. Днес не искам да засягам всевъзможни висши понятия, които се представят като идеали за хората, но които нямат за цел да се реализира скритото в тези идеали, а имат съвсем различна цел. С един прост пример искам да обясня колко лесно могат да се заблуждават хора, които имат потребност от задоволяване на определени мистични копнежи. Ще посоча един много глупав пример. Виждате ли, някой би могъл да каже, че числата са разглеждани от древните питагорейци като нещо, в което се съдържат мировите закономерности. В числовите съотношения е скрито много. Да вземем за пример две цифрови съотношения. Да разгледаме Николай II⁶⁹ от Русия.

Роден през 1868 г.,
започва да управлява през 1894 г.,
управлява 22 години,
възрастта му е 48 години.
Събираме тези цифри: 3832.
Разделяме на две и получаваме 1916.

1916 е най-значителната година от Световната война. Но това се констатира чрез една наистина тайна числова взаимовръзка. Сега да разгледаме Джордж V⁷⁰ от Англия.

Роден през 1865 г.,
управлява от 1910 г.,
управлява 6 години,

възрастта му е 51 години.
Събираме тези цифри: 3832.

Разделяме на две и получаваме 1916.

Съдбата на двамата е тясно свързана. Тук виждате как питагорейските закони на числата играят роля в света! Но за по-голяма убедителност да разгледаме и Поанкаре⁷¹.

Роден през 1860 г.,
управлява от 1913 г.,
управлява 3 години,
възрастта му е 56 години.
Събираме тези цифри: 3832.
Разделяме на две и получаваме 1916.

Виждате как се съгласуват числата при тримата съюзници!

Това е много глупав пример, разбира се, защото ако сега сляза сред слушателите и попитам някоя от дамите – няма да го правя, – кога е родена, от кога е член на Антропософското общество, на колко години е – както казах, няма да я питам, – колко години членува в Антропософското общество, събера цифрите и ги разделя на две, ще получи същото число, точно същото число. Един идеален пример! За да се позовем на сегашната реалност, да изберем някоя дама или господин – нека да е някой господин.

Х.У. е роден през 1870 г.,
влиза в Антропософското общество през 1912 г.,
членува вече 4 години
и е на 46-годишна възраст.
Събираме цифрите и получаваме 3832.
Делим на две и получаваме 1916.

Това е много глупав пример, но мога да Ви уверя, че безброй неща, занимаващи се с изнамирането на всевъзможни числови тайни, не почиват на нищо повече, само че те са малко по-при-

крити, отколкото нещата в моя пример. Също така успешно могат да се вземат понятия от други области, да се оформят по подходящ начин и да се използват за хвърляне на прах в очите на хората. Просто се избира правилният начин за отклоняване на вниманието на хората от това, което е скрито. Много хора се подвеждат дори по приведенния пример. Показателно е, че съдбата избира 1916 година. Ако изчислявахме за 1914 година, щеше да се получи същото. Тогава началото на войната щеше да съвпадне за тримата съюзници! Както се събират числата за тези трима съюзника, така могат да се събират всички числа. Много неща, формирани на базата на други концепции, не са по-значими и умни. Само че се забелязват по-трудно, когато са малко прикрити. Могат да се измислят всевъзможни числови взаимовръзки, ако се използват изрази като „всемирно значимо“, „неизмеримо дълбоко“, и по този начин да се печелят ужасно много привърженици, като се създава впечатление, че се говори от най-дълбоки извори на човешкото познание. Но наистина има нещо в методите, избирани от определени хора, за да хвърлят прах в очите на хората. Тук или там се обявява някакво понятие, като същевременно се говори едно или друго. Причината се крие в някоя окултна взаимовръзка, искаща да постигне определена цел. Само трябва да се познават пътищата, които водят към успех. За да бъде подобно нещо невъзможно в бъдеще, определен брой хора трябва действително да имат не ограничен разум и ограничена жизнена енергия, както посочва Мил, а разумът и жизнената им енергия трябва да са способни да действат самостоятелно, оплодени от духовната наука така, че да се подхожда към живота без да се изпада в заблуди.

С тези неща също така е свързан фактът, че съществува известен страх, дори ужас пред това, което като висша светлина – преди да стане явно, то дълго време сияеше – просия от европейския Изток на Запад, че такава индивидуалност като Блаватска⁷² се появи сякаш като гръм от ясно небе. Често съм посочвал, че по този начин в хода на 19. век настъпва нещо

значително. И тя се появява тъкмо в разгара на лютата битка между тъй наречените езотерици и тъй наречените напреднали окултисти. В тази връзка реакционерите се наричат езотерици. Езотерици се наричат онези – не използват за това тази дума, – които искат да скрият всичко, искат да запазят за себе си окултните тайни. И сега се появява Блаватска. И опасността е налице заради особената конструкция на нейния живот, в който действат всеобхватни сили от подсъзнанието. Така чрез Блаватска е налице опасността от разкриване на духовни тайни, така че хората по правилен начин да могат да изживеят нещо. Тази опасност наистина съществува и хората я изживяват от 40-те години, в известен смисъл още от раждането или детството ѝ. Оттогава постоянно е налице стремежът, нещата да се организират така, че Блаватска да служи на интересите на западните окултни братства, така че чрез нея да излиза наяве само това, което е в интерес само на западните окултни братства.

Но нещата претърпяват забележителен обрат. Разказвал съм как в началото е направен опит от страна на ордена „Велик Изток“ да се задържи Блаватска и как тя, понеже поставя условия, които не могат да се изпълнят и планът се проваля, донася неприятности на едно американско западно братство, защото темпераментът ѝ винаги се е противопоставял на опитите на другите да изискват нещо от нея. После тя е изгонена и не е оставало друго, освен да я вкарат в един вид окултен плен и тогава е приета в индийското окултно братство, чието окултно действие е смятано от тъй наречените западни братства за безвредно, тъй като следва тяхната линия. Мислело се е, че каквото и да излезе от индийските кръгове, то няма да навреди на техните интереси. Повечето окултисти, занимаващи се сериозно с окултизъм, казват: какво толкова може да се случи, след като сме обгърнали Блаватска с образите, които я държат настрана от едно реално познание! Тя ще възприема само неща, обсъждани от събралите се на чай лелки и чичковци – аз цитирам! – и това няма особено да навреди на нашите кръгове.

Ситуацията стана неудобна, когато се появи нашето течение, което приема нещата сериозно и което отвори портата към източниците на един действителен духовен свят. Но Вие виждате също така, че причината за конфликтите, които възникнаха тогава, е наистина дълбока. Въсщност в Блаватска се намираше нещо от импулсите, които трябва да дойдат тъкмо от източния свят, и също беше налице известна необходимост от един вид синтез между тях и западния свят. Става въпрос за това обаче, че в новото време все повече и повече се преследват определени цели, които, както веднъж обясних, не са свързани само с истината, а по характеризирания от мен начин преследват съвсем различни неща. Представете си, ако човек знае как протича развитието на цикли, какъв характер трябва да има светът в съответствие с неговия архай, докато в по-ранни времена за развитието е било подходящо едно или друго, представете си как човек вече може да действа по определен начин в съответствие с реалността. От една страна, когато човек владее традиционната окултна наука, от друга страна, владее общодостъпната преса и в обществения живот се противопоставя на тази окултна наука, обявявайки я за средновековно суеверие, той може да действа в мътни води и по този начин да постигне важни неща, към които се стреми, защото нещата в света са взаимосвързани. Само че хората не винаги трябва да разбират тези взаимосвързки, а при мнозина тези взаимосвързки могат да действат в подсъзнанието. Както посочих вчера, важно е хората да насочват погледа си в правилната посока. Често нещо може да изглежда незначително, но когато се разглежда в правилната взаимосвързка, понякога то обяснява много повече, отколкото обяснява това, което човек смята за значимо. Може да се каже същото и за много други неща в света, както казва Хамлет по отношение на доброто и злото: нищо не е добро и зло, а човекът го прави такова в своите мисли. Същото е и с много други неща. Едно или друго нещо има значение не чрез начина, по който се представя във външната майа, в голямата илюзия, а значението на нещата трябва да се разпоз-

нае чрез свързването им с правилните понятия. Искам да Ви дам пример от най-ранните времена в Европа, без да искам да навлизам по какъвто и да е начин в партийни или някакви политически течения. Може да има хора в тази Европа, които, понеже днес всички мислят недалновидно, считат, че избухването на настоящата война е свързано – не казвам, че е грешно и че в твърдението няма истина – с убийството на престолонаследника ерцхерцог Франц Фердинанд⁷³. Те могат да обяснят определени събития, които проследяват до убийството през 1914 г. Но има и други хора, които подчертават, че в един западен вестник⁷⁴ от януари 1913 година е публикувано, че в скоро време за доброто на европейското човечество ерцхерцогът Франц Фердинанд трябва да бъде убит. Смятам, че могат да се проследят събитията до убийството, но също така може да се вземе под внимание публикуваното в един западен вестник от януари 1913 година: че той ще бъде убит. Можем да се върнем и към убийството на Жорес⁷⁵ вечерта на последния мирен ден, убийство, което, както посочих, вероятно никога няма да бъде напълно разкрито. Можем да се върнем още по-назад, в 1913 година, да посочим същия вестник, който имам предвид сега, в който се съдържа изречението: ако обстоятелствата в Европа трябва да доведат до война, Жорес ще е първият, който ще намери смъртта си. Можете да отворите един известен, тъй наречен окултен алманах⁷⁶, който може да се купи за 40 франка, и в този алманах, предназначен за 1913 година, но вече отпечатан през 1912 година, да се прочете изречението⁷⁷: в Австрия няма да управлява този, за когото се смята, че ще управлява, а един млад човек, за когото не се смята, че ще управлява след стария кайзер. Това е отпечатано в един така наречен окултен алманах за 1913 година, следователно вече отпечатан през есента на 1912 г. И в същия алманах за 1914 година, следователно вече отпечатан през 1913 година, се повтаря същата забележка⁷⁸, защото очевидно атентатът, предвиден за 1913 година, е бил неуспешен. За всички тези неща, ако нещата се разглеждат непредубедено, се разкрива връзката между случващото се във

външната действителност и подготвяното в скрити, тъмни общества. Някои хора ще узнаят какви нишки водят от обществения живот към едно или друго братство и колко глупаво е от страна на други братства все още да се твърди, че трябва да се мълчи относно някои мистерийни истини. Такива хора могат наистина да са невинни, доколкото са като деца, макар да са стари членове на едно или друго франкмасонско братство, искащо също да разполага с окултни източници, но въпреки това допринасят за разпространението на тъмнината и мрака, които царуват сред хората.

Наскоро избрах един пример – в Санкт Гален и Цюрих го дадох – за един много просветен пастор и професор⁷⁹, при когото открих мисловни пропуски. Той несъмнено също принадлежи към едно окултно братство. Но той принадлежи към едно от тези, които действат не чрез друго, а единствено чрез своята ограниченост, усвоена в техните окултни братства, в които ги държат ограничени, защото да го правят е една от задачите на висшестоящите в окултните братства. И по този начин се упражнява много неблагоприятно въздействие. Необходимо е хората наистина да отворят очите си. Но очите първо трябва да се научат да виждат, а да се научат да виждат могат само когато се определи посоката на погледа с помощта на разяснения за духовния свят. Постоянно се правят преценки, които рядко вземат предвид човешките взаимоотношения. Така и мен – споменавах съм го вече – се опитаха да ме подвеят. По времето, когато в Теософското общество Алцион⁸⁰ бе предопределен за нещо, поискаха и на мен да дам мисия. Всичко, което пулсира в нашето общество, щеше да бъде изтръгнато от света, ако тогава се бях съгласил с предложението да стана превъплътения Йоан! Тогава от определена страна се спусна задачата да се провъзгласи, че Алцион е превъплътеният Йоан. И цялото движение нямаше да преживее това, което се случи по-късно.

Сред всевъзможните неща, които правят хората глупави, естествено спада и суетата. Ако се използва по правилен начин,

може да се постигне много, особено ако се познават и методите за формиране на определени понятия. Вчера споменах, че Теософското общество прави това твърде дилетантски. Другите го правят по-умно и по-ефикасно. Естествено обаче не може да се направи нещо много умно, ако фокусът падне върху една личност, по която са въздишали толкова много стоящите близо до нея, ако например фокусът падне върху личност като Ани Безант⁸¹, която сама е изпълнена с толкова много страсти. Достатъчно е да се знае как тези, които са били в обкръжението на Ани Безант, през годините са въздишали за това, на каква позиция ще ги постави тя благодарение на факта, че е попаднала в аурата на определен индийски окултизъм. При това тя показва забележителни качества, които идват от особени дълбини и са неприемливи за някои хора в Теософското общество. Известен брой хора, най-вече мъже – извинете, но това не би трябвало да се приема като намек, – въздишаха, защото и те се опитваха да насърчават Ани Безант по пътя, по който тя бе поела. Но и жени също въздишаха, но винаги ѝ се поддаваха, защото те преди всичко се стремяха да практикуват теософията в смисъла, в който се практикува там, но така, че тя да стане нещо като теософски вид „conglomerated mediocrity“. В практиката на духовната наука искаха да внесат това, което Джон Стюарт Мил нарича „conglomerated mediocrity“.

На мен самия се наложи да изживея как работи една посланичка на Теософското общество в един град, принадлежащ към тогавашната секция, чийто главен секретар бях аз⁸². Отидох в този град, за да изнеса лекции, поканен от въпросната посланичка. Но тя ми каза: постепенно ще се откажем от лекциите, защото те нямат правилна цел. Трябва да се организират часни вечери, на които да се канят хората, за да се запознават на чаша чай. Тя беше на мнение, че това се прави най-добре със сандвичи! Но лекциите – тя каза това с някакво пренебрежително изражение – постепенно ще започнат да имат все по-малко значение. – Може да се каже, че тази личност също е обвита с правилната обвивка от една определена

страна. И има много, много точно такива хора, действащи като посланици, които понякога дори не знаят, кой дърпа нишките, които те държат. Понякога няма нужда от нишки, това може да са тънки шнулове, върви. Мъчително е да се гледа как понякога се подхожда към най-свещените и най-сериозните неща за човечеството в рамките на това човечество.

Силно се страхувах, че Блаватска може да остане напълно здрава и да изнесе на бял свят онова, което крие в душевните си дълбини, и чрез особената си природа и особената си връзка с руската народност да стане също така опасна и в политическо отношение. Бяха взети специални мерки, за да не се допусне това. Ако живеещото в Блаватска беше приложено тогава, в 60-те, 70-те години на миналия век, много неща щяха да протекат по различен начин, неща, за които хора като Мил и Херцен имаха много ясна представа. Но тогава отделни ариманични сили успяха да потушат много неща. Ще видите как това може да се отрази в съвременните трагични отношения на нашата духовна наука. За нея ще мислят правилно тези, които имат възможност да прозрат нейното значение именно по отношение на задачите на нашата пета следатлантска епоха. Бихте могли да видите как нашата духовна наука е насочена действително само към чисто човешкото начало. Например ние сме говорили много, а също и сме поставяли на сцена Гьотевия „Фауст“. Не е нужно да се занимаваме с националистични особености, за да представим Гьотевия Фауст в неговите окултни човешки дълбини. Но сами преценете дали не се крият националистически причини, може би дори много специални националистически причини, когато сега някой като Метерлинк⁸³ нарича Гьоте, Шилер и Лесинг посредствени духове и пише за световната преса големи статии за посредствеността на Гьоте, Шилер и Лесинг. Дали тук не се крият националистически причини, оставям на Вас да прецените. Възможно е тук да се крие и нещо по-дълбоко от обикновен национализъм!

Съпоставете обаче две неща. В хода на тези разглежда-

ния дадох указание за това, че Ку Хунг-Минг⁸⁴ написва в известно отношение една гениална книга. В книгата се казва, че единственото спасение за Европа е да се обърне към китаизма, защото чрез него европейците ще са в състояние да заменят своята безполезна Магна харта на свободата⁸⁵ – мисли Ку Хунг-Минг – с Магна хартата на лоялността, която може да се получи само от китаизма. А Ку Хунг-Минг е един проникателен мислител, който потвърждава това, което са предусещали Джон Стюарт Мил и Херцен, който го потвърждава благодарение на дълбокото познаване на китаизма. Този мислител не е филолог, нито педагог, а е преминал през практическа професия, както по-рано споменатият Макс Ейт. Той не теолог, не е педагог, нито филолог, а човек, който първоначално е бил търговец, сменил е много професии и познава живота. Ку Хунг-Минг представя китаизма, китайския живот. Днес може да се добие представа от изключително ярките описания, които дава Ку Хунг-Минг, и да се получи впечатление колко са прави Джон Стюарт Мил и Херцен – достатъчно е да прочетем само книгата на Херцен от 1964 година, – когато те наричат учението на Конфуций⁸⁶ и Лао Дзъ⁸⁷ крайната последица, която трябва да настъпи, ако Европа бъде отбхваната от тъй наречения позитивистки реализъм, както те го наричат, подкрепен от „конгломерата на посредствеността“, от „буржоазното нищо“! Защото крайната последица на това, което днес се разпространява в университетите и се предава на народа като съвременен светоглед, е китаизмът, който шестстотин години преди нашето лятоброене е бил подготвен от по-ранен културен слой. Ку Хунг-Минг ясно описва китаизма. Мил и Херцен показват пътя, по който върви онази европейска култура, която иска да следва само външния позитивистки реализъм: от една страна, че Европа ще възприема китаизма, от друга страна, че единственото спасение за Европа е китаизмът.

Може би съществува и още една трета страна и като заключение бих искал да поставя и този въпрос: как би било, ако имаше и трета страна, твърде удобна, че тъкмо един китаец

днес дава съвет на европейците да изберат единственото спасение, което съществувало? Как би било, ако не е случайно, че в Европа се внася учението на Ку Хунг-Минг, гениално от гледна точка на китаизма, но и достатъчно подходящо за хората, които без будни сетива, без сетива, пробудени от духовната наука, изпадат в заблуждения и могат да се поведат точно в посоката, в която искат да ги поведат: към китаизма? Както правилно са разпознали Джон Стюарт Мил и Херцен, курсът е бил предписан от определени окултни братства и е бил насочен към китаизма. Защото е най-лесно да се наложи това, което искат определени братства, в една китаизирана Европа! Защо един китаец именно по волята на едно братство да не дава съвет на европейците да приемат всички онези прекрасни неща, които могат да дойдат именно от катаизма? Защо да не се очаква, че тъкмо тъй наречените просветени ще се увлекат от това, което съветва един китаец, след като в Европа няма от кого да се получи съвет?

След като казах колко значителна е китайската книга, се чувствам задължен от гледната точка на духовната наука да обърна внимание на факта, че е нужно да се изследват такива явления като книгата или всъщност книгите на Ку Хунг-Минг – вече две са издадени, – и във всеки случай трябва да се знае, че в тях са скрити намерения, далеч отиващи намерения. Не е правилно човек да не ги познава, но и не е правилно, ако се приемат. Особено важно е обаче внимателно да се разглежда всичко това, което днес се явява често от съмнителни източници под формата на мистика или окултизъм. И онези, които вземат под внимание всичко това, което представям, ще се опитат да видят тези неща по правилен начин. Защото модерният свят е включен в различни видове потоци и въпросът е дали отделни хора имат волята да виждат нещата ясно и точно. Трябва да можем да преценим каква е разликата между един или друг поток, който днес все още има повече сила, отколкото се предполага, произтичаща от определени католически източници, зад които стоят множество принципи на посвеще-

ние, дори и в случай, когато и онези, които ги внасят в света, са водени на каишка. Но нека да посочим контраста между нещата, които могат да контрастират: от една страна, римската църква, от друга страна, онези окултни братства. Римската църква, чийто начин на действие познавате; окултните братства, борещи се, естествено, срещу римската църква, от друга страна обаче, вършат същото. Те притежават окултни знания и ги използват, като външно ги обявяват за средновековни суеверия, за да тласкат хората в правилната посока, за да могат да ги използват. Съпоставете го с римската църква. Да вземем един такъв факт като енцикликата⁸⁸ от 8 декември 1864 година, където римската църква обявява от амвона анатема на свободата на съвестта и на култа. Тя привежда изреченията, в които мнозина вярват, и после ги анатемосва: някои хора казват, че свободата на съвестта и на култа са лично право на всеки човек; това е делириум, тоест безумие. Следователно за правоверните католици обсъждането на свободата на съвестта и на култа представлява делириум, безумие в смисъла на римския престол! Това е едното течение. Другото течение е на мнение, че е по-добре да не казват такива неща, а е по-добре да се правят неща, чрез които се премахват свободата на съвестта, свободата на собственото убеждение и отстояването на собственото убеждение в живота. Така имаме две контрастиращи движения, които са от голямо значение в настоящето и от които зависи много.

Такива разглеждания, в които днес се представя това, което имам да кажа, се правят, за да могат тези, които се намират в нашето духовнонаучно движение, да получат вътрешни душевни импулси, не да принадлежат към спящите, а към тези, които искат да се опитат да разберат живота такъв, какъвто е.

Човек не става духовен изследовател, ако приема духовнонаучни познания и вярва в тях. Човек е духовен изследовател в правилния смисъл едва тогава, когато духовнонаучните истини го правят един ясно гледащ човек, но такъв човек, който има волята действително да разглежда по правилен начин

намиращото се в обкръжението му, за да прецени позицията, в която се намира в света. Ако искаме да говорим по плодотворен начин за кармата на професията, трябва да вземем под внимание това.

Скоро ще продължим с тези разглеждания. По този начин ще хвърлим необходимата светлина върху това, което принадлежи повече към ежедневно, към непосредствения човешки живот, към непосредствената карма на професията.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 25 ноември 1916 г.

Ние можем да усетим същинския, по-дълбокия смисъл на разглежданията, които правим сега, ако не ги възприемаме само теоретично – те представляват житейски истини в най-висш смисъл, – а когато чрез тях стигнем до изводи на ниво чувство и усещане, като така получим възможност да разглеждаме живота по различен начин от този, по който той често се разглежда без човек да е подготвен чрез антропософския светоглед за подобно разглеждане. В известен смисъл ние, благодарение на духовната наука, трябва да станем по-далновидни във връзка с разбирането на житейските истини. В настоящия контекст това означава, че ние трябва да се научим да сравняваме характера на истинното, както то се явява в живота, с едностранчивата представа за истината, която толкова лесно обзема хората. В живота човек твърде лесно си съставя мнение за едно или друго, не само за ежедневни неща, но и по отношение на най-сложните въпроси. И когато той си оформи мнение, когато, както често се казва, си е избрал гледната точка, той я отстоява твърдо, без да се замисля, че нещата в света могат да се разглеждат от най-различни гледни точки и че може да се стигне до истината само ако действително се усеща и чувства как всяко нещо, всеки факт може да се разглежда от много гледни точки. Като пример и илюстрация на това, което имам предвид, искам да Ви разкажа за житейския път на един човек. Ние имаме работа с това, което наричаме карма, което наричаме преход на човека през повтарящи се земни животи. Имаме предвид съдбата на човека. Тази съдба се отпечатва в житейския път на човека. Можем да научим много чрез примери за отделни биографии, ако ги разгледаме правилно в светлината на повтарящите се земни животи.

Да разгледаме един човек, който е роден през 16. век⁸⁹. Доколкото е нужно да обърнем внимание на нещо, на което

днес толкова охотно обръщат внимание, на наследените качества, в началото нека да разгледаме бащата. Бащата на този човек, роден през 16. век, е бил наистина многостранно развит човек, макар и изключително твърдоглав, човек, външно проявяващ известна суровост. Добър познавач на музиката, свирил на лютня и други струнни инструменти, той е познавал добре и геометрията и математиката, а професионално се е занимавал с търговия. Неговата суровост може по-лесно да се разбере чрез следния пример. Този баща е имал един учител по музика, който тогава, през 16. век, бил много уважаван човек. Бащата, ученик на този човек, написал книга за музиката. Но тя не допаднала на учителя, който пише друга книга, насочена срещу въпросната книга за музиката. И тогава бащата наистина се разгневил и написал друга книга, в която с цялата язвителност, на която бил способен, се обърнал срещу остарелите мухлясали разбирания на своя учител, като изрично казва в посвещението: тъй като смеете да се обръщате към мен по подобен начин, аз искам да Ви предоставя възможността да изпитвате това задоволство по-често. Понеже очевидно му се наслаждавате, затова посвещавам тази книга на Вас. – Синът на този човек е този, чийто живот бих искал да Ви представя по малко завоалиран начин.

Първоначално синът изучава гръцки и латински в Италия, както е било обичайно по онова време, при един много известен учител, тъй като бащата много държал синът му да получи прилично образование. Класическото образование, както се казваше по-рано, младежът получава от един монах. Математика той учи много добре благодарение на баща си. Освен това изучава рисуване, перспектива и др. под., така че той, който като момче има забележителни механо-математически способности, израства, първо, като многостранно развит младеж, второ, като изключително добре запознат с математиката и механиката. Още като младеж изготвя всевъзможни модели на машини, използвани в тогавашното време. Сега младежите правят само дирижабли, нали така; тогава са се правили дру-

ги кораби. На 18 години младежът постъпва в университета. Първо изучава – простете, понеже чухме откъс от „Фауст“⁹⁰ – медицина. Но той има малко по-различно преживяване от ученика, който току-що бе представен в сцената. По време на медицинското си следване той не се намира като в сън и не казва: „Това вече изглежда по-добре.“ Занятията по медицина изобщо не му харесват, намира, че са несистематични и че просто се изреждат факти, без някаква взаимовръзка между тях. Тогава той се захваща с философия. В тогавашното време е обичайно някои хора да нападат Аристотел, древногръцкия философ, по-рано почитан толкова много. Също като своя учител, и нашият млад човек критикува и мрази Аристотел. Въпреки че бащата е изключително способен човек, заради някои свои особености той не е много харесван, няма много пари и се опитва да спечели стипендия за сина си, което не му се удава, така че той наистина трябва да издържа сина си със своите спечелени с пот пари.

След като преминава медицинско и философско обучение, в известно отношение той може да се чувства дори щастлив, защото става професор в един от най-значителните университети в страната си, преподава математика, практикува и медицина, за която има знания от университета, и всъщност е един от популярните преподаватели. Но именно в този университет земята под краката му започва малко да се клати. Случва се така, че в града, в който се намира университетът, се появява книга, съдържаща един публичен проект в областта на механиката. Написана е от високопоставен човек, който не е много умен, но е син на една от княжеските личности на въпросния град. Така че нашият все още сравнително млад професор успява с лекота да докаже, че ще е невъзможно да се осъществи този проект. По този начин успява да си спечели много врагове и въпреки че му се е удало да привлече вниманието върху себе си чрез това, което е постигнал, нещата протичат така, че във въпросния град, във въпросния университет нашият млад професор не може вече да се чувства много добре. Тогава му

се предлага възможност да се премести в друг университет в една републиканска държава. В този университет той отново става популярен, има много студенти и – което по онова време все още се разбира от само себе си – дава много частни уроци, така че успява да припечелва добри пари. Тогава той се нуждае от пари, тъй като междувременно баща му умира и той трябва да се грижи за майка си, сестрите и братята си. За да можем да вникнем малко повече в кармата на този човек, нека да спомена един факт. Той е достоверен, доколкото за него е разказал съвременник, на когото е бил доверен. Когато вече се намира в републиканския университет, на него му се явява един сън. В съня той се вижда как върви по горящи въглени и пепел. Той разбира, че горящите въглени и пепел, по които върви, са от пожара на катедралата в онзи град, в който е бил професор по-рано. Той разказва този сън и го описва в много писма. По-късно става ясно, че наистина в нощта, в която му се явява сънят – той се намира далеч от града, в който е живял по-рано, – катедралата изгаря.

Сега той постига огромен успех, прави дори не съвсем незначителни научни открития, които отчасти, както е обичайно тогава, а днес не съвсем необичайно, си ги присвояват други хора, без да му благодарят. Той става определено заможен, но не достатъчно според своите разбирания, най-вече защото е трябвало да се мъчи за това. Трябвало е да дава много часове. Успява да спечели нещо, но с цената на много работа. Италианските съвременници разказват за него по много интересен начин, че той е човек, занимаващ се с мозъка, който – повтарям разказаното – отдава малко значение на импулсите на своето сърце. Така че той е интелигентен, но не толкова способен да обича. Съвременниците разказват, че няма истински брак, но живее с някаква Марина Гамба, от която има две дъщери, които праща в манастир, и един син, когото по-късно признава. По-късно, бидейки в републиканския университет, въпреки че в своята младост преподава на много известни личности, например на Густав Адолф, който по-късно става

крал на Швеция, и на други подобни личности, нещата не му се развиват много добре. И той се обръща към Великия херцог на родната си земя, където преди време е бил професор в университета. Случва се през 1610 г. Желанието му е да си осигури повече свободно време за своите изследвания и открития. Интересно е да разгледаме този човек по-внимателно, тъй като той наистина е нещо като дете на своята епоха. Поради тази причина бих искал да ви прочета в един не лош превод писмо, което той пише, за да получи по-подходящо назначение в двора на Великия херцог. Той пише на приятеля си за неговата кореспонденция с Великия херцог: „Писмото на Ваша милост много ме зарадва, първо, защото то е доказателство, че Ваша светлост, Великият херцог, моят господар, си спомня за мен, второ, защото свидетелства за неизменната благосклонност на безкрайно ценения от мен високопоставен господин Еней Пиколомини, както и на любовта на Ваша милост, която Ви подтиква да обърнете внимание на моите интереси и да ми пишете по такъв приятелски начин за важни обстоятелства. За тази служба аз оставам неизменно задължен както на високопоставения господин Еней, така и на Ваша милост, изразявам безкрайната си благодарност и считам за свой дълг, като доказателство за стойността, която придавам на такава доброта, да говоря с господата относно мислите и онези житейски взаимоотношения, в които бих желал да преминават оставащите ми години. Така че при възможност, каквато би могла да се предостави, високопоставеният господин Еней, със своята мъдрост и умение, да би могъл да даде отговор на нашия благороден господин, към чието величие изпитвам, освен почтителна преданост и най-покорна привързаност, които му дължи всеки верен служител – ако ми е позволено да се изразя така, – любов, (понеже дори Бог не изисква друго чувство от нас, освен да го обичаме). И бих оставил настрана всякакви други интереси, приемайки безрезервно своята участ, ако бих разбрал, че така е угодно на Негово височество. Така този отговор би могъл да бъде достатъчен, за да се вземе за моята личност решение, как-

вото допада на Негово височество. Но ако Негово височество, изпълнен с хуманност и доброта, с каквито е известен и ще става все по-известен, пожелае да ми даде удовлетворение с неговата служба, няма да престана да говоря, че след като съм работил 20 години, най-хубавите от живота ми, както се казва, по искане на всеки, като съм споделял някакъв малък талант, получен от Бог или добит чрез усилията ми в моята професия, моята истинска мисъл е да получа достатъчно свободно време и спокойствие, за да мога, преди да привърши животът ми, да довърша три големи съчинения, над които работя, за да бъдат публикувани, за да принесат може би слава както за мен, така и за всеки, който ме подкрепя в това начинание, чрез което бих донесъл по-големи и дългосрочни ползи за онези, които изучават професията, отколкото бих могъл да донеса, ако прекарам остатъка от живота си по различен начин. Не мисля, че другаде бих могъл да имам повече свободно време, отколкото имам тук, доколкото съм принуден да издържам семейството си чрез официалната преподавателска служба и частните уроци. В друг град бих го правил с по-малко готовност, отколкото в този, поради различни причини, които би било трудно да се изброят. И все пак свободата, която имам тук, не е достатъчна, защото по искане на един или друг човек трябва да жертвам много часове от деня, често най-добрите. Колкото и блестяща и щедра да е републиката, невъзможно е да се получи заплащане, без да се служи на обществото, защото, за да се получи заплата от обществото, трябва да се служи на обществото, а не на една отделна личност, и докато съм в състояние да чета лекции и да изпълнявам службата си, в една република не може никой да ме освободи от това задължение без спиране на доходите. Накратко, не мога да се надявам да получа подобна услуга от никого, освен от някой независим херцог. Но след всичко, казано досега, не бих искал да изглеждам пред Ваша милост като човек с несправедливи претенции, сякаш търся заплащане без съответната служба и задължение, защото не това е целта ми. Като компенсация имам много открития, от

които дори едно-единствено ще е достатъчно, ако се срещна с моя велик херцог и той го хареса, за да осигури препитанието в живота ми. Опитът ми показва, че неща, които може би са с далеч по-малка стойност, имат голямо предимство за техния откривател, а мисълта ми винаги е била да предложи тези неща на моя херцог и естествен господар, така че той да даде своята преценка за тях, както и да реши как да угоди на техния откривател. И от тях, ако така му е угодно, да получи не само скалите, но и рудата. Всеки ден откривам нови неща от този род и ще откривам много повече, ако имам свободното време и по-благоприятни възможности да получа опитни хора, чиято помощ мога да използвам в различни изследвания. Що се касае до по-нататъшните ежедневни задължения (тоест обществените и частните лекции), изпитвам само отращение към ограничението и към робството да предлагам работата си срещу възнаграждение на всеки купувач. Но да служа на херцог или велик господар и на тези, които зависят от него, това никога няма да ме накара да усещам неприязън, а би предизвиквало у мен повече желание за работа. И понеже Ваша милост искаше да научи от мен нещо за моите доходи тук, ще Ви кажа, че доходите от службата ми възлизат на 520 златни гулдена, които в не много месеци след назначаването ми в нова длъжност, в която съм толкова добър, колкото и сигурен, ще се обърнат в още толкова скуди, голяма част от които мога да спестявам, защото имам огромна помощ за дома си поради факта, че имам ученици, а също печеля от частните лекции, които по-скоро отказвам, отколкото търся, въпреки че те дават много, тъй като имам нужда повече от свободно време, отколкото от пари. Добре ми е известно, че много по-трудно бих могъл да спечеля достатъчно голяма сума пари, която да ме направи уважаван човек, отколкото да си спечеля слава чрез моята научна дейност.“

Тогава той наистина е поканен в двора. Само че му е възложено, когато има особени случаи, тържествени случаи, когато се появява самият херцог, който трябва да направи добро

впечатление пред чуждестранните посетители, да чете лекции, но иначе той получава само заплатата си, като е свободен да се посвети изцяло на своите изследвания. Известно време всичко върви наистина добре. Дори поети, благородници, принцове го почитат, организират празници, понеже го считат за един много велик човек. Самият той, на 3 февруари 1613 година, пише в стихове един бал с маски, в който изобразява самия себе си като Юпитер, който се извисява над облаците. Това е могло да бъде много ясно видяно от маскировката му. По това време Галилей вече е открил четирите Галилееви луни, които получават имената на четиримата господари на дома. Така те се явяват в свитата на Юпитер. Това било едно особено тържествено шествие.

Постепенно обаче милостта на херцога секва. След известно време херцогът се поддава на влиянието на своите учени. Духовенството установява, че възгледите му не са в съгласие с тези на Църквата. Той изпада в немилост, така че краят на живота му е наистина тъжен. Напълно опознава неблагодарността и обратата на съдбата, запознава се с това, на което понякога са способни господарите на времето. Напълно опознава омразата на тогавашното духовенство.

Разказах Ви живота на един човек. Той може да се разкаже така, защото това са верни неща. Но аз искам да разкажа този живот по различен начин, от друга гледна точка.

На 18 февруари се ражда великият Галилей. Неговият баща, Винченцо Галилей, е изключително висок ценител на музиката, много добре свири на лютня и други струнни инструменти, изучава геометрия и първоначално преподава музика на сина си. Синът изучава латински и гръцки при известни учители, той учи при един монах хуманитарни науки, после отива в университета в Пиза и първо изучава медицина, която не го удовлетворява, така че се насочва към философията, става противник на Аристотел под влиянието на тогавашните настроения, насочени срещу Аристотел. И вече проявява толкова гениалност, както разказват съвременниците – с пъл-

на сигурност можем да приемем, че е истина, – че един ден, когато седи в катедралата и вижда движението на църковната лампа, той открива закона за движението на махалото, тоест едно от епохалните открития, което има значение за цялото последващо време и ще има още по-голямо значение за бъдещето. От всякакви страни постоянно се опитват да ме убедят, че това е легенда, и въпреки че толкова много хора ме учат, че историята с движещата се църковна лампа е легенда, аз мога отново и отново да я разказвам, защото всъщност тя е истинна.

Въпреки че тогава вече наблюдава люлеещата се лампа с тази мисъл, бащата не успява да му издейства стипендия. После, след като още известно време се занимава с изследвания в областта на геометрията, става професор в университета в Пиза. Там трябва да преподава математика за 60 скуди годишно и междувременно практикува медицина. Че практикува медицина, научаваме от едно негово писмо до баща му, в което го моли да му прати писанията на древния медик Гален, които да му бъдат като ръководно начало. Той остро критикува едно съчинение, което излиза тогава от високопоставения, но не компетентен, Козимо I. Тогава в Пиза за него става твърде напечено и когато Венецианската република, която го оценява по-добре, отколкото в родината му, му предлага да преподава там, през 1592 година той отива в Падуа. Галилео Галилей става професор в университета в Падуа, с голям успех изнася лекции по математика и сродни дисциплини, конструира слънчеви часовници по специални системи, усъвършенства знанията си по механика. Именно тогава в своите писма за сънищата Джамбатиста Дони пише, че Галилей е имал онзи сън, за който Ви разказах: как е вървял върху горящи въглени и пепел. Катедралата в Пиза действително изгаря по времето, когато Галилей има този сън. Галилей го описва в много писма до свои съвременници. Той изобретява така наречения пропорционален компас, машини за повдигане на вода, прави важни открития във връзка с телескопа, термоскопа, има изследвания върху барометъра и други неща. Други хора обаче си присво-

яват тези изобретения, макар всички те да водят към Галилей. Историята за неговия тъй наречен брак няма нужда отново да я разказвам, защото е такава, каквато Ви я представих. После се случва това, което разказах по-нататък. От университета в Падуа е преместен в родния си град. Той се представя сам като Юпитер, седнал на трон сред облаците, защото Галилей е този, който е направил този маскен бал. Той самият е бил този, който назовава четирите Юпитерови спътника, които там оставя да се появят на сцената, с имената на четиримата Медичи. Фактът, че духовенството не се отнася добре с него, че е предаден на духовенството от своя херцог, е известен от историята. Дори ако е вярно всичко, казано в историята, това, за което всички хора казват, че той е казал: „И все пак тя се върти...“, не е вярно. Често съм го споменавал. Така нещата се изживяват от друга гледна точка. Ще откриете, че първия път не разказах погрешни неща, че вероятно Вашите чувства при първия разказ не са същите, каквито са били, когато разказах историята за втори път, че чувствата, които имахте втория път, със сигурност са същите, които имат повечето хора, когато мислят за Галилей, за великия астроном Галилей. От тук виждате, че в това, което мислят много хора, се съдържа много незнание. Те със сигурност не знаят много за Галилео, но мислят и чувстват за него, не заради това, което знаят, а защото името Галилео Галилей има известно значение в историята.

Трябва да се замислим обаче: това, което един човек прави чрез своя гений, има значение за физическия свят. Че има спътници на Юпитер, е много важно откритие за земното развитие, но няма значение за това, което касае духовните светове, няма значение за съществата на висшите йерархии. Същото е и с другите открития на Галилей. Това са неща, които имат огромно значение за Земята. Какво всъщност Ви разказах? Личната история, от гледна точка на това, че Галилей е бил един велик човек за Земята, неговата напълно лична история, професионалните му трудности, неговата, как да се изразя, лоялност към херцога и т.н., нали така? Следователно

първо Ви разказах това, което касае ежедневието му. Но то е и това, което има значение, когато той го пренася през портата на смъртта и го развива между смъртта и ново раждане, защото това го засяга лично. Трябва да се правят такива изследвания, ако искаме да изучим жизненоважния въпрос за човешката съдба. Трябва да го правим именно с примери за значителни човешки животи.

Днес особено много се говори за наследственост и много въпроси се разглеждат само във връзка с въпроса за физическата наследственост. Първо Ви представих живота на Галилей така, че да го разгледате напълно безпристрастно във връзка с неговия баща, за да имаме може би пример, как правилно да мислим по въпроса за наследствеността. По въпроса за наследствеността може да се мисли правилно само ако може да се вземе под внимание великото учение за повтарящите се земни животи. Тогава наследствеността не е без значение, напротив, тя има огромно значение, но има и връзка между наследените качества и това, което човек като индивидуалност носи от духовния свят в резултат на миналия си земен живот. Тези факти от живота трябва да се виждат от този, който иска да разреши въпроса: какво всъщност се наследява?

Последния път обърнах внимание на факта, че днешната наука не се занимава особено с пубертета, а би трябвало, ако се говори за наследственост. До този момент един човек трябва да носи всички наследствени импулси. Явяващото се по-късно трябва да се отнесе към друг момент. Последния път, преди осем дни, посочих това. Но какво всъщност се наследява? Колко произволно теоретизира в тази област съвременната наука, се разкрива от безпристрастното наблюдение на следния факт. Хората дори говорят за този факт, но те не могат изобщо да го разберат. Един такъв случай трябва да е познат на всеки психиатър, на всеки, който е в състояние да разглежда живота. В едно семейство може да има двама синове, които имат сходни наследствени предпоставки. Да дефинираме наследствените предпоставки при двамата, които могат да бъ-

дат напълно сходни. На първо място, известна склонност да се измислят понятия, взаимовръзки и тези измислени понятия да се прилагат във външния живот; второ, известно, как да го наречем, в Германия го наричат приповдигнато, също може да се каже, модерно поведение, каквото трябва да има един предприемач. Двамата синове имат известно себесъзнание, а на базата на това себесъзнание имат и известна смелост, да реализират това, което им харесва. Това са чисто унаследени качества. Така най-общо трябва да си представяме унаследените качества. Сега става дума за следното: какви стават двамата? Как протича тяхната карма? Единият става поет, написал много добри неща, другият става измамник. Унаследените качества служат и на двамата. В единия случай те са насочени към поетичното изкуство, в другия случай – към всевъзможни измами. Колко много е дошло от физическия живот, колко много сходни неща имат двамата. Тези неща трябва да се изучават наистина съзнателно и сериозно, не така, както днешната наука често ги разглежда. Вижда се, че днес хората регистрират фактите много точно, но от тях не правят нищо, защото им липсва способността да ги свържат с великите закони на повтарящите се земни животи.

В отделни области под влияние на някои съвременни течения хората са започнали да мислят как във връзка с физическата линия на унаследяване, с физическия поток на унаследяване, както казва материалистът, да се помогне на природата – той не казва: на божественото провидение. И особено в настоящето геният на някои хора е много силно подтикнат да мисли как може да се погрижим за потомството в тези тъжни времена. Но въпросът, как да се погрижим за потомството, за повечето хора е идентичен с този, как семействата могат да бъдат подпомогнати, за да имат възможно повече деца, тоест как на научна основа да се създадат условията за достигане на по-многочислено потомство. Този, който вижда нещата, може да предвиди какво ще произлезе. Всички тези хора ще останат с празни ръце, хората, които днес излагат своите научни тео-

рии за възможно най-благоприятните условия за бъдещо потомство, защото всички те не искат нищо да научат. Те трябва само да видят какво се случва тогава, когато са били налице най-благоприятни условия за потомство. Защото, виждате ли, знаем за тъй известния Йохан Себастиан Бах⁹¹, който преди почти две столетия е бил кантор в школата св. Томас в Лайпциг и който наистина музицира много в кръга на своите десет синове музиканти. Не може да се каже, че това е било едно безплодно семейство. Десет синове музиканти е имал той, следователно изобщо десет синове. Но можем да се върнем и към прадядото на Йохан Себастиан Бах. Той има синове и тези синове са също много. През поколенията семействата са толкова многобройни, колкото и семейството на Йохан Себастиан Бах. Така че в тази фамилия във висша степен е било налично това, което се нарича благоприятни условия за достигане на многобройно потомство. През 1850 година, сто години след смъртта на Йохан Себастиан Бах, цялата фамилия измира, не остава нито един потомък. Така имате това, което може да се изучава. Когато хората излагат по своя си начин теориите си за тъй наречените благоприятни условия, не ги смущава фактът, че е възможно също така да имат едно десетчленно семейство, което обаче може да изчезне след 50 години.

За тези неща ще говорим още утре: какви са условията за развитие на човечеството и как тези условия са напълно различни от тези, които развива нашият, може да се каже, напълно лишен от мъдрост натурфилософски светоглед. Но този природонаучен възглед представлява едно от крилата на материализма. Говорих за това, как онези, които са запознати с основните закони на окултния светоглед, знаят, че именно в средата на 19. век имаме най-ниското или, както го наричат материалистите, най-високото ниво на материалистическо мислене и чувстване. И ние вече се запознахме с много неща от това материалистическо мислене на настоящето, предстои ни да се запознаем с още много. Но това, което постоянно трябва да се открива, е, че доброжелателните хора нямат особена

склонност да се запознаят с материалистичните импулси, доминиращи в дълбините и висотите по отношение на човешкото възприятие и воля. В това отношение наистина хората са удивително малко склонни да се приучат на това, което толкова често се обсъжда тук: да виждат света с отворени очи. Защото какво ще се случи със света, ако възгледите, които се развиват от втората половина на 19. век, продължават да се разпространяват по цялата Земя? И в хода на тези лекции ще трябва да говорим за дълбоките вътрешни причини за тези неща в нашето съвремие.

Но ние трябва да си представим душевно колко далеч е достигнало това в много области. В 19. век се изразяваше мнението, че един истински учен не може да признава детските абсурдни възгледи на старите религии. Запазеното в старите религии – и ние ще говорим какво са запазили те – се считаше само за детинщина. Отличителна черта на просветения човек беше да не приема наличието на душевна същност, както и да не приема, че хората се отличават кой знае колко от животните. Търсеше се не само физическа връзка между хората и животните, но се опитваха да докажат, че хората не са нещо повече от животни, че се различават от тях само толкова, колкото един животински вид от друг. Хората вървяха в тази посока не само при писането на естествена история, но и в областта на психологията, на учението за душата. Ако вземем нещо, идващо от водещите хора на 19. век, ще открием до какви възгледи стигат хората.

Ето една книга. Това е книга, представяща радикални възгледи на 19. век. Става въпрос именно за душата, за душата на човека. В книгата се прави опит да се докаже, че душата на човека е нещо, за което са говорили само глупавите хора от древни времена, за което и днес все още говорят такива хора. Книгата е написана през 1865 година, но тези възгледи се развиват и по-нататък и когато днес някои казват, че човек трябва да се издигне над тях, той всъщност не е над тях, а тъкмо в живота на чувствата и в културния живот той е все още дълбоко

вътре в тях. Става въпрос за човешката душа, но преди всичко се прави опит да се докаже, че животинската душа е същата като човешката душа. На страница 185 се намира една мила дефиниция за жените и мъжете. Жените, казва авторът, имат повече склонност към спиритуализъм, мъжете – към материализъм. Следователно спиритуализмът, както се представя тук, е една женска слабост! После авторът забелязва, че все още има някои смахнати психолози, които говорят за аз, за аз, който отличава хората от животните. Но той казва по мил начин: например котката показва, че също има аз. Тя има точно такова съзнание за аза – както се изразява той, – както нашите объркани и свръхчувствителни психолози, защото азовото съзнание на котката изобщо не се различава от азовото съзнание на хората. – После идва едно място, което се цитира от една друга книга, с която авторът е напълно съгласен. Ще Ви прочета въпросното място и Ви моля за извинение, че езикът като цяло не е много благоприличен. Но не е моя вината, вината е на философията, която се формира под такива влияния, това е философията, която иска да внесе жизнени импулси в бъдещето, която твърди, че е единствената философия, достойна за човека. Там се казва: „Теолозите и метафизиците на нашето време твърдят, че човекът е единственото религиозно животно. Това е най-лъжливото от всички възможни твърдения, това е заблуда, подобна на грешката, която допускат някои пътешественици, които правят извод, че поради липсата на организиран култ при някои диви племена, същите нямат и религия. При повечето животни, дори при мекотелите, могат да се открият признаци на фетишизъм и преклонение пред звездите.“ Следователно при мекотелите и при други животни откриваме признаци на фетишизъм и преклонение пред звездите. „Животните, които са най-близки до човека, имат истинско политеистично преклонение пред хората. Нашето домашно куче лае срещу Луната, по определен начин вие на морския бряг и при възможност използва единствената почистваща вода, с която разполага, за да изпълнява повече или по-малко неясни

ритуали. Кой може да докаже, че сред кучетата не може да има висши жреци? Означава ли, че тези бедни животни деградира, ако те лижат ръката, която ги бие? Не е ли това проявление на религиозни и свръхсетивни идеи? Как можем да обясним, без да приемем наличие на дълбоко преклонение пред човека, доброволното подчинение на толкова много животни, много по-силни и по-подвижни от човека? Разбира се, както често се казва, животното изяжда своя бог⁴, а именно човека. „Но страхът – сега той цитира – е създал първия бог на земята... И освен това нима в различните религии не съществуват сектанти, които изяждат своя бог?“

Книгата, в която се подкрепя този възглед, се казва „Материализъм и спиритуализъм“ и е написана от Лъобле⁹² с предговор от Литре⁹³, човек, написал редица произведения. През 1871 г. е избран за народен представител, същата година става член на Академията. Този Литре, човек, познат в целия свят, написа предговора към тази книга. Книгата се занимава с човешката душа и просто изразява по категоричен начин това, което по същество пулсира днес чрез много души. Причината е в това, че човек е толкова малко склонен да наблюдава живота, че не вижда за какво се касае в човешкото развитие.

По този начин исках да Ви представя един далеч не изолиран пример за наличието на материалистични възгледи през втората половина на 19. век.

И сега да се запитаме дали такива възгледи остават без значение за външния живот? Не проникват ли малко по малко във външния живот? Не го ли формират? – Вчера ми изпратиха една книга от младия швейцарец Алберт Щефен⁹⁴. В книгата са описани различни течения, които авторът е успял да забележи в нашето време. Успял е да забележи, защото той до известна степен е проникнат от импулсите, живеещи в духовната наука, той е и наш член. Младият Щефен описва малко от преживяванията на един човек, който изпитва влиянията на материализма в социалното устройство на света.

В този роман, който се казва „Истинският галеник на

съдбата“⁶⁵, има една фигура, името му е Артур. С определена цел той описва част от собствения си живот. Във всеки случай това е откъс от романа, но този откъс описва много от импулсите в живота днес. Така този Артур описва част от живота си, от живота, който тече там, където материализмът е обхванал човечеството и формира социалните отношения: „На 21 години за първи път отидох в един голям град (не в този, в който живея сега), за да започна да уча. Същия ден наблюдавах улиците. Валеше. Навсякъде беше мрачно и мръсно. Всички хора бяха забързани, но безразлични. Веднага се почувствах обхванат от вътрешна празнота. Застанах тихо пред един билборд, за да видя къде бих могъл да прекарам вечерта. Прочетох покана за събрание за борба срещу алкохола. Един човек с четка и лепило дойде и залепи на това място реклама за марка бутилирана бира.“ Такава отличителна черта на нашето време! Плакат за антиалкохолна кампания, а върху него се залепва реклама за марка бутилирана бира. „Тук осъзнах значението на настроението, което ме обхвана, когато се намерих в този град: беше глупаво да искаш да направиш хората по-добри.

Отляво и отдясно на улицата стояха инвалиди. Но никой нямаше време да помисли над нещастиято. Жени вървяха наоколо и се предлагаха. И никой не изразяваше нито съчувствие, нито негодувание. Внезапно ми се стори почти удивително, че търговците не излизаха пред магазинчетата си, за да разбият всичко и да изкрещят: какво е това? Но тогава осъзнах, че хората не се отчайват затова, защото вече бяха станали твърде обикновени, твърде хитри, твърде крадливи. Те вече се познаваха твърде добре на тази уличка.

А аз дали изпаднах в отчаяние? Трябва да призная, че жадно всмуках настроението на тази уличка. С потръпваща страст към смъртта бях уверен, че всичко е на път към унищожение. Хората, които ме срещаха, носеха несъмнените признаци на дегенерация. От къщите струеше разложение. Дори в облаците на сивото небе сякаш се усещаше нещо тежко, нещо неизбежно.

Това чувство се засилваше все повече и повече в мен. В такова душевно състояние почти несъзнателно бродих по тъмни улички. Попадах на дворове, вълни с всевъзможни боклуци. Заглеждах се в прозорци и виждах ужасяваща разруха. Четях плакати, подлъгващи ме да попадна в ръцете на измамници и сводници. Накрая се качих в един от онези автобуси, които ревяха зловещо по улиците. Затворих очи. Грохотът ме разтърси като химн на смъртта.

Внезапно автобусът спря. Наведох се и чух няколко думи, които звучаха безразлично. Едно дете, опитващо се да пресече улицата, попаднало под гумата и го издърпали мъртво. Пътуването продължи.

От този миг нещо в мен се парализира. Можех да чувам за най-отвратителните неща, случващи се в този град, но те вече не ме ужасяваха, разгневяваха и отвращаваха. Струваха ми се напълно естествени.

Дори нещо повече, трябваше да се присмивам на всеки, който искаше да промени нещата.

Можеше ли човек да се вълнува от нещо друго в тази треска от глад, жажда и страсти?

Баща ми произхожда от пасторско семейство. Той изучаваше естествени науки и приемаше техните резултати с огромен ентузиазъм. Те го направиха ясен, точен, доброжелателен и в истинския смисъл на думата хуманен. Той посвети всичките си сили на изследване на сетивния свят. Свръхсетивният свят не го занимаваше. Най-малкото от него не узнах нищо за него.

Неговия светоглед усвоих още в детските години, без да проверя дали учението му е едностранчиво, така, както едно възхитено дете приема истината от баща си. Но все още не притежавах неговата формирана в живота твърдост на характера, нито унаследената от предците религиозност, макар отхвърлена от него, но все пак налична в същността му. Не съм се докосвал до едно такова нещо. В младостта си не съм изживявал благочестиви ритуали, които да обогатят и задълбочат

душата ми и да продължат да действат в мен.“

Сега си припомнете колко често съм казвал, години вече: първото поколение все още може да живее с материализма, защото то се намира под духовното влияние на предците. Следващото поколение обаче ще дегенерира и ще се разпадне под влиянието на материализма. Радващо е – ако нещо такова изобщо може да бъде радващо, – че това също се посочва и в белетристиката.

„Затова може би – продължава той – въздействието на природонаучното познание върху мен бе по-различно, отколкото върху баща ми. Нещо унаследено му пречеше да приложи в живота придобитото като познание. При мен бе различно. При мен този един ден преобърна цялата ми воля.

На баща ми му доставяше, както той сам казваше, интелектуално задоволство, когато си спомняше, че след смъртта човекът изчезва и повече не съществува. В мен тази вяра, тъй като изглеждаше такава, предизвикваше екстатичен порив за самоунищожение и като следствие, безсърдечие и престъпна наклонност.

Тази вечер бях празен, безчувствен и брутален и не казах „не“ на тези наклонности.“ Неотдавна посочих, че модерният човек е брутален дори в понятията. Да продължим с четенето:

„Тази вечер бях празен, безчувствен и брутален и не казах „не“ на тези наклонности. В последвалото време живеех напълно безскрупулно. И тъкмо затова, защото това, което правех, не произхождаше от порив, който не можех да укротя, а представляваше проявление и сила на моята воля, моят пример действаше с двойна разрушителна сила. Знаех го. Бях наистина зъл.“

Той разказва как попада в лоша компания, как довежда друг човек в тази лоша компания и т.н. Можете сами да го прочетете. Бих искал да насоча вниманието Ви само към още един малък откъс, защото той е показателен. Сега няколко познати на Артур са заедно, „хора на честта“, които искат да покажат най-доброто от себе си в този кръг. Но веднъж Артур трябва да

се изплъзне и после да седне сам на празна маса.

„След малко срещу него сяда един господин, чието лице го дразни, защото беше изненадващо подобно на неговото. Беше блед, слаб, гладко избръснат, но малко по-чаровно подстриган.

Дойде някакъв амбулантен търговец, сложи очилата си, с бързината на фокусник разгърна купчина пощенски картички, първо пред Артур, после пред непознатия, като не гледаше картичките, а лицето на човека, вдигна ги пред носа му, сякаш виждаше своя шанс там. Артур се отвърна с погнуса. Но непознатият внимателно ги разгледа, избра около десет, събра ги и ги разкъса. „Не трябва да се дава възможност на такива хора да печелят“ – каза той на Артур. „Разбира се, той ще поръча двойно повече от картичките, които купих. Това бяха най-отвратителните. Но аз видях тук толкова много порядъчни работнически двойки, че се страхувам да не им ги покаже.“ „Как е възможно да се гледат подобни неща?“ „Само за миг, без съпротива, се отдайте на изпаренията, които се носят тук, и ще видите, че в душата Ви ще възникнат същите образи, които са също толкова грозни, колкото тези от пощенските картички. С какво нашите места за забавление днес са по-различни от ада? Преди да продължи, човек трябва да изпита чувствата си: дим, изпарения, проститутки.“ „Какво правите на това „опасно“ място?“ – попита Артур. „Защото смятам, че всеки, който се отвращава от себе си, трябва да дойде тук. Мисълта за необходимостта от отвратителното в нашето време възникна в мен преди няколко дена, когато посетих изложба на антични вази. Древните гърци не са се нуждаели от отвратителното, за да оценят красотата. Те изначално са живеели в нея. Но ние имаме нужда от отвратителното, ако искаме да живеем пълноценно, ако искаме да оценим по правилен начин света, за да достигнем до духа в нас, за да защитим Бога в нас. При гърците е било различно. Когато са се отдавали на живота, така са изпълнявали законите на духа. Нямало е нужда непрестанно да се защитават и въоръжават. Трудът на човека навсякъ-

де е създавал красота: сградите, изкуството, обичаите, всичко до най-малкия детайл. Ние обаче ставаме отвратителни чрез всичко, което ни заобикаля: улици, плакати, кинематография, оперетна музика, всичко ни опустошава, всичко ни разрушава...”

Трябва да се проучи първо какво живее в мисловния свят, в света на усещанията, в социалния живот. И не е добре да се проспива животът, като не се знае какво всъщност се разиграва в основата на този живот, преди да достигне до крайните си последици. В крайна сметка причината, поради която един такъв човек, който е възприел нещо от духовната наука, описва този живот така добре, е, защото той го вижда, има очи за него.

Утре ще продължим да говорим за тези неща.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 26 ноември 1916 г.

Една от критиките, отправена срещу нашата духовна наука от страна на някои теолози, вярващи, че са стъпили на почвата на християнството, но без да го разбират правилно, е, чрез тази наша духовна наука се разкриват истини за голяма част от йерархиите, които обхващат същества, стоящи над човека и намиращи се в духовния свят.

Ние говорим, както знаете, за духовни йерархии, които обхващат ангели, архангели, архаи, ексузиани и т.н. Ние говорим за тези царства на по-висшите, свръхсетивните светове така, както говорим за животинското царство, растителното царство, минералното царство, елементарното царство и т.н., които се намират в рамките на земния свят. Наясно сме за това, че животът на човека се разделя на две части. Едната част протича между раждане и смърт. По време на този живот или поради този живот човек се спуска от свръхсетивния свят към царствата, които се намират в неговото обкръжение: човешко царство, животинско царство, растително царство, минерално и т.н. Когато човек преминава през портата на смъртта, започва другата част от живота му. Той се издига към по-висшите царства, към царствата, които се издигат от долу нагоре така, както другите царства се спускат от горе надолу. Той се издига в царствата на ангелите, архангелите, архаите, ексузианите и т.н. Този, който вярва, че е стъпил на почвата на християнството, въпреки че не го разбира, с особена ревност се бори срещу възгледа за съществата, които се намират между хората и истинското божествено, стоящо много по-високо от човека, както и от ангелите, архангелите, архаите, ексузианите. Този, който се счита за носител на прогресивния християнски мироглед, с особена лекота казва, че познанието за духовните йерархии и техните същества е стъпка назад към древния политеизъм или, както се казва, към езичеството. Защото, така казва, задачата

на съвременния човек е да не поставя нищо между себе си и божественото, а да живее в света, отправил очи към това, което се открива сетивно, и после да открие непосредствено пътя към божественото, без посредничество на ангели, архангели и т.н. Мнозина вярват, че е особено възвишено да се застане срещу божественото, както се казва, без посредничество.

Това възражение срещу духовната наука днес може да се чуе от много страни. То показва, че тъкмо в кръговете, в които се повдига, напълно липсва познание за духовните нужди на нашето време. Защото въпросът не е в това, дали човекът си въобразява, че може да открие пътя от себе си към Бог, а дали той действително може да го направи. Наистина не става дума за това, дали човекът си въобразява, че си представя своя Бог, а дали си го представя реално. И от наша гледна точка трябва да попитаме: какво всъщност си представят тези, които си представят своя Бог, като казват, че не искат да имат посредничество на други духове, а искат непосредствено да се издигнат от душите си към своя Бог. Какво си представят те? Действително ли си представят Бог, когато мислят или говорят за Бог? Представят ли си това, което се разбира като Бог, когато човекът правомерно говори за своя Бог?

Не това си представят, а нещо съвсем различно. Ако се разгледат всички понятия, които имат такива хора за своя Бог, какво се съдържа в тях? Нищо повече от съществуването на собствения ангел, и всички тези хора, които говорят за това, че виждат пред душата си Бог, виждат само един ангел. Ако разгледате всички описания – без значение колко възвишено звучат – на такива хора, ще разберете, че тези хора описват не нещо друго, а един ангел, и това, което тези хора казват, не е нищо повече от изискването, под Бог човек да си представя просто един ангел. Например това, което днес се нарича модерен протестантски Бог, не е нищо повече от един ангел. Защото въпросът не е в това човек да си представя, че открива пътя към най-висшия Бог, а в това, до какво всъщност открива пътя. По този начин се открива само пътят към собствения ан-

гел. Казвам: към собствения ангел, защото е важно. Ако първо обърнем внимание на съществата от най-нисшите йерархии – архаи – духове на личността, както също сме ги нарекли, – архангели, ангели, след това идва човекът, следва животинското царство, после растителното царство и минералното царство, –

архаи – духове на личността
архангели
ангели
човек
животно
растение
минерал

ако разгледаме тези относително най-нисши същества, е нужно да си спомним само за някои неща, които сме посочили по-рано, за да узнаем, че архаите, духовете на личността, са и духове на времето. Те са управляващите сили на цели времеви периоди, това, което живее като дух в цели времеви периоди. Днес живеем в друга духовна взаимовръзка в сравнение с древните гърци или древните римляни, защото сме под управлението на друг дух на времето. Един такъв дух на времето е вече едно много възвишено същество. После имаме онези същества, които наричаме архангели. Те са призвани да установяват хармония сред хората на Земята. Ето защо в известен смисъл те са водачите на племената и народите. Ангелите, съществата, стоящи непосредствено над човека, съпровождат човека през портата на смъртта, така че той в известен смисъл остава със своя ангел от смъртта до ново раждане, а после отново го повеждат към нов живот. Ангелите са призвани да съпътстват отделните човешки индивидуалности през повтарящите се земни животи.

После стигаме до самия човек. Човекът, какъвто е днес на Земята, си спомня само за своя земен живот тук, във физическото тяло. Паметта на ангелите се простира много по-на-

далеч. И само благодарение на този факт те могат да водят и направляват повтарящите се земни животи на хората. Съвременният теолог не си представя правилно ангела, защото той пренебрегва тази особеност на ангела, че направлява човешката индивидуалност през повтарящите се земни животи. Ако разберем факта, че архангелите са същества, които управляват човешките взаимоотношения, че архаите, духовете на времето, са същества, които управляват човешките взаимоотношения през дълги периоди от време, че ангелите са същества, които управляват живота на отделния човек, тогава няма да сгрешим, ако кажем, че е проява на скрит егоизъм от страна на хората, когато искат да се издигнат непосредствено до Бога, защото в действителност те искат – макар да не го признават – да се издигнат само до своя бог, до своя собствен ангел.

Това има голямо практическо значение, от голяма важност е, защото съдържа един определен зародиш. Съдържа в себе си зародиша, че хората говорят за единния Бог, но е само една фантазмагория, че говорят за единния Бог. Защото в действителност, отдавайки се на тази фантазмагория, човек говори за своя собствен бог, а именно за своя собствен ангел. Като резултат в хода на времето всеки човек почита своя собствен бог, своя ангел. И ние виждаме колко силен е стремежът на хората да почитат своя собствен бог. В по-ново време обединението на хората в онези богове, които са всеобщи, е много ограничено. Акцентът, поставян върху своя собствен бог, е станал особено силен. Човешкият род се фрагментаризира. Донякъде е останала само думата „бог“, която звучи еднакво за народите, ползващи един и същ език, но всеки човек си представя нещо различно, а именно своя собствен ангел. Дори не се достига до архангела, направляващ човешките общества.

В основата на това се крие известен егоизъм, който хората не искат да признаят. Но е от значение, когато го имаме предвид, защото човекът всъщност живее в една неистина, след като не признава, че гледа собствения си ангел, а казва, че гледа към единния бог. Той живее в една мъглява представа,

тоест във вътрешна заблуда, във вътрешна майа. И отдавайки се на това вътрешно заблуждение, с човека се случва нещо определено. Защото чрез това, че се отдаваме на фантастични представи, не променяме духовната действителност, която също възниква вследствие на нашата вярна или невярна представа. Когато човек всъщност гледа само към своя ангел, но не признава, а напротив, вярва, че гледа към Бог – без дори да стига до архангела, – чрез тази невярна представа в известен смисъл той зашеметява душата си. Това душевно зашеметение днес е всеобщо явление. Но зашеметяването на душата представлява нещо изключително пагубно за днешното човешко развитие. Защото чрез зашеметяването на душата азът се потиска, заглушава, и после в душата се промъкват други сили, които не бива да действат в душата. Това означава, че на мястото на ангела, който човек е искал да почита, но го е кръстил „бог“, се промъква луциферическият ангел, и постепенно се стига дотам, не ангелът да се почита, а луциферическият ангел. И тогава обаче наклонената плоскост е много близо, наклонената плоскост, по която се плъзгат хората. Те са много близо до пълното отрицание на Бога, тоест на собствения си ангел. А това винаги е свързано с отрицанието на истинския човешки аз, както го показах във връзка с книгата „Материализъм и спиритуализъм“ от Льобле, в която се твърди, че котката има аз, както човекът, и където се говори за „висши жреци при кучетата“.

Така ние трябва да разберем факта, че в много отношения отговорът на въпроса „Кой има вина за появата на материализма в нашата епоха?“ трябва да е: религиите имат вина, религиозните вероизповедания, когато те замъгляват съзнанието на хората и на мястото на Бог поставят един ангел, който после се замества със съответстващия му луциферичен ангел. И този луциферичен ангел скоро въвежда човека в материализма. Това е тайнствената взаимовръзка между високомерните, егоистичните религиозни вероизповедания, които не искат да чуят нищо за това, което стои над ангела, а с безкрайно висо-

комерие твърдят, че говорят за „Бог“, докато говорят само за един ангел, при това откъслечно. Това безкрайно високомерие, наричано често смирение, трябваше да донесе материализма. Ако размишляваме над казаното, ще видим една забележителна взаимовръзка: чрез фалшивото тълкуване на ангела като Бог в човешката душа възниква склонността към материализъм. В основата на това лежи един несъзнателен егоизъм, изразяващ се чрез факта, че човекът отказва да се издигне до познанието за духовния свят и се надява да намери пряка връзка с Бог само от себе си. В много неща виждате какво се разиграва в настоящето, когато имате предвид казаното от мен. Има само един-единствен начин да се избегне погрешно тълкуване на Бога и това е да се признаят духовните йерархии. Защото тогава се узнава, че съвременните религиозни вероизповедания не се издигат по-високо от йерархията на ангелите.

Разглеждайки това, малко или повече ние сме в това, което човекът развива като свой съзнателен живот. Но също така в човека живее много, което е несъзнателно или е във вид на неясно съзнание. И сега бихме могли да кажем, че връзката между човека и неговия ангел е реална, но и връзката на един човек с архангела, както и с архая е реална. Погрешното тълкуване на ангела, което малко или повече става съзнателно, по-малко или повече съзнателно води до материалистичния светоглед. Това се случва не само с отделния човек, но постепенно и с цялата епоха. Тук още се намираме в това, което се разиграва в душата по съзнателен начин. Но в отношението на човека към архангелската йерархия вече не стоим в това, за което човекът знае нещо, за което понякога той говори много, но без да го разбира. Днес имаме работа с вероизповедания, свързани не с йерархията на архангелите, а много често само с един архангел. Днес се среща не с ясно изразени вероизповедания, а със склонността, с чувствената склонност към един или друг архангел. През 19. век това донася много богати плодове най-малкото в една област: в издигането на националните идеи, в основата на които несъзнателно действа игнорирането

на взаимодействието на архангелите и склонността само към един архангел. В основата му лежи нещо егоистичното, само че социално егоистично, по същия начин, както и в склонността към един-единствен ангел.

Тук би могло да се опише какво се присъединява към тази склонност, към тази социално егоистична склонност към архангела по подобен начин, както материализмът съзнателно се присъединява към погрешното разбиране на ангела. Но тук вървим по хлъзгав лед. И това не е точно нещо, което може да се обсъжда в наше време.

Още по-неясно е отношението на човека към архаите, към духовете на времето. То се намира вече в много дълбоки пластове на съзнанието. С ангелите хората имат известна връзка, дори ако не я признават, когато казват, че вярват в Бог. Така че, както бе описано, макар и погрешно, те признават нещо. С ангелите поне хората искат да имат отношения. С архангелите в днешно време хората установяват погрешна връзка чрез чувствата и усещанията, когато признават една или друга кръвна връзка или нещо подобно.

Това повежда по погрешни пътища, които, както казах, не искам и не мога да опиша днес. По подобни погрешни пътища се върви и по отношение на духовете на времето. И тук, по правило, хората се свързват с един дух на времето, който се представя именно като дух на тяхната епоха. Спомнете си как се опитваме с помощта на духовната наука да противодействаме на тези егоистични представи, свързани с времето, когато описваме следващите един след друг периоди с техните отличителни черти, оставяйки ни да ни въздействат, така че нашите сърца и души да се разширят и обхванат цялото земно развитие, цялото космическо развитие, като по този начин най-малкото в мислите да осъществим връзка с различните духове на времето. Но днес хората не искат това. И би трябвало да се описва много за това, което посочих вчера, ако е нужно да се очертаят погрешните пътища, по които чрез този егоизъм хората достигат до духа на времето. Чрез една поетична

творба успях да представя прекрасно описание на една мрачна картина на непосредственото настояще. Такива погрешни пътища, каквито се представят в нея, са свързани с това погрешно отношение към духа на времето. Но ние се озоваваме в една много важна област, когато отиваме към духа на времето по погрешни пътища. Когато човекът се свързва с луциферическия ангел, след като го назовава „Бог“, това е заблуда във вярата, в светогледа, която представлява нещо индивидуално. Следващото може да бъде заблуждение на цели народи, но и в двата случая заблуждението е сред хората, а последствията са заблуждения сред хората. Но когато напреднем към духа на времето и се заблуждаваме по отношение на него, тогава с нашите заблуди се сблъскваме с Космоса. Съществува загадъчна връзка между заблудите по отношение на духа на времето и започването на това, което човекът налага върху себе си. Тази връзка не се вижда, ако човек отказва да издигне поглед над ангела. Това, което казвам сега, всеки може да го приеме толкова, колкото може. То се казва въз основа на дълбоките духовнонаучни изследвания, но би трябвало да говоря месеци, ако искам да изложа всички детайли на тези изследвания.

Заблужденията, в които хората попадат по отношение на духа на времето, се сблъскват с космическите събития, а космическите събития отвърщат на удара. Резултатът от това, че в човешкия живот се внасят космически събития, е упадък, обхващащ дори физическото тяло, с други думи: болест и смърт, както и всичко, свързано с болестта и смъртта. Може би в не много далечно бъдеще човечеството ще бъде убедено, че много неща, които човек извършва на физическия план, ако засягат духа на времето, предизвикват разрушителни сили в земната еволюция, чиито влияния водят до болест и смърт. Ако се запитате, въз основа на прозренията, които сте придобили, дали известна част от случващото се именно в най-ново време не представлява заблуждение по отношение на духа на времето, ще можете да получите отговор за дълбоката връзка, водеща до болест и смърт, чрез които ще се компенсира много

от извършваните прегрешения спрямо духа на времето.

Много добре известно е, че съвременните интелигентни хора, разбира се, само ще се усмихнат, ако чуят нещо като това, което казах току-що. Защото те знаят от своите природонаучни възгледи, че, както казват, е глупаво да се вярва, че действията на хората биха могли да предизвикат стихийни явления. Ала не е далече времето, когато хората ще повярват в това, поради простата причина, че ще го видят.

На нашето настояще липсва сериозността за един действителен възглед, отговарящ на живота. Ето защо едно от най-първите изисквания към тези, които навлизат в духовната наука, е да развиват тази сериозност по отношение на своите възгледи и действително да се задълбочат в хода на човешкото развитие. Често сме подчертавали, че земното развитие всъщност придобива смисъл благодарение на Мистерията на Голгота и досега сме посочвали множество факти, разкриващи Мистерията на Голгота в дълбоко значима светлина. Трябва обаче постоянно да се правят все по-точни характеристики, ако искаме да обхванем цялостното значение на Мистерията на Голгота. Днес някой може да попита: как всъщност човешката душа достига до Христос? – И може да се каже, че Христос, разбира се, е едно по-висше същество в сравнение с всички архаи, че пътят към Христос трябва да се открие. Защото по пътищата, по които вървят днешните обикновени религиозни вероизповедания, не се открива Христос, а в най-добрия случай само един ангел, както видяхме. В името на различни ангели, дори на редица архангели, ако луциферическите същества са заели мястото на прогресивните, човек може да се държи така, както се държат хората днес, но не може да прави това в името на Христос. Защото е абсолютно невъзможно двама души, настроени враждебно един към друг, да изповядват Христос. Мисля, че не е трудно да се разбере, защото е очевидно. Възможно е, когато човек изговаря името „Христос, Христос“ или „Господи, Господи“ – както и самият Христос е посочил, – но има предвид само своя собствен ангел. Но не е възможно, ако

човек действително говори за Христос. Може да се постави въпросът как душата изобщо открива път към Христос. По този въпрос могат да се предложат различни решения. Днес ще предложим едно решение, до което сме достигнали по естествен път благодарение на различни разглеждания.

Хората днес знаят много малко за миналото. Преди всичко хората не знаят защо са били предадени някои неща. В най-добрия случай те знаят, че са били предадени, но не и защо. Например има предание – и днес то може да се прочете във всевъзможни езотерични книги, и в частност в масонски книги, – че мистериите са дадени в древността, че мистериите са били тайни институции и че в мистериите, както предполага дори името, са давани тайни, които наистина са били тайни във външния смисъл на думата. Тоест на този, който е откривал достъп до мистериите, му се предават определени неща, които той е задължен да споделя само с онези хора, които на свой ред са свързани с него в тези мистерии, и в тези древни времена имало едно строго правило, да не се издават мистериите обществено. Според това правило едно от най-наказуемите неща било, ако някой изрече мистерийна тайна пред непосветено ухо. Но също така наказуемо било, ако някой непризван чуе мистерийна тайна. И това правило се спазвало строго в мистериите на древността. Каква е причината за това?

Виждате ли, днес говорят много за мистериите, особено онези хора, които искат мъничко да блеснат с това, което знаят за мистериите, и употребяват всевъзможни красиви думи. Особено разпространено явление в средите на днешните масони, където се дърдори за тези неща, дори без особено желание да се разбере за какво става дума. И се случват много глупости, когато по външен начин се говори със заобикалки за тези неща, без особено да се знае нещо. И хората изобщо не различават верните неща от празните приказки. Тук могат да се изпитат много забележителни неща, като изобщо не искам да критикувам и да съдя. Но нещата са твърде сериозни, така че най-малкото те трябва да се отбележат.

Вижте, днес например може да се изпита следното. Някакъв човек е член на тайно общество, което днес се нарича с всевъзможни имена: „братства“, пазители на мистерии. Един такъв човек – разказвам факти – отива при някого и иска информация за нещо, което привидно го интересува, тоест интересува го на думи. Но не го разбира много. След известно време става ясно, че тук или там той говори за нещата и че това, което е казал, е повече или по-малко безсъдържателно. Тъкмо за тези, които са разглезени и объркани от определени окултни братства е най-безсмислено да се говори, защото те изобщо не вникват в това, за което действително става дума. Само по този начин например може да се случи така, че наскоро една известна лекторка и писателка, свободомислеща личност, публикува книга за тайните на масонството. Тази книга, естествено, не съдържа нищо друго освен най-повърхностни неща. Тези повърхностни неща обаче се приемат сериозно дори от хора, принадлежащи към така наречените окултни братства.

А сега нека да представим пред душата една реална особеност, която възниква в еволюцията на човечеството във връзка с мистериите традиции. Често съм подчертавал, че човечеството се е променяло в хода на земното развитие и един важен момент в развитието досега представлява преминаването на Христос през Голгота. Ако искаме да посочим един от най-важните белези на тази еволюция наред с други, които вече сме посочили, трябва да се каже, че когато се върнем назад през гръко-латинската епоха, а именно от 4. столетие пр. Христос до 5., 6., 7., столетие – ние можем дори да останем в гръко-латинския период, но ще открием повече, ако се върнем до египетско-халдейския или дори до персийския период, – навсякъде откриваме, че изговаряното от хората има за останалите хора напълно различно значение, отколкото по-късно, например през 7., 8. век след Мистерията на Голгота. Словото, изговаряно от един човек към друг, имало напълно различно значение във времето, когато са били налице древните атавистични особености на душата, водещи дори до атавистичното

ясновидство, отколкото по-късно, отколкото днес. Тогава словото, ако мога да кажа така, имало чрез своята вътрешна сила един вид сугестивна стойност, защото в словото се съдържала много от наследената божествено-духовна сила. Когато човекът говорел, в неговото слово винаги говорел ангелът от висшите йерархии. Оттук можете да си представите, че словесните съобщения в онези древни времена са представлявали нещо много по-различно от днешните. Дори да познаваме всички тези тайни, не можем да се изразяваме с думи по същия начин, защото използваме думите такива, каквито са станали в съвременния език. Днес думите са произволни знаци. Не можем вече да отидем при някого и със същата сила, с която човек все още в 3., 4., 5. век пр. Христос е можел да изговаря думите „Твоят ангел те обича“, да предизвика в душата ти лек трепет, който е лечебен. Днес това не е възможно, на думите е отнета древната сугестивна стойност, отнета е силата им. В древни времена, когато хората говорили помежду си, е протичала силата на човешката общност от душа към душа. Както когато се намираме в една зала заедно, дишаме един и същи въздух, така в древни времена в това, което са си говорили хората, е живяла една духовна, спиритуална сила на общността. С напредването на развитието на човечеството това се загубва. Словото все повече се лишава от божествената сила.

Когато разгледате това, когато го обхванете с духовен поглед, ще можете да кажете, че е било възможно да се дават определени думи и словосъчетания, словесни формули, които имат много по-голямо въздействие, отколкото други думи, употребявани в ежедневието. И в мистериите са се предавали такива словесни формули, имащи много по-голямо въздействие от обичайното. Сега можете да разберете, че те не бивало да се предават, защото поради факта, че човекът е владеел тези формули, на него му е била дадена огромна власт над останалите хора, с която власт не бивало да се злоупотребява. Абсолютна истина е, че когато древният еврейски храмов свещеник произнася по правилния начин онова, което в ежедневието живот

се нарича просто „слово“, но което има определена комбинация от звуци, тогава, понеже в древни времена е така, че в тази комбинация от звуци живее сила, около хората, на които той казва думата, се появява един друг свят, духовно, но тази духовност е реална.

И така можете да разберете, че не само е било престъпление да се издават мистерийните формули на хора, за които те не са били предназначени, като в същото време се упражнява неправомерна сила върху тях, но също така е било забранено да се слушат, защото има опасност напълно да се попадне под властта на прознасящия ги. Нещата не са така абстрактни, както определени хора днес искат да ги представят, а те са конкретни и реални, и времената се променят, и човек трябва да се вслушва в промяната на времената. От Мистерията на Голгота думите вече нямат това значение, защото разбирате, че истинска свобода сред хората не би могла да възникне, ако думите бяха запазили това значение. Защото хората в известна степен биха били само продукт на езика в душевно отношение. Думите е трябвало да загубят вътрешната си сила. Една друга сила обаче е навлязла в земното развитие, сила, която, ако е намерила правилно отношение към човечеството, постепенно е заменила в хората това, което по-рано е идвало от думите. Древните хора са се учили да мислят от своите думи и в древността е нямало други мисли освен тези, които са произлизали от думите. Но само тогава е можела да се излъчва силата на мислите от думите, когато думите са били такива, каквито ги описах. Тази сила повече не е била налична в следващите времена. Но тогава идва онова същество, което отново може да даде силата на мислите, ако тези мисли се изпълнят с него, съществото, което може да каже: „Аз съм Словото“ – Христос. Само че хората трябва първо да открият пътя за оживяването на Христос в душите си. Христос е тук. Знаете, че след Мистерията на Голгота Той е една реална сила. И сега, когато говорим за кармата, искаме да покажем как Той се отнася към кармата, как ангелът има отношение само към от-

делния човек, но Христос може да има едно много по-висше значение, отколкото архангелът, тъй като Той свързва хората с духа на времето не само тук, на Земята, но и свързва живите с мъртвите, свързва душите, които са организирани тук в тяло, и душите, които са преминали през портата на смъртта. Но за това трябва да се научим да разбираме малко по-добре как Христос трябва да бъде намерен от духа на нашето време, съответно как може да се намери път към Христос. Защото ние започнахме точно с този въпрос: как съвременният човек може да намери пътя към Христос?

Преди всичко е необходимо човекът да се издигне над егоистичния начин на живот само в собствената си душа. Защото една истина – о, колко истини има в Евангелията, чийто смисъл не се схваща, понеже са неудобни за хората! – в Евангелията е, че „там, където двама се събират в Мое име, там съм и аз сред тях.“⁹⁶ Духът на християнството не е духът на суетния мистик, който казва: в душата ми ще се роди Христос, а духът на християнството е този, който казва, че „там, където двама се събират в Мое име, там съм и аз сред тях.“ Но за да се обясни целият смисъл на това изказване във връзка с повтарящите се земни животи – както искаме в настоящите разглеждания, – както и във връзка с професионалния живот на човешкото същество днес, трябва да разгледам нещо особено характерно за нашата епоха, защото е необходимо да се научим да се издигаме над егоистичната ограниченост в човека. Това издигане, в смисъла на нашето време, е възможно чрез факта, че човек отново се запознава с Космоса, с който е свързан и от който е роден; че човек трябва да се научи да мисли Космоса във връзка с човека. Защото вярвате ли, че естествената наука днес е способна да мисли Космоса в отношение с човека? Спомнете си изказването на Херман Грим⁹⁷, което цитирах в открити лекции, че естествената наука мисли за някакъв вид механизъм, в който човекът няма никакво място. Природонаучният светоглед днес не може да си представи човека във връзка Космоса, защото за да може да се мисли така, първо трябва нещата да

се разгледат конкретно. Днес някой конструира машина, прави го и вярва, че когато я конструира, всъщност нищо повече не се случва, освен че я конструира, както и че нищо не се случва чрез тази машина. Но да се вярва така, означава човек да се отдава на това, което може да се нарече негативно суеверие, така широко разпространено днес. Суеверието е вяра в духове, когато те липсват, но може и да не се вярва в духове, когато те присъстват. Това е негативното суеверие. На това негативно суеверие човечеството днес се е отдало, въпреки че не го знае, защото човек не е свикнал да разглежда нещата в развитието на човечеството в космическа взаимовръзка и от морална гледна точка, а ги разглежда механично.

Да вземем един пример, характерен за нашето време, подобен на много други неща, които в много отношения доминират в нашия външен живот: парната машина. Каква е ролята на парната машина днес! Колко неща нямаше да съществуват днес, ако я нямаше парната машина! Не искам да кажа, че всичко, което човек има, го дължи на парната машина, но днес, в смисъла на правилния дух на времето, много неща произтичат благодарение на парната машина. Парната машина в завършен вид е изобретена през 18. век, в това отношение по-рано е имало неща, които са представлявали опити без особена стойност. Следователно това, което днес е широко разпространено, което днес има огромно значение, е парната машина, която, може да се каже, за първи път е използвана през 1719 г. от Нюкомен⁹⁸, а по-късно, през 1762 г., от Уат⁹⁹. За тези двамата можем да говорим като за създателите им, поне в смисъла, в който днес се говори за парните машини и всичко, свързано с тях.

На какво всъщност се основава възможността, която въобще не е толкова стара, да имаме парни машини? Виждате ли, 1769 година – сега ще кажа нещо ужасно любопитно за всеки природонаучен мислител, – когато Уат, така да се каже, за първи път привеле парната машина в действие, е годината, която отстои не толкова далеч от концепцията за „Фауст“.

За нашите разглеждания може би е възможно да се установят още особени враймовръзки между парната машина и концепцията на Гьотевия „Фауст“, въпреки че тези неща са много далечни. Но първо трябва да приведем пред душите си някои неща, свързани с въвеждането на парната машина в човешката еволюция. На какъв принцип всъщност почива парната машина? Тя почива на принципа на създаване на безвъздушно пространство или на пространство с разреден въздух. Всички възможности да се направят парни машини почиват на принципа на създаване на безвъздушно пространство и неговата употреба. В отдавна отминали времена се е говорило за *Horror vacuī*, за ужаса от празнотата. С това се е имало предвид нещо обективно. Смятало се е, че пространството винаги е трябвало да бъде изпълнено с нещо, че всъщност не е било възможно да се създаде нещо празно, че природата се ужасява пред празнотата. Първо е трябвало да се преодолее вярата в *Horror vacuī*, трябвало е да се открие възможност да се създаде пространство с разреден въздух, подобно на безвъздушно пространство, преди да се конструира парната машина. Въздухът е трябвало да бъде отстранен от определени пространства. Посредством механично разглеждане не е могло да се стигне до нова космическа, морална представа, която да замени древната космическа, морална представа за *Horror vacuī*. Но какво се случва всъщност, когато създаваме безвъздушно пространство или пространство с разреден въздух, с намерението да поставим резултата в служба на земното?

Библейското предание гласи, че Яхве вдъхва живо дихание в човека, въздуха, и така той става жива душа. Въздухът е трябвало да бъде внесен в човека, за да може той да стане това, което е трябвало да стане като земен човек. В продължение на векове и столетия човекът е използвал само това, което само по себе си му е било давано в космическата връзка като вакуум или уплътняване на въздуха. Но идва новото време. И човекът започва да разрежда въздуха, да изхвърля това, което е внесъл Яхве, да действа противоположно на действието

на Яхве, когато е поставил човека на Земята. Какво се случва всъщност, когато човекът използва пространство с разреден въздух, тоест пространство, от което въздухът е изхвърлен? Противоположност на Яхве. Лесно можете да си помислите: докато Яхве се влива в човека чрез въздуха, човекът прогонва Яхве, когато създава пространство с разреден въздух! Ариман получава възможност да навлезе чак до физическото, когато се конструира парната машина по този начин. Когато се конструира парната машина, се създава възможност за възплъщението на демони. Човек може да не вярва в тях, щом не иска: това е негативно суеверие. Позитивното суеверие е да се отричат духове там, където те съществуват. В парните машини обаче ариманичните духове действително са внедрени чак до физическото тяло. Тоест докато Космосът със своята духовност се е спуснал чрез това, което се е вляло в човешката еволюция, духът на Космоса се прогонва чрез всичко, което се създава за демоните. Това означава, че най-новият, удивителният напредък донася не само една демонизация, а една демонична магия, и модерната техника в много отношения представлява демонична магия.

Някои неща – сега отново ще кажа нещо парадоксално – се изясняват тогава, когато може да се прочете правилно това, което хората смятат във висша степен за незначително. В края на краищата, виждате (на дъската се написва **i**), това (**i** без точка) е основното, но само само точицата го прави **i**. И вижте колко по-малка е тази точица в сравнение с останалата част, но именно тя превръща останалото в **i**. Този, който в човешката еволюция съблюдава само материалното, вижда в материалното понякога само това, което, естествено, е стотици пъти повече от точицата, а точицата не я забелязва. Но един по-внимателен наблюдател, който не гледа само явленията, а може да ги чете, се научава да тълкува правилно много неща, които понякога се съдържат в по-фина форма в явленията. Един забележителен факт: прочетете ли една биография на Джеймс Уат, ще откриете факта, който искам да посоча и който за съвременните ин-

телигентни хора ще изглежда налудничав, но значението му, разбира се, трябва сами да разберете. Уат не успява веднага да реализира своето изобретение. Той работи върху него от 1712 до 1769 година. Когато някой направи откритие, други го имитират отново и отново. През тези години се конструират много неща. Когато най-накрая Уат прави машината си работеща, се оказва, че има устройство, за което вече друг човек има патент, така че той не може да го приложи и трябва да измисли нещо друго. И тогава той открива по удивителен начин това, което му е нужно. Той живее в епоха, в която от дълго време вече властва Коперниковият светоглед, който характеризирах като нещо, съответстващо и на нашия дух на времето. Той живее във време, в което човек от дълго време има Коперниковия светоглед. И наистина той успява да направи такава конструкция, която нарича движение на Слънцето и планетите. Нарича го движение на Слънцето и планетите, защото той наистина се направлява от Коперниковата система на движение на планетите и Слънцето. Той наистина сваля и внася в парната машина това, което човекът в новото време разпозна като движение на небесните тела!

Помислете за това, за което Ви разказах неотдавна. За това, което ще се случи, но сега е още в началото. За фините вибрации, които ще се сумират и ще постигнат огромно въздействие. На Земята, слава Богу, това все още не е станало! Но началото е поставено: подражаване на движението на Слънцето и планетите. Смятате ли, че след като движението на Слънцето и планетите има огромно значение за нашата Земя, когато се излъчва навътре, че е без значение, когато ние им подражаваме тук и отново ги пускаме да се излъчват обратно навън към Всемира? Това, което се случва тук, има огромно значение за Космоса. Тук виждате непосредствено как на демона се дават и вибрациите, чрез които той може да разгърне своята дейност в космическото пространство.

Естествено не бива да се мисли, че с казаното от мен се цели да се премахне парната машина. Тогава би трябвало

да се премахнат много неща, защото парната машина не представлява най-демоничното нещо. Навсякъде, където се употребява електричество, както и много други неща, се съдържа много повече демонична магия, тъй като се използват много различни сили, които също имат друго значение за Космоса. Естествено този, който разбира духовната наука, е наясно, че тези неща не бива да се премахват, че не може да бъдем реакционери или консервативни в смисъла, че се противопоставяме на прогреса. Демоничната магия означава прогрес! Ще се стигне дотам, че човек ще е в състояние да упражнява огромни влияния върху Вселената. Не за отричане става въпрос, нито за критикуване, защото, естествено, нещата са оправдани. Но става въпрос за това, че щом, от една страна, тези неща трябва да се случат за напредъка на човечеството, от друга страна, трябва да се създадат противодействащи сили, които да внесат равновесие. Трябва да се създадат противодействащи сили. Тези противодействащи сили, способни да внесат равновесие, могат да се създадат само тогава, когато човечеството отново разбере Христовия принцип, когато човечеството открие пътя към Христос. За известно време човечеството е отклонено от Христос. Дори онези, които се наричат официални представители на християнството, търсят вместо Христос само един ангел. Но ще трябва да се намери пътят, който душата ще трябва да извърви към Христос. Защото точно така, както чрез демоните на машините действията ни стигат до физическите звезди, така трябва да открием пътя по духовен начин към световите, в които човекът се намира между смъртта и ново раждане, в които се намират съществата от висшите йерархии. И всичко това е свързано с казаното от мен: как, от една страна, хората все повече навлизат в кармата на професията, от друга страна, както описах, как на тази карма се противопоставя разбирането на духовния свят, което от своя страна подготвя хората да открият пътя към Христос.

За тези неща ще продължим да говорим утре.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 27 ноември 1916 г.

Когато се опитаме да разгледаме въпроса, който поставихме последния път: как съвременният човек може да постигне възможно отношение към Христос? – разбира се, някои хора възразяват, че много хора в настоящето имат отношение към Христос. За това възражение съм говорил често и ние знаем, че то е недействително, тъй като при по-внимателно разглеждане то се оказва изцяло егоистично и може да бъде направено от човек, който е на следното мнение: имам вяра, която ме прави щастлив, и нищо друго не ме интересува. Но че като цяло отношението на човечеството към Христовото същество не е задоволително, ясно може да се разпознае от събитията на нашето време и не е нужно много да се говори за това. Отговорът, който следва да се даде на това възражение, може всеки да си го даде, ако си каже, че към основния елемент на Христовото вероизповедание принадлежи фактът, че Христос е умрял и възкръснал за всички хора еднакво и че в името Христово никога не може да възниква борба между хората за външни блага. Човек може да се отвърне от тази общочовешка съдба и по егоистичен начин да се концентрира просто върху своето вероизповедание. Разбира се, тогава не се обръща внимание на факта, че появата на Мистерията на Голгота е нещо, което засяга преди всичко човешкото общество. Сега ще трябва да споменем нещо, което може да насочи вниманието ни към това, което е от съществено значение за пътя, който води към Христос, тъй като е очевидно, че всяка душа трябва да намери пътя към Христос за себе си със средствата, които са подходящи за сегашното време.

Ако се опитаме да разберем какво означава в по-дълбок смисъл Христовото същество за Земята, първо трябва да имаме предвид, че същественото за Христовото събитие е, че Мистерията на Голгота се е случила в определено време, сле-

дователно във времето и пространството. Вземем ли под внимание този факт, ще открием едно противоречие с общия мироглед, както и с нашия. И понеже то има основание, не следва да се отхвърля. Първо трябва да го признаем, ако искаме да го отстраним от душата си. Ние винаги подчертаваме, че Мистерията на Голгота е смисълът на земното развитие, ако тази Мистерия съдържа вътрешна, действителна истина. Но както знаем, всичко, което се случва във времето и в пространството, принадлежи към областта на майа, на голяма илюзия, следователно не спада към действителната, вечна същественост на нещата. Така ние заставаме пред изключителното противоречие, че Мистерията на Голгота принадлежи към майа, към голямата илюзия. Тя представлява огромно противоречие, което трябва да поставим пред душите си в цялата му значимост.

А сега, след като Мистерията на Голгота се е разиграла във времето, към което принадлежи развитието на човешкия род на Земята, нека да разгледаме това развитие на човешкия род на Земата. По отношение на това развитие на човешкия род ние знаем, че човекът е преминал към Земята от предходни светове и че той, както е представено във „Въведение в тайната наука“, в определено време попада в това, което може да се нарече луциферическо изкушение. Често сме разглеждали това, което в смисъла на духовнонаучното изследване се нарича луциферическо изкушение. Известно ни е, че то е представено в началото на Стария Завет в една забележителна картина, в картината на така нареченото грехопадение, където Луцифер се явява като змията в Рая. Това е една от най-величествените картини, съдържаща се в религиозните предания.

Разгледаме ли времето на човешката еволюция от луциферическото изкушение до Мистерията на Голгота, за нас то е време, в което хората от едно изначално състояние, от по-ранни планетарни стадии, когато са имали атавистично ясновидско откровение, чрез което са съзерцавали духовните светове, постепенно слизат надолу, така че през столетията, предхождащи Мистерията на Голгота, те вече не са в състояние да от-

правят поглед нагоре към духовните светове, а имат само отзвучи от древните познания за духовните светове.

Да вземем един относително кратък земен период от време – не можем да се върнем чак до луциферическото изкушение – и да проследим последователните низходящи етапи на човешката еволюция до Мистерията на Голгота. Тогава откриваме следното. Върнем ли се достатъчно назад, откриваме това, което по-рано хората са имали като една атактична мъдрост, като едно действително съзерцание на духовните светове, изразено в ехото на религиозни светогледи под формата на почитане на повече или по-малко значителен предшественик. Тоест в различни области на Земята откриваме религиозни култове, които могат да бъдат наречени култове към предците. Такива култове на преклонение пред предците се срещат все още при хора, повече или по-малко изостанали на по-ранни етапи на развитие. Следователно хората се прекланят пред своите предци или ги почитат. Какво се крие в същността на почитта към предците в онези древни времена, които историята все още може да разглежда? Да кажем, че когато се върнем към тъмните времена, откриваме определена епоха, в която са налични култове към предците (виж схемата на стр. 197).

Тези култове към предците не са били създадени така, както смята днешната повърхностна наука, че хората да си представят, че предците трябва да се почитат, а най-древните култове към предците са били създадени така, че в определено време на живота си хората да имат непосредствено съзерцание на предците си. Този, който поглежда нагоре към някой бог-предшественик, в определено време на живота си, в състояния между будност и сън, каквито са били в древното човешко развитие, наистина стига до съвместно битие с този, когото е почитал като свой предшественик. Предшественикът му се явявал не просто в някой сън, а в една съноподобна представа, означаваща нещо реално за него. И хората, на които се явявал даден общ предшественик, били обединени в служба на този общ предшественик. Това, което хората виждали в духа,

било възвишен човешки образ, но зад този човешки образ се криело нещо друго. Ако искаме да разберем какво всъщност се криело зад този духовен образ, трябва да разгледаме следното. Предшественикът умира, той напуска Земята като една високо уважавана личност, вършила много добрини за дадена човешка общност. Предшественикът преминава през портата на смъртта и докато хората го наблюдават, той е по пътя между смъртта и ново раждане. Какво виждат от него хората, когато го наблюдават?

Ние знаем, че когато човекът прекрачи през портата на смъртта, той остава още известно време в своето етерно тяло. После етерното тяло се отделя. Но отделянето означава, че етерното тяло преминава в духовните светове, в етерния свят. Човекът в своя аз и в своето астрално тяло продължава да се развива. Етерното тяло преминава в етерния свят. Понеже въпросният човек е правил неща, които остават на Земята, споменът за етерното тяло остава да съществува още дълго. Хората възприемат в своето атавистично, съноподобно ясновиждане етерното тяло на своите предци, почитат откриващото им се чрез това етерно тяло. Но между смъртта и ново раждане това етерно тяло влиза в съприкосновение с духовете на висшите йерархии, преди всичко с духовете на йерархията на архангелите, с духовете на времето. И понеже въпросният човек е бил значима личност за човешкото развитие, той се свързва с Духа на Времето, който води развитието на човечеството напред.

Това, което се проявява, бих казал, чрез този призрак на предшественика, всъщност се явява духът на времето, един от духовете на времето, така че древното религиозно култово почитане на предците не е нищо повече от почитане на духа на времето. Навсякъде, докдето се връщаме във времената, които историята може да разглежда още като тъмни времена, откриваме, че хората почитат етерните тела на своите предци като средство за откровение на духовете на времето. Следователно, когато се връщаме до култовете към предците, ние имаме почитане на духовете на времето, на архаите.

После хората се спускат още по-надолу и започват да почитат онези божества, които познаваме от различните митологии и които се явяват като архангели. В старогръцката митология Зевс и другите божества са от йерархията на архангелите. В древни времена хората гледали към духовете на времето, по-късно те гледали към онези духове, които не са духове на времето, а са духовете, които ръководят различните народи, архангелите. Така можем да кажем, че политеизмът, почитта към архангелите, следва след култа към предците.

По-късно настъпва епохата, когато хората слизат още по-надолу, епохата, когато постепенно трябва да се роди азът на отделния човек. И ние откриваме, че напредналите народи относително рано, други по-късно – египтяните например във второто хилядолетие, персийските народи по-късно – преминават към монотеизъм, тоест те вече не почитат архангелите, а започват да почитат ангелите, всеки започва да почита своя собствен ангел. Те се спускат надолу от по-висшия политеизъм към по-нисшия монотеизъм. След казаното от мен вчера вече няма да Ви се струва странно това, което ще кажа, и ще видите, че хората трябва да се излекуват от гордостта, проникваща в цялата област на религиозните изследвания, които смятат за оправдано да считат монотеизма за религия, превъзхождаща политеизма. Защото не е така, а както го представям сега.

Защо тези древни народи са могли да почитат все още архаите, архангелите и ангелите? Защото все още са притежавали остатъка или ехото на атавистичното ясновидско изкуство. Поради тази причина те са били в състояние да се издигнат до това, което е свръхчовешко. В определен смисъл те са могли да се издигнат над човека, до свръхчовешкото. В древните мистерии издигането до свръхчовешкото е било особено добре култивирано. Човешките същества са били доведени до там, да могат да разгърнат в себе си простиращото се отвъд човека, чрез което човешката душа е в състояние да се издигне в царството на духовността. Но настъпва времето, когато за хората се ражда човешкият аз, такъв, какъвто живее

между раждане и смърт. Това е времето на Мистерията на Голгота. Ако не беше се случила Мистерията на Голгота, хората щяха да дегенерират. От почитането на ангелите те щяха да се спуснат към почитане на по-нискостоящата йерархия, щяха да почитат самия човек. Само трябва да си припомним как римските цезари са били почитани като божества, как те наистина са били божества за народа, и ще знаем, че по времето на Мистерията на Голгота хората са били деградирани до такава степен, че вече не са се прекланяли пред архаи, архангели или ангели, а пред самия човек. По това време е трябвало да се появи Богочовекът, за да се спасят хората от преклонението пред земния човек.

Архаи, духове на времето	култ към предците
Архангели	политеизъм
Ангели	монотеизъм
Човек	Богочовек

Навлизането на Богочовека в историята означава съвършено нов вид отношение към религиозния живот. Защото къде се реализира култът към ангелите, архангелите и архаите? Къде се реализира култът към човека под формата на преклонение пред римските цезари? В самия човек, защото никой не почита цезарите чрез самите цезари, а чрез самия себе си, естествено. Тази почит възниква в човека, произхожда от човешката душа. Христос е трябвало да навлезе в човешката еволюция отвън, като историческо събитие, той е трябвало да бъде възприет отвън като природен феномен, трябвало е да се доближи до човека по коренно различен начин от този, по който са приближавали човека боговете на древните религии. „Там, където двама се обединяват в Мое име, там съм и Аз сред тях.“ Това е важно изречение в християнството, защото то означава, че макар да могат да се открият ангелите, архангелите и архаите по пътя на индивидуалната мистика, Христос не може да се намери по пътя на индивидуалната мистика. Тези, които искат

да вървят по пътя на индивидуалната мистика, както това често се среща и сред теософите, те достигат, по правило, само до ангела. Те само правят този ангел още по-вътрешен, дори го превръщат в нещо по-егоистично от това, в което другите хора превръщат своя бог. Христос се намира по различен начин, не просто чрез вътрешно развитие, а тогава, когато се осъзнава, че Христос принадлежи на човешката общност, на цялата човешка общност.

Сега стигаме до една много съществена разлика, която, разбира се, много трудно може да се признае от човешките души. Но човек трябва да се издигне до нея. Когато се изправяме в живота пред друг човек, като хора ние стоим пред другия човек в майа. Точно както ние имаме само майа, когато стоим срещу природните феномени, така също имаме само майа, когато стоим пред другия човек. Вътре в майа пред нас стои човекът, първо, като отделен човек, възприеман от външните ни сетива, и това, което е свързано с външните сетива; после той ни се явява като принадлежащ към своето семейство, към своя народ, като принадлежащ към своето време. Ако бихме го разгледали напълно, зад него ще видим ангела, архангела, архая, но всички те се изразяват чрез това, което представлява човекът. Защото в определен смисъл поради факта, че зад него стоят архангели, архаи, човекът принадлежи към определена човешка група. С други думи, поради това той се намира в линията на наследствеността, в отношенията на наследственост. Само човешки разбираемо късогледство е, че ние, когато имаме даден човек пред нас, не винаги съзнателно го преценяваме според тази негова принадлежност, защото несъзнателно го правим постоянно. Ние стоим един срещу друг несъзнателно в това разграничение, което по необходимост трябва да се внесе в човечеството чрез тези три йерархии. Но Христос изисква повече, Той изисква нещо друго. В действителност Христос изисква, че когато заставаш пред друг човек, трябва да разбираш, че по начина, по който ти се явява във външния свят, той не е целият човек, че неговата реалност идва не само от архаи,

архангели, ангели, а и от по-висши духове, които не принадлежат към земната еволюция, нито към планетарната еволюция – която започва с архаите, както знаете от „Въведение в тайната наука“, – че неговата реалност идва от по-висшите небесни духове, че с човека в майа навлиза нещо, което е свръхземно.

Казаното от мен трябва да се пренесе изцяло в чувствата, не да остава като понятие, ако човек иска напълно да го разбере. Трябва да сме наясно, че при всеки човек ни се явява нещо, което е свръхземно и не може да се схване със земни човешки средства. По този начин ще изпитаме онова дълбоко благоговеене пред всяко човешко същество. Но преди Мистерията на Голгота хората са били такива, че постепенно са загубили свръхчовешкото и са слезли до човешкото. Те са загубили свръхчовешкото. Защото – опитайте се да разберете тези думи – в мига, когато са започнали да почитат човека – в качеството му на римски цезар – като бог, той загубва човешкото и потъва в подчовешкото. Той престава да бъде човек, когато е почитан като нещо свръхчовешко в социалния живот. Човекът е заплашен да загуби своята човечност, която би му се върнала чрез явяването на Христос на Земята. Прочетете цикъла лекции, изнесени в Карлсруе¹⁰⁰. Там говоря по този въпрос: как действително всеки човек получава нещо чрез факта, че Христос е бил на Земята. По този начин чрез Христос става така, че във всеки земен човек, бил той грешник или бирник, се разпознава Христос, който стои зад него. Затова Христос седи и с такива хора, така че във всеки земен човек може да се познае истинността на думите: „Каквото сте сторили на един от тези най-малки Мои братя, на Мен сте го сторили.“¹⁰¹ Както казах, тези думи трябва да се пренесат напълно в усещането, за да схванем цялата им истина. Защото преди това, което се вижда, изчезват всички понятия и представи, които разделят хората. И се явява нещо, което е общо за всички хора, явява се като аура над Земята, когато хората осъзнават, че срещайки даден човек, духовното търсене трябва да бъде насочено не само към архая, а нагоре към стоящото над архая.

Ако отново насочим поглед към древните мистерии, откриваме, че в тези древни мистерии човекът се е опитвал да се извиси, така че да се вживее с душата си в духовния свят. Но чрез луциферическото изкушение това е било възможно само до определено ниво. После при това издигане човек губи възможността да напредва още повече. Не е възможно да се внася нищо повече във висшия свят. Защо е така? Ще си отговорим на този въпрос, ако насочим вниманието си към по-дълбокия смисъл на луциферическото изкушение. Какво всъщност е предназначението на Луцифер за човечеството? Често сме подчертавали, че човечеството живее в майа, в нещо, което е само огледало на света, а не е реалният свят. Какво тогава иска Луцифер? В това огледало човекът може да се издигне няколко степени над себе си до арха. После той трябва да бъде поет от Луцифер, ако иска да се издигне още по-високо в духовния свят. В известен смисъл той трябва да приеме Луцифер за свой водач, Луцифер, който представлява светлината, която го води по-нататък. Ако беше останала само луциферическата еволюция, ако Христос не беше навлязъл в човешката еволюция, тогава след времето, когато би трябвало да се случи Мистерията на Голгота, човешките същества в мистериите биха се развили до такава степен, че архаите щяха да станат видими за тях. Но тогава те щяха да влязат в луциферическия свят. Тогава обаче на Земята щеше да остане всичко, което е внесено в човешката еволюция от висшите богове, например от ексузиаите, като земно-човешки елемент. Хората щяха, така да се каже, да се одухотворят по напълно аскетичен начин и щяха да влязат в духовния луциферически свят в тази аскетична одухотвореност, оставяйки след себе си телесността. Душите на хората щяха да намерят своето спасение, но Земята щеше да остане безполезна. Телата никога нямаше да служат на душите така, както би следвало да служат. Значението на Мистерията на Голгота се състои в предотвратяване на това.

Сега трябва отново да погледнем назад към еволюцията преди Мистерията на Голгота, ако искаме да разберем напълно

въпроса. От началото на земната еволюция Луцифер е имал намерението да изведе хората от Земята към своето духовно царство. Той не се е интересувал от другата земна еволюция. Той е искал да има за себе си само това, което по-висшите богове постигнали с хората. Той е искал да го отведе под формата на душа от земната еволюция, след като то е останало известно време в земната форма, която идва от ексузианите, духовете на формата. Следователно той е искал да отведе душите и да остави Земята на нейната съдба. Защо тогава хората не са следвали този стремеж на Луцифер във времето преди Мистерията на Голгота, да ги въведе в един светъл свят? Защо не са го последвали? Можете да разберете причините за това от някои разяснения, които вече съм дал в тези лекции. Те не са последвали Луцифер, защото в земната еволюция е внесено нещо от висшите богове, нещо, което им е попречило да последват лесно и непосредствено Луцифер.

Както показах, в древността в земната еволюция е било внесено това, което се нарича осмата сфера. Осмата сфера се състои в това, в един от нейните аспекти, че човекът получава такава склонност и привързаност към своята нисша природа, че Луцифер не може да извлече висшата природа от тази нисша природа. Всеки път, когато Луцифер е правил своите опити в древността, да одухотвори хората, хората са били твърде много привикнали с плътта, за да го следват. Ако не бяха така силно привързани към плътта, към физическото, те щяха да последват Луцифер. Виждате, това е една от най-големите тайни на мировото битие, че всъщност в човешката природа е бил внесен един божествен елемент, така че тази човешка природа да придобие по-голяма тежест, отколкото би притежавала, ако този божествен и необходим елемент не е бил внесен в нея. Ако не беше внесен, човешките души биха се подчинили на Луцифер. Когато се върнем в древни времена, навсякъде откриваме, че религиите акцентират върху необходимостта, човешките същества да почитат това, което е земно, което дава живееща в плът и кръв земна връзка, така че

човекът да бъде достатъчно тежък, за да не бъде изведен във Всемира. И както за такова нещо, общо за хората и Космоса, винаги трябва да съществува не само човешко, но и космическо установяване, така се е случило и това, което съм описал и в моята книга „Въведение в тайната наука“. Случило се е така, че в определено време, както знаете, се е оформила не само Земята, която е започнала да се върти около Слънцето, но тя получава и Луната като спътник.

Какво означава Земята да получи Луната като спътник? Това означава, че Земята получава една сила, чрез която може да държи Луната близо до себе си, може да я привлича. Ако не притежаваше тази сила, тогава духовният корелат на тази сила нямаше да свърже човека с неговата по-нисша природа, защото тази сила, от духовна гледна точка, е същата като тази, с която Земята привлича Луната. Така че може да се каже, че Луната е поставена във Вселената като опонент на Луцифер, за да възпрепятства луциферическото начало. Аз вече споменах за тази тайна¹⁰² и посочих, че в периода на материализма на деветнадесети век тази истина е превърната в своята противоположност в книгата на Синет, „Езотеричен будизъм“¹⁰³. В нея Луната е описана като нещо враждебно за човека. В действителност тя не е враждебна за него, а реално му пречи да попадне под луциферическото изкушение, явява се като космически корелат на това, което съставлява привързаността на човешкото същество към неговата по-нисша природа. За да се одухотвори тази по-нисша природа, не да се откъсват душите от по-нисшата природа, а по-нисшата природа да се одухотвори заедно с човека, за това е било нужно да има едно устройство, което е било несъзнателно, защото съзнателно одухотворяване не би могло да се случи, а човекът е щял да се принизи до животинското, съзнателно е щял да последва нисшата си природа. В по-нисшата природа е трябвало да има нещо, което е било несъзнателно за него, за да не го следва, а като човек, като същество на Земята, да последва именно това, което се влива в неговата по-нисша природа като нещо божествено. Особено

загрижен за това, човекът да остане на Земята, е бил Богът на Стария Завет, Бог Яхве, свързан по тайнствен начин с Луната, което ще откриете описано и в книгата „Въведение в тайната наука“. Оттук можете да прецените колко материалистично е да се определя Луната като осмата сфера, когато осмата сфера представлява онази сила, онази сфера, която привлича Луната. А Блаватска под влиянието на своето изкушение развива една особена хитрост, когато в книгата си „Тайната доктрина“ дискредитира Бог Яхве, определяйки го просто като Лунен Бог, като иска да постави на негово място Луцифер, когото тя иска да представи като приятел на духа. Той е такъв, естествено, но в смисъла, в който го обясних. Тя иска да представи Бог Яхве като Бог на по-нисшата природа, докато това, което наистина представлява противоположност на Луцифер, е внедрено в по-нисшата природа.

Виждате колко е опасно да се представят истини, които могат да се обърнат в своята противоположност. Блаватска беше изкушена от определени същества, имащи интерес да я изкушат, на мястото на Христос да постави Луцифер, и това трябваше да се постигне чрез факта, че за осмата сфера в света се представя тъкмо тази противоположност на истината и се дискредитира Бог Яхве, като се определя просто като бог на по-нисшата природа. Така работеха световните сили, искащи да насърчават материализма, също и чрез онова, което се нарича теософия, защото материализмът, разбира се, би потънал в най-ужасните си бездни, ако хората бяха повярвали, че Луната действително представлява осмата сфера, в смисъла на Синет и Блаватска, и че трябва да се борят срещу християнството.

Но тук става въпрос за това, в по-нисшата природа да се внедри противникът на Луцифер, докато човекът не развие своя аз така, както е станало по времето на Мистерията на Голгота. Не се оценява достатъчно колко приглушен е бил азът в древни времена. Той е бил приглушен. Азът се появява едва през вековете, предхождащи Мистерията на Голгота. Тогава вече не става въпрос за въвеждането в подсъзнателната, в не-

съзнателната природа на това, което противодейства на Луцифер. Тогава е трябвало да дойде нещо, което човекът е можел да възприеме в своето съзнание: Христос, явяващ се по-нататъшното развитие на Бог Яхве. Христос е трябвало да дойде, така че чрез изповядване на Христос сега човек съзнателно да се противопостави на чистото одухотворяване, към което се е стремял Луцифер. Защото Христос е слязъл за всички хора. И само поради факта, че се чувстваме свързани с всички хора, ние принадлежим на Земята; поради този факт действително принадлежим на Земята. По-дълбокото разбиране на Христос произтича от нашата връзка с хората и от нашите усилия да постигнем пълна връзка с тях.

Виждате ли, докато хората са живеели с не напълно развит аз преди Мистерията на Голгота, те са преминавали през портата на смъртта в духовния свят, установявали са там връзка с архаи, архангели и ангели. Но понеже тук, на Земята, все още не са имали напълно развит аз, след като са преминавали през портата на смъртта, те не са имали и нужда да установяват съзнателна връзка с по-висшите йерархии на духовните същества. Такава се установявала посредством атавистичните сили, които са носели в себе си. Но след Мистерията на Голгота – не чрез нея, а след нея – за хората нещата коренно се променят. Да видим как се променя всичко!

Човекът преминава през портата на смъртта, други хора също преминават през портата на смъртта, или един човек преминава през портата на смъртта, а други остават тук, на Земята. Поради факта, че един човек преминава през портата на смъртта, той си остава човек и отношението ни към него не може да се промени, ако искаме да останем в правилна връзка с него. Сега да помислим за следното. Човекът, когато се издига към духовните светове – днес, във времето след Мистерията на Голгота, – той се издига чрез йерархията на ангелите, архангелите и архаите, и понеже се намира във времето, в което е развил своя аз тук, на Земята, той също така е съзнателен за другите по-висши йерархии. Тоест той е развил съзнателно

това, което се влива в него като сили от още по-висши от архите същества. Но какво означава това? Да вземем един определен пример, да приемем, че някой е изгубил много скъп човек. Този, който е преминал през портата на смъртта, в продължение на години запазва определени наклонности, тенденции, които е имал тук в живота. Но понеже е развил един аз тук в живота, той, като човек, когато преминава през портата на смъртта, започва да осъзнава перспективата за следващата инкарнация. Това се случва в мировата среднощ, както съм я нарекъл в мистериите¹⁰⁴. След преминаването през портата на смъртта, в съзнанието след смъртта се случва нещо. Но когато един човек е в такова състояние, в него вече живее нещо, което го отделя от условията в последния му живот. Да приемем, че в последния живот той е принадлежал към определен народ. Този, който е останал на Земята, продължава да принадлежи към този народ с физическото си тяло. А умрелият вече изживява силата на съвсем различен народ. Как може да се осъществи реална връзка между останалия да живее тук и умрелия, връзка, която не отслабва и в смъртта? Тогава, когато този, който е тук, започне да разбира това, което стои над ангели, архангели и архай, тоест над всичко, което човек може да развие като връзки с човешките общности тук. Ако тук остане някой, да кажем, като принадлежащ към определен народ, и загуби човек, който вече се е подготвил за принадлежност към друг народ, тогава връзката на любовта към мъртвия не може да остане непомрачена. Само ако двамата изповядват Христос, разбират Христос в това, което се простира над всички различия между хората, само тогава връзката им може да бъде надземна. Защото какво казва Йоан, когато Христос Исус идва да се кръсти? „Вижте, ето Божия Агнец, Който отнема греховете на света.“¹⁰⁵ Думи, пред чието пълно значение човек би могъл да пребледнее, ако успее да разбере цялата им тежест.

Може да се зададе въпросът, защо побеждава Христос, а не Митра. По времето, когато се разпространява християнството от Изток на Запад, се разпространява и култът към Мит-

ра по целия Дунав чак до Франция и Испания в Западна Европа. Но култът към Христос побеждава този към Митра. Защо? Защото култът към Митра се е развил чрез израстването над ангелите, архангелите, архаите и чрез това израстване е искал да достигне до мировите управители и до мировите дарители на светлина. Но кой е Христос? Христос е Този, Който е поел върху себе си всичко, свързано с развитието на Земята, всичко, свързано с ангелите, архангелите, архаите, всичко, свързано с човека със Земята. Той понася греховете на света, тоест греховете, навлезли в света чрез човешкото разделение. Той е същество, по отношение на което човек трябва да си каже: аз принадлежа към един отделен народ. Поради това обаче, че принадлежа към един отделен народ, тоест към нещо, свързано със земното, аз се отделям от небесното. От това може да ме освободи само едно същество, което няма нищо общо с човешкото разделение. Само поради това, че разбирам в себе си Христос, който ме води над всяко земно разделение, който ме учи да усещам, че това, което предизвиква земно разделение, представлява страдание и носи смърт, само поради това отново откривам моята връзка с духовните светове. Всичко, което е навлязло в човечеството чрез разделение, е било премахнато от човечеството чрез влизането на Христос в света. Затова Христос не може да бъде бог Митра, който издига човека над самия себе си, а Бог, който слезе на Земята и понесе и премахна греховете на разделиението. Митра се втурва в света, с меч в ръка, да се сражава с по-нисшата природа, за да я победи; по-нисшата природа е унищожена от него. Христос се представя под формата на Агнец Божи, който приема по-нисшата природа, за да я спаси.

Много се съдържа в това сравнение, безкрайно много! Следователно мисълта за Христос е неделима от мисълта за смъртта и мисълта за възкресението. Само когато знаем, че макар това, което довежда човека до Земята, е носител на смъртта, в човека все пак има нещо повече от това, което довежда човека в земната атмосфера. В човека е Христос, който

отново го издига нагоре – „In Christo morimur“ – знаем ли това, тогава разбираме Христос, тогава знаем, че сме съединени с Него. Ето защо древните божества са били представяни като триумфиращи същества; ето защо Христос е могъл да бъде представян само посредством свързване на човека със страданията и смъртта, защото той изстрадва това, което се простира по света като разделение между хората. Така Христос става този, който води човека през смъртта, който го води обратно в духовния свят. Така обаче той става и божественото същество, с което човек осъществява най-близка връзка, ако надмогне майа или заблудата. Както тук Христос е роден от утробата на майа, така ние трябва да се приближим към него, надмогвайки майа, тоест да се обръщаме към него във всичко, което навлиза в майа, но не е май, а висша реалност.

Човечеството ще се нуждае от дълго време на Земята, преди да се обърне към такова служение на Христос. Но човек трябва да започне сериозно да възприема християнството. Най-малко сериозно го възприемат теолозите; те често спорят за това, дали Христос е вършил чудеса, дали например е гонил демони чрез чудеса. Напълно излишно е да спорим за това, дали Христос е гонил демони, по-важно е да се научим ние да вършим чудеса и да гоним демоните там, където можем. Ние можем само в малка степен – и това е съдбата, кармата на нашето време – да гоним демони в по-висш смисъл, докато в древността са го правили атавистично. Но ние можем да започнем да изгонваме онези демони, за които говорих вчера. Те съществуват и е отрицателно суеверие да се предполага, че не съществуват. Как да ги изгоним? Човечеството ще бъде убедено, че те са прогонени, когато това, което днес е нечестиво, стане свято, тоест ако се проникне с Христовото съзнание. С други думи, означава, че трябва да преминем към сакраменталност, когато в своите дела сме изпълнени със съзнанието, че навсякъде зад нас стои Христос, че не можем да правим в света нищо друго освен това, при което Христос може да ни помогне. Това означава, че Христос непрекъснато се разпъва

на кръста в човешките дела. Разпятието не е отделно събитие, то се случва постоянно. Докато не изгонваме демоните чрез това, което живее в нашите души, превръщайки външните механични действия в свещени, ние ще продължим да разпъваме Христос. Отгук трябва да започнем нашето възпитание в истинското християнство. Онова, което е било практикувано символично в древните култове на християнството, трябва да обхване целия свят. Онова, което е било извършвано само на олтара, трябва да обхване целия свят. Човечеството трябва да се научи да се обръща към природата така, както са правили боговете; то не трябва да конструира машини безразлично, а да извършва свещенодействие, да внася святост във всяко свое дело.

Може да се започне с някои неща. Преди всичко може да се започне да се развива сакраменталното в две области. Първо, в областта на възпитанието и обучението. Ако разгледаме всеки човек, встъпващ в света чрез раждането, така, че да знаем, че носи в себе си силата Христова, тогава ще изпитваме благоговение пред растящия човек и ще организираме цялото възпитание и обучение така, че в обучението да реализираме сакраменталното – за това ще говорим по-конкретно при друга възможност. Ако развиваме сакраменталност, ако във възпитанието и обучението виждаме богослужение, но също така правим от него богослужение, тогава ще започнем да одухотворяваме това, което религиите наричат кръщение. И ако се опитаем да осъзнаваме това, което наричаме познание, по такъв начин, че, изпълвайки душите си с идеи за духовния свят, осъзнаваме, че духовното навлиза в нас и ние се обединяваме с него, ако го разглеждаме като единение, ако можем да осъществим истинско познание – мисленето е истинско единение на човечеството¹⁰⁶, ще го откриете изказано още през 1887 г., – тогава това, което е било символично олтарно тайнство, ще се превърне във всеобщо сакраментално преживяване на знанието. В тази посока трябва да върви християнизиранието на хората. Тогава хората ще разберат, че навсякъде в живота

за всичко, което е свързано с Христос, реалността навлиза в майа и че мирогледът на съвременната наука е нехристиянски, в най-голяма степен нехристиянски. Изненадващо е колко лесно днес хората приемат всичко, което е нехристиянско, и колко малко са склонни да приемат това, което съответства на нашето време като християнство. Можем да видим твърде малко неща, които, бих казал, от неясен стремеж, се противопоставят на материализма, но все пак има такива. Само че се намират по погрешни пътеки, като се обръщат, вместо към духовната наука, към старите религии.

Простете ми, че ще дам пример с нещо, което ме касае. Може би вече съм обръщал внимание и тук на факта, че една съвременна личност, която познавах добре в нейната младост, Херман Бар, сега отново търси духовното. Но не при духовната наука, от нея той се интересува съвсем малко. Ако вземете неговата прекрасно, находчиво написана книга за „експресионизма“¹⁰⁷, ще видите, че той вече малко е започнал да се интересува от духовната наука, но преди нея – както се вижда от самата книга – той е изучавал духовната наука само дотолкова, доколкото е прочел в книгата на Леви¹⁰⁸ за моя светоглед и неговите опоненти. Той все още не е намерил път към по-сериозно задълбочаване. Интересното обаче е, че е написал един роман¹⁰⁹, в който героят се запознава с всичко, характерно за нашата съвременност: модерни химически лаборатории и т.н., „слушал“ е Освалд¹¹⁰ в Лайпциг, има известни отношения с теософите в Лондон и т.н. Той е герой, който така преминава през всичко, което съвременният живот предлага като спиритуални усещания, също така се обръща към спиритизма. Тогава някой – вече не знам кой – му дава упражнения, езотерични упражнения, които той прави известно време. Но той е нетърпелив, прави ги краткотрайно и не постига резултати, изоставя ги, както изобщо изоставя всичко останало. После има забележителни преживявания. И най-интересното за мен е, че в тази книга по удивителен начин се появяват много неща, които съм казал в последно време в моите лекции, дори за актуални

събития, въпреки че не съм виждал Херман Бар от 28 години, само веднъж за кратко, но тогава не ставаше въпрос за светогледни въпроси. Наскоро Херман Бар написа драмата „Гласът“. Тя беше поставена. Не е необходимо да се защитава тази драма поради простата причина, че Херман Бар не търси път към духовната наука, който път е твърде тежък за него, а се връща към ортодоксалния или, да кажем, към новия католицизъм. Но той продължава да търси духовен живот. И е интересно как го търси. Героят на драмата се жени за дама, която е дъщеря на строго ортодоксална майка и тя самата е много ортодоксална, но се отнася към християнството с дълбока сериозност, с по-голяма сериозност, отколкото може да се изиска от човек. Героят на драмата е ученик на Освалд и Хекел¹¹¹, той е свършен материалист. Съпругата му и тъщата му, приели много сериозно християнството, дълбоко страдат от факта, че съпругът е освалдианец и хекелианец и не иска нищо да знае за духовния свят. Съпругата му много страда от това и умира от мъка. Но по време на боледуването си тя има решаващо усещане: тя иска да умре, за да помогне на съпруга си от духовния свят. Тя умира. След смъртта ѝ веднъж съпругът ѝ пътува в един влак. Той често чува, сякаш от неясна мъгла, нещо като призив от умрялата си съпруга. Сега, във влака, в спалния вагон, той чува особено ясно гласа на жена си. Това го докарва почти до лудост и скача от влака. Като умопомрачен той се добира до чакалнята на една гара. И там чува, че влакът, в който е пътувал, е катастрофирал. Носят ранени. Той разбира, че гласът на жена му го е спасил, защото го кара да напусне влака, в който иначе е щял да загине. За първи път свързва гласа на жена си с реалните условия. Не искам да давам преценки, искам само да разкажа какво пише един съвременен човек. Преживявайки такова очевидно чудо, той осъзнава, че е спасен от жена си и това го кара да разсъждава отново за връзката на човека с духовния свят. По-късно съпругата му продължава да общува с него и последвалата интимна връзка между душата му и нейната душа го връща към християнството в истинския смисъл

на думата и той преодолява материалистичния си мироглед.

Във всеки случай ние виждаме, макар да не е нужно да защитаваме тази драма, че днес вече има хора, стремящи се да внесат в живота възгледа, че една истина за духовния свят може да се разкрие и в голямата илюзия, в майа. Само чистото разбиране на християнството може да прокара мостове между живота тук, на Земята, и живота в духовния свят. Но потребност за този свят имат вече много хора, въпреки че те съставляват малка част от огромния брой хора, които или са затънали в традиционните религии, или са попаднали в материализма, или чийто живот е пряко определен от материализма и нямат истинска връзка с духовния свят. Както казах, не искаме да защитаваме драмата на Бар, но тя ни показва, че човек не може да пренебрегне проблема на смъртта, ако действително иска да разбере християнството. Защото едно от най-интересните неща в драмата е, че тя изхожда от онова отношение между човешката душа и човешкото тяло, което води до портата на смъртта. Но тук има една основна грешка. Вместо да води към християнството, чието истинско начало се стреми да постави духовната наука, тя отново иска да върне човека към едно отделно вероизповедание.

Ако хората биха поискали да разберат Христос по начина, който посочих днес – и ако можем още по-често да говорим тук, ще разгледам нещата по-задълбочено, – ако хората биха могли да разберат Христос по начина, показан току-що само по елементарен начин, тогава усещанията, представите, които се развиват по отношение на Христос, действително ще могат да се предадат на всички хора, защото Христос не е умрял просто за онези, които днес изповядват някакво християнство, а Той е умрял и възкръснал за всички хора. И човек не бива да свързва определено религиозно изповедание с Христовото същество, а всяко религиозно изповедание е свързано с християнството. Ако хората биха разбрали Христос по указания тук начин, тогава християнството ще се разпространи по цялата Земя. Защото откровението на Христос е нещо различно от

откровението на Исус.

Ако ние, като мисионери, отидем в чужди земи или искаме под формата на някакво вероизповедание да наложим служението на Исус на местните жители, те няма да ни разберат, тъй като често тези хора знаят повече от това, което този или онзи мисионер трябва да им донесе. Защото бих искал да разбера какво би казал например един турчин, ако някой от новите протестанти поиска да му представи схващането си за Христос, което той, като представител на новото протестантство, има, това схващане за Христос, което се състои в това – при новите протестантски пастори вече е така, – че някога е имало един Сократ, после друг човек, който е бил нещо повече от Сократ: Христос, един особен човек, но във всеки случай човек, или онези объркани неща, които казват днес за Христос в новото протестантство. Турчинът би му отговорил: как казваш това и искаш да бъдеш християнин? Прочети 19 сура в Корана¹¹², там има много повече от това, което ни разказваш за Христос! Турците знаят много повече за Христос Исус, отколкото протестантските пастори разказват за Исус Христос, тъй като много повече се съдържа в Корана, защото Христос Исус се приближава много повече до божествеността в турското вероизповедание, отколкото в по-новата протестантска религия. Това не е известно, защото днес религиозните източници почти не се четат и се говорят много повърхностни неща за всички възможни религии.

Откровението на Исус също ще навлезе сред хората по правилен начин. Но до него те самите трябва да достигнат. И те ще го достигнат, когато преминат през достатъчен брой инкарнации. За откровението на Христос днес всеки е съзрял до определена степен. Тази разлика трябва да се прави. Налице са обаче много сили, които работят срещу реализирането на истинското Христово откровение и истинската духовна наука. Трябва само да си припомним някои неща, които наскоро разказах за всевъзможни стремежи, които се наричат окултни.

И сега всъщност бих искал да завърша днешната лекция.

Ще направя само едно малко допълнение. Поради определена причина не бих искал да го причисля към лекцията. И веднага ще разбере причината. В лекцията съм казал нещата без резерви, но това, което ще кажа сега, ще го кажа с известни резерви, така че ще го разгранича от лекцията. Споменавам го днес, защото го считам за важно във връзка с нашите днешни раглеждания.

Казах, че материализмът достигна разцвет в средата на 19. век. Тогава онези хора, които знаеха, че човечеството винаги ще има нужда от духовен живот, мислеха за това как да учат хората, че в нашето обкръжение действително има духовни същества и духовни въздействия. Както посочих, тогава водещите окултисти се разделят на такива, които са на мнение, че човечеството все още не може да приеме нещата, и на такива, които в средата на 19. век твърдят, че човечеството вече е готово да приеме по елементарен начин най-важните понятия за духовния живот. Последните, които са за преподаването и разпространението на учението, днес са сведени до малък брой хора. Антропософското движение обаче се придържа към убеждението, че разпространението на учението, както се практикува от нас, е важно за предаването на духовното познание на човечеството. За първи път този въпрос се повдига през 40-те години на 19. век, но мнозинството има различно мнение, така че то поема различна посока, посоката на спиритизма. Опитват се да покажат по пътя на медиумизма, че личности, разглеждани като медиуми, – тук характеризирам нещата, – са способни да получават послания от духовния свят и че по този начин може да се осъществи връзка с царствата на духа. Вече казах, че всички тези опити се провалят. Защото ако бяха успели, щеше да стане ясно, както изясних на онези, които присъстваха на лекцията в Берн¹¹³, че има различни степени на връзка с мъртвите. Но до това не се достигна и опитите претърпяват неуспех. Медиумите показваха всичко по най-примитивен и елементарен начин, те влизаха в непосредствена връзка с някой мъртвец, а чрез медиумите хората постоянно

искаха да получат информация от някой мъртвец. Обърнете внимание, че по този начин не искам да кажа, че чрез експериментите, извършвани посредством някой медиум, не може да се осъществи контакт с някой мъртвец. Но има разлика дали това представлява несъзнателно, реално, правилно посредничество и дали такова изобщо е възможно. Очакваше се нещо напълно различно. Очакваше се, че чрез медиумите хората ще разберат, че освен сетивни сили, в човека непрекъснато се вливат и духовни сили. Експериментите трябваше да научат хората да търсят духовното поле в непосредственото обкръжение, а не в съобщенията на този или онзи отделен мъртвец.

Тъй като цялото начинание се оказа грешка, сериозните окултисти се оттеглиха от този спиритичен опит, а човечеството днес трябва да плати за това с факта, че медиумите са обсебени от всевъзможни окултисти, следващи не чисти окултни цели, а специфични човешки цели. Често съм споменавал, че този, който иска да бъде истински окултист, не може да служи само на някаква специфична човешка цел, а само на общочовешки цели, и не трябва да използва неподходящи, неправилни средства за постигане на тези цели. Но днес какво ли не смятат за окултизъм! За това, какво наричат днес окултизъм, можете да придобиете представа, ако прочетете доклада на последния Теософски конгрес, в който се съдържат изказванията на г-жа Безант и г-н Ледбитър¹¹⁴. В изказванията настоящите събития са представени като великата борба между господарите на светлината, към които, разбира се, се причисляват г-жа Безант и г-н Ледбитър, и господарите на мрака. Изказва се мнението, че всеки, който остава неутрален, не взема страна – разбира се, страната на господарите на светлината, на която стоят г-жа Безант и г-н Ледбитър, – е предател. Но на това събрание се разказват и много други неща. Така например Ледбитър, въз основа на дълбоки окултни прозрения, разказва, че преди 1870 година Бисмарк¹¹⁵ е пътувал до Франция и на север, на юг, на изток и запад от Франция е създал магнетични центрове. По време на войната през 1870/71 г. тези

магнетични центрове, създадени от Бисмарк във Франция, са действали. В противен случай войната с Франция е щяла да бъде загубена. Такива неща слушат хората днес на теософски събрания! И човек може само да се чуди, че се случват такива неща! Но както казах, в нашата епоха има всевъзможни видове окултизъм. Важното е, че сега, когато сериозните окултисти са се оттеглили от спиритизма, последният е поет от хора, преследващи конкретни цели. И е доста лесно да се преследват такива цели. Моля, имайте предвид какво искам да кажа. Спиритизмът е внесен в света по честен начин, той представлява опит да се разберем дали човечеството днес е готово да приеме духовни истини. Но този опит се проваля и после всевъзможни течения, окултни братства и отделни хора, особено от Америка, се опитват да манипулират медиумизма, за да го използват за своите специфични цели. Сега това, което искам да добавя, го разказвам, защото вчера нашият скъп приятел г-н Хейууд-Смит¹¹⁶ ми съобщи за книгата, съдържаща опитностите на сър Оливър Лодж¹¹⁷. Повтарям, че говоря с известни резерви, защото засега имам само малко информация. Ала тя е достатъчно красноречива. Но си запазвам правото за допълнителни коментари, когато получа книгата. Тъй като не смятам въпроса за маловажен, затова днес бих искал да говоря по него. Ако информацията е погрешна, аз, разбира се – затова говоря с резерви, – ще коригирам казаното днес.

Изключително важен факт е, че една от водещите личности в науката на Англия, сър Оливър Лодж, големият естествоизпитател Оливър Лодж, написал различни книги, в които признава наличието на духовен свят, написва една подобна книга¹¹⁸, която, ако се приеме в смисъла, в който е замислена от сър Оливър Лодж, би трябвало всъщност да принадлежи към най-значителното, което може да се каже в настоящия момент. Фактите са следните. Сър Оливър Лодж има син, роден през 1889 г., който постъпва на военна служба, когато избухва войната. Тогава Лодж и съпругата му са в Австралия. И после, през март 1915 г., когато синът, Реймънд Лодж, се озова-

ва на едно много опасно място на военни действия, близо до Иперн, можете да си представите, че родителите му са силно притеснени. През август 1915 г. сър Оливър Лодж получава съобщение от г-жа Пайпър от Америка. От г-жа Пайпър, която е американски медиум, той получава съобщение със забележително съдържание, което гласи: Майерс ще вземе участие в предопределеното Ви от съдбата и ще Ви защити. – Но това се поднася в класическа форма, под формата на Хорациева сентенция. Следователно сър Оливър Лодж получава от американски медиум през август – през август е написано – съобщението, че Майерс, предишният председател на Обществото за психически изследвания в Лондон, но починал преди 14 години, ще защитава и подкрепя сър Оливър Лодж по време на трудно събитие, което сър Оливър Лодж ще преживее. Моля, имайте предвид, че в съобщението се споменава само, че Майерс ще помогне на сър Оливър Лодж по време на трудно събитие. През септември 1915 година синът Реймънд Лодж е убит и тогава сър Оливър Лодж свързва съобщението, че Майерс¹¹⁹ ще му помогне, със смъртта на сина си. И семейството на сър Оливър Лодж влиза в контакт с всевъзможни медиуми. Много от тях са на разположение и носят всевъзможни съобщения. Всички тези съобщения са в една посока: твоят син или вашият син – на сеансите присъства и лейди Лодж – е заедно с Майерс. Майерс му помага и за него е много важно да разберете за него, а именно по този начин сър Оливър Лодж да осъществи връзка с духовния свят. Ако прочетете различните изказвания на отделните медиуми, както са дадени тук, едно нещо се откроява. В тях се съдържат интересни градации. Всичко се случва в точно определен момент. Повдигат се въпроси и т.н., после медиумите отговарят. Процесът е особено интересен. И дори се стига дотам, че се открива една непозната на семейството снимка на Реймънд Лодж. Тя се открива по указание на загиналия син, който точно посочва мястото, където се открива снимката. Накратко, в тази книга изглежда, че е събрано с изключителна точност и прецизност всичко,

което може да бъде преживяно в много спиритични сеанси и което може да доведе до разказваното там. Известно е, че сър Оливър Лодж вече е бил малко склонен към такива практики, за голямо недоволство на синовете му. След тези събития обаче те също били убедени. Сър Оливър Лодж изглежда е описал най-подробно как благодарение на различните медиуми е прокаран мост към сина му.

Важното тук е, че една такава уважавана личност е подтикната да търси достъп до духовния свят по пътя на медиумизма. Трябва да кажа, че от това, което знам за различните сеанси, те не разкриват нищо особено ново. В случая друго е много важно, че съвременна личност от такъв висш ранг, научна личност, когато пише по този начин, може да окаже огромно влияние върху умовете на хората, че тя самата е подтикната да пише по този начин. Това е много важно, защото по този начин много хора могат да се обърнат към медиумизма, могат да бъдат тласнати по пътя, който по този начин търси връзката с духовния свят.

Естествено, както описах, това, което се искаше да се постигне с помощта на спиритизма, претърпя неуспех. Но нека сега да разгледаме случая по-отблизо. В първото съобщение от медиума Пайпър, което сър Оливър Лодж получава от Америка, се прави прогноза за едно събитие, че Майерс ще го защити. Чудесно, този факт може да се прояви в най-различни варианти. Да си представим, че синът не е убит, така че може да се каже: беше ти известно, че Майерс от духовния свят ще защитава сина ти тук, на бойното поле, от смъртта. Без съмнение, в Америка също биха могли да знаят, че младият Реймънд Лодж се е озовал на опасно място на полесражението, така че са могли да говорят като древни оракули: Майерс ще защитава сина. И ако синът се спаси, тогава той го е защитил, за да избегне смъртта. А ако той загине, тогава ще се посочи, че сега Майерс от духовния свят посредничи за връзката му с баща му; това също е възможно. Следователно съобщението е съставено много хитро. Цялата работа е замислена в Америка.

После – такива братства, разбира се, са широко разпространени – при лейди Лодж пристига следващият медиум. Няма нужда да се знае по какъв начин протича един такъв анонимен сеанс, както го наричат. В началото всичко протича така, както протича при сеансите. Но сега траурната вест отдавна е получена и лейди Лодж носи в психиката си всички последици от тази траурна вест. И може да се покаже, че живеещото в една душа преминава в другата душа и говори чрез медиума. Освен това в душата на лейди Лодж синът продължава да живее в смъртта по начина, който ни е известен. Това, което се проявява чрез медиума, е повторение на онова, което се намира в душата на лейди Лодж или в душите на останалите членове на семейството. Това дори може да се проучи много добре от протокола, защото той отразява характера на онези, които имат решаващо влияние върху сеансите. И името на Майерс присъства при медиумите, които не са го познавали. Но това не е толкова чудно, защото сър Оливър Лодж е познавал много добре Майерс, работил е с него и т.н. Накратко, ако сър Оливър Лодж, абстрахирайки се от личните си интереси, които е имал към сина си, е експериментирал по начин, който просто показва, както са искали в началото, че в нашето обкръжение са налице духовни влияния, тогава всичко щеше да е наред. Но този път е бил изоставен.

Не се касае за друго, освен за това, че от някаква страна – и тази страна ще бъде изяснена от книгата, днес не искам да давам преценки – се използва сър Оливър Лодж, за да се постигнат специфични цели. Много вероятно е това да е опит от страна на някое много тъмно окултно братство, използвайки създадите се тук констелации, да спечели и науката за спиритизма, който много би желал да го смятат за научен и който лесно може да се използва за постигане на специфични цели.

От други места в Америка, за да избера само един пример, са правени опити да се премахне учението за прераждането от човешкото съзнание. Какво е направено? По времето, което характеризирах, когато спиритизмът е изоставен от

сериозните окултисти, се провеждат всевъзможни сеанси на различни места – от Лангсдорф¹²⁰, ако не се лъжа, – на които медиумите се свързват с мъртви, които винаги свидетелстват, че и дума не можело да става човек да се надява на бъдещо превъплъщение. Така учението за повтарящите се земни животи е атакувано особено в Америка. Може да се постигне изключително много, ако нещата се представят на хората под формата на съобщения от мъртвите.

Тъй като в последно време говорих за тези неща и понеже този пример ми се струва особено показателен, реших да споделя някои мисли по въпроса. Защото какво ще научи светът? Светът ще научи, че един голям учен признава спиритизма. Тогава хората ще прочетат книгата и е много вероятно да открият, че спиритизмът никога досега не е бил толкова добре обоснован, както в тази книга. И вероятно – както казах, правя тези допълнения към лекцията с известни резерви, защото си запазвам правото да се върна към въпроса, когато сам прочета книгата, – вероятно се касае за опит от страна на едно тъй наречено братство, следващо левия път, да постигне специфични цели. На пръв поглед може да не е много явно, но има много братства, които се стремят да постигнат своите конкретни цели по този начин. А по този начин може да се постигне повече, отколкото се мисли. Но за тези неща ще говорим в бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

1. *един влиятелен естествоизпитател*: Сванте Арениус (1859-1927), шведски физик, химик и астроном, в „Идеи за изграждане на света в промяната на времето“, Лайпциг 1908, предговор.
2. *Когато Гьоте сам разказва как се учи да свири на пиано*: „Поезия и истина“, 4. книга.
3. *Йохан Кристоф Готшед*, 1700-1766, поет, професор по литература, установява литературни правила, особено за драмата, по френски образец.
4. *Готхолд Ефраим Лесинг*, 1729-1781, поет и критик, завършител на германското Просвещение и подготвител на Класицизма.
5. *Кристиян Фюрхтегот Гелерт*, 1715-1769, поет, професор по морал, реторика и поезия в Лайпциг от 1745. Голямата си популярност дължи преди всичко на своите народни поетични басни и на своите „Духовни песни“.
6. *Кристиян Готлиб Лудвиг*, 1709-1773, професор по медицина.
7. „изучава философия, право, медицина и – за жалост – теология“, „Фауст“ I, Нощ.
8. *Йохан Готфрид Хердер* (1744-1803), „Идеи за една философия на историята на човечеството“, Рига 1774-1791.
9. *Заедно с това от духа на Хердер, върху Гьоте оказва влияние и внесено от Спиноза*: Барух Спиноза (1632-1677), холандско-юдейски философ, математик и оптик. За отношението на Гьоте към Спиноза виж Събр. съч. I, „Въведения в Гьотевите естественонаучни съчинения“, I. том, IV. глава, S. 75 ff.
10. *Уилям Шекспир*, 1564-1616.
11. *Пиер Корней*, 1606-1684, и Жан Батист Расин, 1639-1699, май-

стори на класическата френска трагедия.

12. *Йохан Хайнрих Юнг* (Юнг-Щилинг), 1740-1817, немски физик и писател.

13. *Емануел фон Сведенборг*, 1688-1772, шведски учен и теософ.

14. *Парацелз*, Теофраст фон Хохенхайм, 1493-1541, лекар и естествоизпитател.

15. „всяка дейна сила“: „Фауст“ I, Нощ.

16. *посещава пасторската къща в Зезенхайм*: Фридерике Брион, (1752-1813).

17. „закон и право се наследяват като вечна болест“: думи на Мефистофел във „Фауст“ I, Кабинет.

18. *Гьотц фон Берлихинген*, 1480-1562, от древен вюртембергски род, 1525 предводител на Селската война, сражава се срещу турците през 1542, срещу Франция през 1544. Автобиографията му излиза през 1731 година.

19. „превъзходни прагматични максими“: Фауст към Вагнер.

20. *Зигварт*, сантиментален роман от Йохан Мартин Милер, излиза през 1776 (2 години след „Вертер“), временно най-любимата книга на читателския свят.

21. *той пише в едно писмо тогава*: писмото на Гьоте от Франкфурт до графиня Огюст фон Щолберг-Щолберг от 13 февруари 1775 г.

22. „Вертер“ става много известен относително рано“: „Вертер“ излиза през септември 1774.

23. *Карл Август*, херцог на Ваймар, 1757-1828, син на херцогиня Анна Амалия.

24. така се изразява един велик човек: Фридрих Велики, „De la litterature allemande“, 1780.
25. Шарлоте Фрайфрау фон Щайн, 1742-1827.
26. първия си научен трактат: през 1784 г.; излиза в Йена през 1786 година.
27. „Предполагам...“: писмо от Рим, 28 януари 1787, в „Италианско пътуване“.
28. „Тези велики творби на изкуството...“: писмо от Рим, 6 септември 1787, пак там.
29. „Разбойници“ на Шилер, „Ардингело“ на Хайнзе, както и други: драмата „Разбойници“ излиза през 1781 г. Фридрих Шилер, 1759-1805, „Писма върху естетическото възпитание на човека“ (1795). Вилхелм Хайнзе, 1749-1803, „Ардингело“, 1787.
30. така че Херман Грим с право казва: в „Гьоте“, Лекция 21: „Когато двама превъзходно надарени мъже се обединяват за общо дело, тяхната сила не се удвоява, а учетворява. Всеки един от тях има невидимо другия до себе си. Формулата няма да гласи $G + S$, а $(G + S) + (S + G)$. Във всеки у тях се натрупва силата на другия.
31. Дю Боа-Раймонд, 1818-1896, берлински физиолог. „Гьоте и безкраят“, ректорска реч 1882, Берлин 1886.
32. В последната ми книга, „За загадката на човека“: Събр. съч. 20, стр. 155.
33. Жулиен Офре дьо Ламетри, 1709-1751, „Човекът-машина“, 1748.
34. Оноре Габриел Рикети, граф дьо Мирабо, 1749-1791, якобинец, блестящ оратор.
35. Жорж Дантон, 1759-1794, френски революционер.

36. *Максимилиан Робеспьер*, 1758-1794, водещ якобинец, името му обикновено се свързва с позорното „царство на терора“.
37. *пребиваването му в Рим*: на 3 септември 1786 отпътуване от Карлсбад, на 29 октомври 1786 пристигане в Рим, на 23 април 1788 отпътуване от Рим, на 18 юни 1788 пристигане във Ваймар.
38. *Ранната смърт на Шилер*: Виж изказванията на Р. Щайнер в „Педагогическата стойност на познанието за човека и културната стойност на педагогиката“, Втора лекция от 18 юли 1924, Събр. съч. 310.
39. *Когато няколко години е студент в Лайпциг*: пристигане в Лайпциг на 3 октомври 1765, отпътуване на 28 август 1768. Кръвоизливът се появява в края на юли 1768.
40. *Сузана Катарина фон Клетенберг*, 1723-1774, пиетистка, прототип на „Хубавите души“ във „Вилхелм Майстер“.
41. *И сега той отива в Страсбург*: Гьоте пристига в Страсбург на 1 април 1770 г. и се връща във Франкфурт на 14 август 1771 г.
42. *Карл Вилхелм Йерусалем*, 1747-1772, секретар в посолството на Брунсуик във Вецлар.
43. *Фридерике Брион*, 1752-1813.
44. *Софокъл*, 496-406 пр. Хр. Написал е 130 пиеси, от които са запазени седем: Аякс, Едип цар, Едип в Колон, Антигона, Електра, Трахинянки, Филоктет. Наскоро бяха открити и фрагменти от сатиrowата пиеса „Кучета-търсачи“.
45. *ние стим, защото сме уморени*: сравни лекцията от 12.11.21 в Събр. съч. 208, „Антропософията като космософия, Втора част“.
46. *той написва сцената с подмладяването – „Кухнята на вещиците“ в Рим*: през март 1788.

47. „умни“ животни: сравни Оскар Пфунгст, „Конят на господин фон Остен (умният Ханс). „Принос към експерименталната животинска и човешка психология“, Лайпциг 1907, и посочената там литература.

48. *Карл Густав Карус*, 1789-1869, лекар и философ. „Сравнителна психология или история на душата в реда на животинския свят“, Виена 1866.

49. *Херман Бар*, 1863-1934, виенски писател и критик

50. *Ханс Закс*, 1494-1576, нюрнбергски майстор певец, общар.

51. *Якоб Бьоме*, 1575-1624, общар в Гьорлиц, мистик.

52. в *Гьорлиц*: на 3 декември 1908.

53. в *следните думи*: „Фауст“, Първа част, Готическа стая, Фауст на Вагнер.

54. св. апостол Павел казва: 1. Коринтяни, 1,20: „Не обърна ли Бог в глупост светската мъдрост?“

55. *Оскар Хертвиг*, 1849-1922, анатом. След 10-годишна професура в Йена от 1888 г. той ръководи анатомично-биологичния институт в Берлин. Р. Щайнер често посочва съчиненията на Хертвиг, „Възникването на организмите. Опровержение на теорията за случайността на Дарвин“ (Йена 1916), „Елементи на учението за еволюцията на човека“ (Йена 1910), „Към борбата с етическия, социалния и политическия дарвинизъм“ (Йена 1918), които са насочени срещу еволюционната теория на Дарвин.

56. *погрешна научна посока*: има се предвид тогавашната психоанализа. Сравни Събр. съч. 178, „Индивидуални духовни същества и тяхното въздействие в душата на човека“.

57. *Фридрих Теодор Фишер*, 1807-1887, поет и философ. Освен романа „И един“ (1879) е позната и неговата често обсъжданата от Р.

Щайнер „Естетика“.

58. *излязлата наскоро биография*: Франца Файлбоген, „И един“ на Фр. Т. Фишер“, Цюрих 1916.

59. *Макс Ейт*, 1836-1906, инженер и писател.

60. *число на Лудолф*: така наречено от математика Лудолф фон Цойлен, 1540-1610.

61. *Хенри Стил Олкот*, 1832-1907, заедно с Е. П. Блаватска основава Теософското общество.

62. *модерен юрист*: Д-р Макс Буркхард (1854-1912). Описан от Херман Бар, „Спомени за Буркхард“, Берлин 1913. Сравни Р. Щайнер, „Събрани статии за драматургията“, Събр. съч. 29, стр. 60).

63. *Алфред Фрайхер фон Бергер*, 1853-1912, театрален директор в Хамбург, по-късно в Бургтеатър във Виена. Р. Щайнер разказва подробно за новелата „Съветник Айзенхарт“ в цикъла „Формиране на съдбата и живот след смъртта“ Събр. съч. 157, лекция от 14 декември 1915.

64. „*Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука*“: в „Луцифер-Гносис“ 1903-1908», Събр. съч. 34, както и в отделни издания.

65. *изнесената от мен лекция неотдавна в Листал*: „Човешкият живот от гледна точка на духовната наука“, лекция от 16 октомври 1916, във „Философия и антропософия. Събрани статии 1904-1918“, Събр. съч. 35.

66. *Джон Стюарт Мил*, 1806-1873, английски философ и икономист, един от основателите на позитивизма.

67. *Александър Иванович Херцен*, 1812-1870, руски писател и революционер. Творбата на Херцен от 1864: „Последното и първото“, цитиран от Мерешковски, „Възходът на тълпата“, Мюнхен 1907.

68. *Дмитрий Сергеевич Мережковски*, 1865-1941, руски писател, живее като емигрант в Париж.

69. *Николай II*, 1868-1918, цар на Русия.

70. *Джордж V*, 1865-1936, крал на Англия.

71. *Раймонд Поанкаре*, 1860-1934, френски министър-председател по време на Първата световна война.

72. *Елена Петровна Блаватска*, 1831-1891. През 1875 заедно с полковник Хенри Стил Олкот тя основава в Ню Йорк Теософското общество.

73. *Франц Фердинанд*, ерцхерцог на Австрия, 1863-1913, убит в Сараево на 28 юни 1914.

74. *че в един западен вестник: „Paris-Midi“*. Сравни речта на Жан Жорес, издадена от Виктор Шиф, Берлин 1919.

75. *Жан Жорес*, 1857-1914, социалистически политик, застъпник за мир и международно помирение, особено между Франция и Германия.

76. *окултен алманах: „Almanach de Mme de Thebes (псевдоним на предполагаемата Mme Anne Victorine de Savigny, починала 1917), Conseils pour etreheureux.“* Paris 1903 ff.

77. *изречението*: дословно: „Този, който трябва да управлява в Австрия (*Франц Фердинанд*), няма да управлява. Ще управлява един млад човек, който засега не е определен да управлява (*Карл I*).“ Виж „Almanach de Mme de Thebes 1913“, Париж 1912: убиецът.

78. *се повтаря същата забележка*: „Трагичното събитие в австрийския императорски дом, което предсказах, все още не се е случило, но със сигурност ще се случи, и то преди края на първата половина на годината.“ виж „Almanach de Mme de Thebes 1914“.

79. пастор и професор: д-р Фридрих Малинг, Хамбург. В лекцията от 26 октомври 1916 в Санкт Гален Р. Щайнер цитира от неговата брошура: „Мисловният свят и учените“. Сравни „Връзката между живите и мъртвите“, Събр. съч 168.

80. Алцион: по-късно станал известен като Кришнамурти (1897-1986), обявеният от Теософското общество месия.

81. Ани Безант, 1847-1933. През май 1907 е избрана за президент на Теософското общество.

82. чийто главен секретар бях аз: от основаването на германската секция на Теософското общество на 20 октомври 1902.

83. Морис Метерлинк, 1862-1949, белгийски поет. Виж „Морис Метерлинк и германската литература. Един документ“, Минделхайм 1985.

84. Ку Хунг-Минг, „Духът на китайския народ и изходът от войната“, Йена 1916.

85. харта на свободата: дословно: „Затова първата задача е да се открие средство да се даде сила на управляващите, на войниците и държавниците, сила да сключат мир. Народите във воюващите сега в Европа страни могат да постигнат това само ако скъсат настоящите си конституции и Магна хартата на мира, приемайки една нова Магна харта на верността, както ние, китайците, я имаме в нашата религия на добрия гражданин.“ – Ку Хунг-Минг, „Духът на китайския народ и изходът от войната“, стр. 168/169.

86. Конфуций, , 551-478 пр. Хр., философ.

87. Лао Дзъ, 6.век пр. Хр., „старият майстор“, философ, основател на таоизма.

88. енцикликата: енцикликата „Quanta cura“ от 8 декември 1864 е изпратена от папа Пий IX на всички епископи, заедно със „Syllabus“, списък с 80 „прегрешения“, заклеямени от църквата. В раздел 10,

насочен срещу модерния либерализъм, се осъждат най-вече свободата на мисълта и културната свобода.

89. *човек, който е роден през 16. век*: следващите описания следват съдържанието на едно съчинение от Анджело Губернатис, „Галилео Галилей“, в „Дойче ревию“, март/април 1909.

90. *понеже чухме откъс от „Фауст“*: преди това е изпълнена сцената от Първа част: *Мефисто и ученикът*.

91. *Йохан Себастиан Бах*, 1685-1750.

92. *Алфонс Льобле*, „Materialisme et Spiritualisme“, Paris 1865.

93. *Максимилиан Литре*, 1801-1881, философ и езиковед, позитивист.

94. *Алберт Шефен*, 1884-1963. След смъртта на Р. Щайнер (1925) председател на Антропософското общество в Дорнах.

95. *„Истинският галеник на съдбата“*, Алберт Шефен, Берлин 1916.

96. *„...където двама се събират в Мое име...“*: Матей: 18, 20.

97. *Спомнете си изказването на Херман Грим*: лекция 23 в „Лекции за Гьоте“ (2 том, 1877) от Херман Грим, 1821-1901, в която той говори за „голямата Кант-Лапласова фантазия за възникването и за някогашната гибел на земното кълбо“.

98. *Томас Ньюкомен*, английският изобретател, през 1711 г. заедно със сътрудника си Гейзър Каули успява да направи атмосферен парен двигател, който може да се използва за практически цели.

99. *Джеймс Уат*, 1736-1819, механик, не може да използва за своята парна машина отдавна познатата парна помпа, тъй като друг имал патент за нея, но успява да създаде нов механизъм, тъй наречения планетарен механизъм от зъбни колела, чрез който движението в

права посока може да се преобразува в кръгово.

100. *Прочетете цикъла лекции, изнесени в Карлсруе: „От Исус към Христос“*, Карлсруе 1911, Събр. съч. 131.

101. *„Каквото сте сторили на един от тези най-малки Мои братя, на Мен сте го сторили.“*: Матей: 25, 40.

102. *вече споменах за тази тайна*: в лекциите „Окултното движение в 19. век и неговата връзка със световната култура“, Събр. съч. 254.

103. *книгата на Синет, „Езотеричен будизъм“*: Алфред Пърси Синет (1840-1920), „Езотеричен будизъм“, 1883.

104. *мировата среднощ, както съм я нарекъл в мистериите*: Пета картина в „Пробуждането на душите“ в „Четири мистерийни драми“, Събр. съч. 14.

105. *„Вижте, ето Божия Агнец, Който отнема греховете на света.“*: Евангелие на Йоан: 1, 29.

106. *мисленето е истинско единение на човечеството*: дословно: „Осъзнаването на идеите в действителността е истинското единение на човека“. Предисловие към Втори том на „Гьотевите природонаучни съчинения“, издадени от Рудолф Щайнер през 1887 в „Немска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома, Събр. съч. 1а-е.

107. *Херман Бар...* „експресионизма“: есе 1916.

108. *книгата на Леви*: Ойген Леви, „Светогледът на Рудолф Щайнер и неговите противници“, Берлин (1913).

109. *написал един роман*: „Небесно пътешествие“, 1916. За този роман Рудолф Щайнер говори и в лекцията от 10 декември 1916 г. в Събр. съч. 173, Карма на неистината – първа част“, както и в лекцията от 20 юни 1916 в Събр. съч. 169, „Мирова същност и азавост“.

110. *Вилхелм Освалд*, 1853-1932, химик.

111. *Ернст Хекел*, 1834-1919, зоолог.
112. *19 сура в Корана*, сура „Мария“.
113. *лекцията в Берн*: лекция от 9 ноември 1916, отпечатана в Събр. съч. 168, „Връзката между живите и мъртвите“.
114. *Чарлз Уебстър Ледбитър*, 1847-1934, знаменита личност в Теософското общество.
115. княз *Ото фон Бисмарк*, 1815-1898, основател на германския райх 1871.
116. *Хейууд-Смит*, умрял 1951, английски член на Антропософското общество, преводач на лекциите на Р. Щайнер на английски, тогава именно в Дорнах.
117. *Оливър Лодж*, 1851-1940, английски физик, член на Кралското общество. За „Случаят Лодж“ виж и лекцията от 15 април 1918 в Събр. съч. 67 „Вечното в човешката душа. Безсмъртие и свобода“.
118. *една подобна книга*: „Реймънд или живот и смърт“, 1916.
119. *Фредерик В. Х. Майерс*, 1843-1901, спиритист, приятел на сър Оливър Лодж; 1882 един от основателите на Обществото за психическо изследване в Лондон.
120. *Георг фон Лангсдорф*: лекар във Фрайбург, автор на „Целостта на спиритуализма“, Лайпциг 1898.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЗА ЗАПИСКИТЕ НА ЛЕКЦИИТЕ

*От биографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, 35-та глава, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произлизат публикуваните за цялата общественост книги и поредицата лекционни цикли, които първоначално бяха замислени като частни издания, достъпни само за членовете на Теософското (по-късно Антропософското общество). Тези повече или по-малко точни записки на лекциите не са прегледани и коригирани от мен поради липса на време. Аз бих предпочел устно изговореното слово да остане такова. Но членовете на Обществото изискаха разпечатването на циклите, което и стана. Ако бих имал време да коригирам нещата, нямаше още от началото да съществува ограничението «само за членовете». От повече от една година то вече е отпаднало.

Тук, в „Моят жизнен път“, трябва преди всичко да кажа как публикуваните ми книги и тези частни издания се вменстват в това, което разпространявам като антропософия.

Който желае да проследи моите вътрешни усилия и работа за представянето на антропософията пред съзнанието на съвременното, той трябва да го направи въз основа на публикуваните ми съчинения. В тях аз разисквам всичко, което съществува в съвременното като стремеж за познание. Там е показано това, което в духовното съзерцание все повече се изграждаше като сграда на антропософията, но в много отношения се осъществи в несъвършен вид.

Редом с тези изисквания – да изградя антропософията и при това да служа само на това, което става, когато човек предава съобщения от духовния свят на общообразователния свят днес – се прибави и другото: да се съобрази с идващото от членовете на Обществото и разкриващото се като душевни нужди и духовни копнежи.

Тук се появи необходимост да бъде представено и разяснено съдържанието на Евангелията и на Библията изобщо в антропософска светлина. Изискваше се в курсове да се узнае тълкуването на дадените на човечеството откровения.

След като се проведеха вътрешни курсове в смисъла на това изискване, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове на Обществото. Те бяха запознати с началните сведения от антропософията. Пред тях беше възможно да се говори така, както към напреднали в областта на антропософията. Изложението в тези вътрешни лекции беше такова, каквото не би могло да бъде в публикациите, които бяха предназначени за външната общественост.

В тесните вътрешни кръгове аз можех да говоря за неща, които трябваше да изразявам по друг начин, ако те по начало биха били предназначени за широката публика.

Така в двустранността на публичните и частните издания лежи действително нещо, което произлиза от две различни основания. Публикациите за широката общественост са резултат от това, което работеше в мен; в частните издания заедно с мен работи и се стреми Обществото. Аз се вслушвам в трептенията на душевния живот на членовете и в моето живо участие в него от чутото произлиза начинът на изложението в лекциите.

Никъде и в най-малката степен не е казано нещо, което не е чист резултат от изграждащата се антропософия. Не може и дума да става за някаква отстъпка пред предразсъдъци или обичайни чувства на членовете на Обществото. Който чете тези частни публикации, може напълно да ги приеме като това, което казва антропософията. Затова когато изискванията в това отношение станаха по-настойчиви, без колебания се изостави условието тези печатни записки да се разпространяват само в кръга на членовете на Обществото. Само трябва да се има предвид, че в непрегледаните от мен лекции може да има грешки.

Правото за преценка на съдържанието на такива частни публикации обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за такава преценка. А за повечето от тези

публикации това е най-малкото да се познава антропософското познание за човека и Космоса, доколкото същността им е представена в антропософията, както и това, което се намира като „антропософска история“ в сведенията от духовния свят.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винар Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Ростов. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин.
- 1897 г. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общобразователно училище за работници», Берлин.
- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10),

- «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Шутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

КАРМА НА ПРОФЕСИЯТА НА ЧОВЕКА ВЪВ ВРЪЗКА С ЖИВОТА НА ГЪОТЕ

*Космическа
и човешка история*

Том III

„Чисто външният напредък в развитието на професиите би довел до разпадане на всички човешки взаимоотношения. Той би довел до това, хората да започнат все по-малко да се разбират и все по-малко да са в състояние да създават отношения, съответстващи на изискванията на човешката природа. Хората все повече и повече ще се разминават, няма да могат да се стремят към нищо друго освен към своята изгода, няма да могат да установяват отношения помежду си, ще установяват само отношения на конкуренция. Това не бива да се случи, защото тогава в човешкия род ще настане пълен упадък...“

Рудолф Щайнер

Аб
Издателско
Ателие